

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX. A
S.O.U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953:23
CIVILDEPARTEMENTET

KONSUMENTPRISINDEX

BETÄNKANDE ANGÅENDE

OMLÄGGNING AV LEVNADSKOSTNADSINDEX

1952 års indexkommitté

STOCKHOLM 1953

Statens offentliga utredningar 1953

Kronologisk förteckning

1. Valkretså vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkröstnings- och valsåtsutrednings betånkande. 4. Kihlstråm. 36 s. Ju.
2. Betånkane med fårslag till fiskeristadga m. m. Kihlstråm 99 s. Jo.
3. Betånkane med fårslag till åtgårder får stådjande av håstavn m. m. Victor Petterson. 77 s. Jo.
4. Nordisk assfrihet. Betånkande nr 4. Victor Petterson. 2s. U.
5. Låttnadeå fråga om tulbehandling m. m. av motorfordon i tafiken mellan de nordiska lånderna. Victor Petterson 45 s. U.
6. Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringsolitiken. 229 s. Idun. S.
7. Låkarutbådnigen. Victor Petterson. 394 s. E.
8. Utredning om fastighetsbeskattnigen. Marcus. 136 s. Fi.
9. Fårslag til lagstiftning om insemination. Katalog och Tidskriftstryck. 143 s. Ju.
10. Fårband ch bygd. Victor Petterson. 180 s. Få.
11. Betånkane med fårslag till allmånna riktilinjer får den territoriella pastoratsindelningen och fårsamlingspråstråliga organisationen m. m. Berlingska Boktrycket, Lund. 350 s. E.
12. Fakta om olja. Gernandt. 80 s. H.
13. Landsbyggen elkråftfårstårnig. Gernandt. 120 s. K.
14. Fårslag til brottsbalk. Norstedt. 590 s. Ju.
15. Juridisk och samhållsvetenskaplig utbildning. 1. Katalog ch Tidskriftstryck. 550 s. E.
16. Juridisk ch samhållsvetenskaplig utbildning. 2. Bilagor. Beckman. 271 s. E.
17. Enhetligt råttsstråff m. m. Marcus. 222 s. Ju.
18. Lika lån br mån och kvinnor i det statliga lånssystemet. Beckman. 527 s. C.
19. Sågverksindustrien i sårdrå Sverige. Idun. 164 s. H.
20. Trafiknykerhet. Victor Petterson. 312 s. K.
21. Promemoa med fårslag till vissa åtgårder får att nedbringe vånåtetiderna vid sinnesundersåkning i brottmå. Katalog och Tidskriftstryck. 66 s. Ju.
22. Nåd i brottmå. Statistiska uppgifter får 1900-tålets fårsta håt. Av S. Groth. Marcus. 24 s. Ju.
23. Konsumetprisindex. Betånkande angående omlåggning av lvnadskostnadsindex. Marcus. 75 s. C.

Anm. Omsårskild tryckort ej angives, år tryckorten Stockholm. Bokståverna med fetstil utgåra begynnelsebokståverna till let departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953:23
CIVILDEPARTEMENTET

KONSUMENTPRISINDEX

BETÄNKANDE ANGÅENDE
OMLÄGGNING AV LEVNADSKOSTNADSINDEX

1952 års indexkommitté

STOCKHOLM 1953

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

537520

STATENS OFFENTLIGA LÄROBOKFÖRLAGET
STOCKHOLM 1952

KONSTUMENTPRISINDEX

UTGITT AV
STATENS OFFENTLIGA LÄROBOKFÖRLAGET
1952

Innehållsförteckning

<i>Skrivelse till departementschefen</i>	5
<i>Första kapitlet</i>	
Utredningsdirektiven	6
<i>Andra kapitlet</i>	
Nuvarande detaljprisindextal och deras användning	8
<i>Tredje kapitlet</i>	
Syftet med levnadskostnadsindex	13
<i>Fjärde kapitlet</i>	
Uppfyller levnadskostnadsindex sitt syfte	16
1. Utrymmet för skönsmässiga avgöranden	16
2. Indexens användbarhet	22
A. Korttidsjämförelser. — B. Långtidsjämförelser. — C. Allmän- giltigheten.	
3. Statistisk osäkerhet	26
<i>Femte kapitlet</i>	
Förslag till förbättringar av indexberäkningarna	28
1. Prismaterialet	28
A. Varuurlvalet. — B. Ortsurvalet och prisinsamlingsorganisationen. — C. Butiksurvalet. — D. Sammanvägningen av orts- och butiksnote- teringar. — E. Tidpunkten för prisinsamlingen — realisationspriser.	
2. Justeringar av prismaterialet	41
3. Viktsystemet	42
<i>Sjätte kapitlet</i>	
Kompletterande indexberäkningar	47
<i>Sjunde kapitlet</i>	
Särskilda frågor	50
1. Indexens benämning	50
2. Basår och beräkningsfrekvens	50
3. Slopandet av vissa indexserier samt anknytningen till tidigare index- beräkningar	51
4. Publiceringsform	53
5. Indexnämnd	54
	3

Åttonde kapitlet

Kostnadsberäkningar 56

Nionde kapitlet

Sammanfattning 59

Bilaga A. Några synpunkter på socialstyrelsens prismaterial. Promemoria utarbetad av fil. lic. E. Ruist 62

Bilaga B. Prisförändringarna på hyreslägenheter i index. Promemoria utarbetad av e. o. förste aktuarien S. T. Moberg 70

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Civildepartementet

Genom beslut den 4 augusti 1952 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för civildepartementet att tillkalla sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning rörande metoderna för beräkning av levnadskostnadsindex och därmed sammanhängande frågor. Med stöd härav utsåg departementschefen den 20 augusti 1952 till sakkunniga statssekreteraren N. G. Lange, byråchefen E. A. G. von Hofsten, fil. lic. R. A. Meidner, fil. lic. E. Ruist och byråchefen E. A. Westerlind. Åt Lange uppdrogs att i egenskap av ordförande leda de sakkunnigas arbete. Till sekreterare åt de sakkunniga förordnades numera förste kanslisekreteraren G. L. Eriksson.

De sakkunniga har antagit benämningen 1952 års indexkommitté.

Genom beslut den 7 maj 1953 förordnade departementschefen e. o. förste aktuarien S. T. Moberg att såsom expert biträda vid utredningen.

Kommittén har haft överläggningar med representanter för socialstyrelsen, bostadsstyrelsen, hyresrådet, statistiska centralbyrån och priskontrollnämnden samt med företrädare för vissa näringsorganisationer och bransch-sammanslutningar. Kommittén har vid utarbetandet av förslaget om begagnande av statistiska centralbyråns intervjuorganisation vid prisinsamlingen biträts av extra byrådirektören hos centralbyrån T. Dalenius.

Sedan kommittén nu slutfört sitt uppdrag, får den härmed vördsamt överlämna sitt betänkande.

Stockholm den 1 juli 1953.

GUNNAR LANGE

ERLAND V. HOFSTEN

RUDOLF MEIDNER

ERIK RUIST

ERIK WESTERLIND

/Lennart Eriksson

FÖRSTA KAPITLET

Utredningsdirektiven

Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 19 mars 1943 skall socialstyrelsen till grund för beräkningen av levnadskostnadsindex lägga i huvudsak de riktlinjer, som utarbetats av de sakkunniga (indexsakkunniga), vilka den 13 februari 1943 avgav betänkande angående levnadskostnadsindex (SOU 1943:8), med skyldighet för styrelsen att ställa sig till efterrättelse de direktiv beträffande tillämpningen av dessa riktlinjer, som jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande må meddelas av chefen för finansdepartementet. Levnadskostnadsindex är i enlighet härmed en kedjeindex med årslänkar, och revision av viktsystemet (budgetrevision) skall i princip företagas i december varje år. Vid beräkandet av indextalen för mars, juni och september skall dock de mer betydande konsumtionsomläggningar beaktas, som konstaterats sedan årets början.

Under erinran härom har chefen för civildepartementet i fråga om utredningsuppdraget till statsrådsprotokollet över civilärenden den 4 augusti 1952 bland annat anfört följande.

Enligt den nu tillämpade av indexsakkunniga föreslagna metoden för beräkning av levnadskostnadsindex anknyter indexberäkningarna nära till kalenderåret. Metoden utformades bl. a. med hänsyn till då gällande indexlönesystem. De sakkunniga erinrade i sitt förslag även om att indexberäkningen genom att bygga på kalenderåret nära anknöt till avtalsperioden på den privata arbetsmarknaden.

Utvecklingen under de senaste åren synes ge vid handen att den av indexsakkunniga anvisade indexmetoden och den utformning, denna metod erhållit av socialstyrelsen, inte på ett tillfredsställande sätt kunnat tillgodose såväl kraven på rimliga kortsiktiga prisjämförelser som kraven på att återge prisutvecklingen under längre perioder. Vid några tillfällen har det nämligen ansetts vara nödvändigt att i index inlägga vissa prisförändringar som inte inträffat under den aktuella jämförelseperioden. Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 23 november 1946 företogs sålunda en kontrollundersökning rörande representativiteten hos levnadskostnadsindex. På grundval av denna undersökning inlades i index för första kvartalet 1947 vissa särskilda prisförändringar, främst avseende textilvaror, vilka delvis hänförde sig till perioden 1939—1946. Inom det forum — indexnämnden jämte ytterligare sex av dåvarande chefen för finansdepartementet särskilt tillkallade personer — som hade att behandla kontrollundersökningens material, anmälde härvid tre ledamöter principiell tveksamhet rörande det riktiga i att korrigera indextalet för förändringar, som inträtt före 1946. Beträffande bostadsposten har vid flera tillfällen förfarits så att mellan olika hyresräkningar konstaterade hyresförändringar inlagts i index när siffermaterialet från räkningarna förelegat. Så skedde i index för andra kvartalet 1947 för hyresåren 1939/40—1945/46 och socialstyrelsen har vid sina beräkningar av levnadskostnadsindex för tredje kvartalet 1952 på grundval av de hyresundersökningar, som ingår i 1951 års dyrortsundersökning,

tagit hänsyn till den därvid konstaterade hyresförändringen under hyresåren 1945/46—1951/52. Vid behandlingen i indexnämnden av sistnämnda justering förordades emellertid från två ledamöters sida att i juni 1952 endast den ordinarie framskrivningen för tiden mars 1951—mars 1952 skulle göras.

Jag torde i detta sammanhang få erinra, att i löneuppgörelserna för kalenderåret 1952 såväl å den enskilda som å den offentliga arbetsmarknaden i regel intagits en garantiklausul med anknytning till levnadskostnadsindex. Därvid har uppenbarligen åsyftats sådana förändringar i levnadskostnaderna, som uppkommer under avtalsåret. Förutsättningarna för dylika avtalsklausuler rubbas därför, om *under löpande avtalsår* i indextalet inarbetas sådana kostnadsförändringar, som i själva verket hänför sig till tidigare perioder. Även för andra avtal än löneuppgörelser spelar index stor roll bl. a. genom att i prisklausuler ofta intages förbehåll, som anknyter till index.

När det gäller löneuppgörelserna och även för övriga här åsyftade avtal är förbehållen ofta gjorda på kort sikt. För att inte ge sådana uppgörelser ett inte avsett innehåll är det av synnerlig vikt att inte den kortsiktiga prisjämförelsen i index sammanblandas med justeringar som utföres för att index på längre sikt skall återge prisutvecklingen. Jag vill därför förorda att en utredning verkställes i syfte att klarlägga hur indexarbetet bör bedrivas för att levnadskostnadsindex skall kunna utnyttjas i olika kortfristiga uppgörelser.

Även om de kortfristiga prisjämförelserna är av väsentlig vikt och anledning finnes att liksom indexsakkunniga varna för föreställningen att det skulle vara möjligt att — med anspråk på exakthet och konkret innebörd — utsträcka en levnadskostnadsjämförelse över längre tidrymder, synes dock de längre prisstatistiska jämförelserna inte böra helt överges. På utredningen bör därför ankomma att undersöka dels vilka indexserier som erfordras för att tillgodose behoven av såväl långsiktiga som kortsiktiga prisjämförelser och dels vilka metoder som bör utnyttjas för att beräkna de olika serierna. I den mån det genom utredningen klarlägges att någon av de nu befintliga indexserierna saknar allmänt intresse och därför utan olägenhet kan indragas bör förslag framläggas om denna series avveckling och i samband därmed stående åtgärder.

ANDRA KAPITLET

Nuvarande detaljprisindextal och deras användning

Inledningsvis må nämnas att Sverige år 1930 anslöt sig till en internationell överenskommelse angående ekonomisk statistik. Enligt överenskommelsen skall anslutna länder bl. a. beräkna indextal, som utvisar levnadskostnadernas förändringar under minst varje kvartal. Indexen må, enligt vad som stadgas i nämnda överenskommelse, beräknas enbart för en enda stad eller för flera städer. Varje indexberäkning skall innehålla en hänvisning till någon kortare officiell redogörelse för de varugrupper, vilkas priser lagts till grund för uträkningen av indextalen, och likaså för de metoder som använts vid beräkningarna.

I Sverige utarbetas för närvarande av socialstyrelsen regelbundet sju indexserier, som avser att för olika ändamål belysa detaljprisutvecklingen inom landet, nämligen

1. socialstyrelsens levnadskostnadsindex
  - a) 1914 års serie utan direkta skatter och sociala förmåner,
  - b) d:o med direkta skatter och sociala förmåner,
  - c) 1935 års serie utan direkta skatter och sociala förmåner,
  - d) d:o med direkta skatter och sociala förmåner,
2. pristalet,
3. pensionspristalet samt
4. socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex.

Levnadskostnadsindex offentliggöres sålunda i icke mindre än fyra olika versioner. För två av dessa bildar juli 1914 basperiod medan två utgår från genomsnittspriserna år 1935. För var och en av dessa årsserier beräknas en indexserie med och en utan direkta skatter och sociala förmåner. Grunden för viktsystemet är densamma för samtliga serier, nämligen en budget, som hänför sig till ett genomsnittshushåll bestående av man, hustru och två barn, tillhörande kategorien arbetare och lägre tjänstemän i städer och tätorter. Även prisuppgifterna är gemensamma. Kalkylerna utföres i enlighet med av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter angående grunderna för beräkning av levnadskostnadsindex (SFS 524/1948).

Pristalet utgör enligt statens löneplansförordning (SFS 376/1947 4 §) en indexserie vars bas är 100/110 av de allmänna levnadskostnaderna i mars 1946. Serien tillkom i samband med 1947 års löneroglering för statstjänstemännen och avsågs enligt bestämmelserna i löneplansförordningen skola

läggas till grund för en indexreglering av statstjänstemännens löner. Bestämmelserna skulle enligt kungörelsen nr 553/1948 träda i kraft den dag, Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade. De har emellertid ej gjorts tillämpliga.

Pensionspristalet utgör en motsvarande, genom ändring av 1946 års lag om folkpensionering (SFS 157/1951, 11 a §) införd beräkning av förhållandet mellan levnadskostnaderna enligt 1935 års levnadskostnadsindex utan direkta skatter och sociala förmåner vid det aktuella beräkningstillfället och levnadskostnaderna i juni 1946. Med utgångspunkt härifrån fastställes de å folkpensionerna utgående indextilläggen.

Konsumtionsprisindexen, som fr. o. m. hösten 1931 utarbetades av riksbanken men som fr. o. m. juli 1949 övertagits av socialstyrelsen, avser att återspegla den genomsnittliga prispförändringen för hela den enskilda konsumtionen av varor och tjänster. Prismaterialet är numera till skillnad från vad fallet är med levnadskostnadsindex hämtat från såväl städer och andra tätorter som landsbygd. Serien beräknades tidigare i två versioner, den ena med utgångspunkt från beräkningarnas begynnelsemånad, september 1931, och den andra med augusti 1939 som basperiod. För att begränsa antalet basperioder i de fortlöpande indexserierna har sedermera publiceringsbasen för indexen bestämts till år 1935.

Av nämnda serier uträknas konsumtionsprisindexen varje månad och de övriga varje kvartal. Med undantag för 1914 och 1935 års levnadskostnadsindex med direkta skatter och sociala förmåner samt konsumtionsprisindexen fastställes indextalen av Kungl. Maj:t genom utfärdande av kungörelser. Beträffande 1914 års serie fastställes dock inte själva indextalet utan detta tal minskat med 100, d. v. s. ökningen från basperioden.

Socialstyrelsens levnadskostnadsindex användes redan kring slutet av det första världskriget såsom grundval för löneberäkningar. Det var särskilt statens och kommunernas anställda, som på ett eller annat sätt fick sina löner knutna till denna index. Inom det privata näringslivet dröjde det däremot ända till 1940-talet innan indexreglerade löner kom att tillämpas mera allmänt. Men även på detta område har indexberäkningarna hela tiden givetvis spelat en viktig roll vid avtalsförhandlingar och andra löneuppgörelser.

I statens löneplansförordning finns de grundläggande bestämmelserna för det *statliga lönesystemet*. Enligt detta utgår en del av lönen eller pensionen i form av ett rörligt tillägg, som på visst sätt automatiskt regleras efter det förut nämnda pristalet. Denna bestämmelse har emellertid i praktiken aldrig tillämpats. I stället har de statliga löne- och pensionstilläggen bestämts efter förhandlingar med statstjänstemännens huvudorganisationer. Under senare halvåret 1948 samt under åren 1949, 1950 och 1952 gällde även särskilda garantiregler, som innebar att viss kompensation skulle utgå om index överskred vissa på förhand bestämda gränser. För exempelvis 1952 var garantiregeln av följande lydelse.

Om levnadskostnadsindex i 1935 års serie exklusive skatter och sociala förmåner för tredje eller fjärde kvartalet 1952 uppnår eller överstiger 216, äga första gången detta sker de organisationer, som godtagit denna uppgörelse, påkalla förhandlingar om höjning av lönerna och pensionerna intill full kompensation för indexhöjningen utöver 210. Om sådan kompensation därvid erbjudes, skall överenskommelse anses träffad. De höjda lönerna och pensionerna skola i dylikt fall utgå från och med andra månaden i respektive kvartal.

Lönebestämmelserna för *landstingens och primärkommunernas befattningshavare* har nära anslutits till det statliga systemet.

På den *privata arbetsmarknaden* kom de i kollektivavtalen utformade lönerna först under andra världskriget att direkt anknytas till levnadskostnadsindex. Detta skedde genom de s. k. ramavtalen, som träffades mellan Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen, det första i början av 1940-talet. Enligt dessa avtal, som intogs i de särskilda kollektivavtalen, utgick lönetillägg som enligt vissa regler varierade efter förändringarna i levnadskostnadsindex. Detta system tillämpades med enstaka undantag fram till maj 1947. Lönetilläggen har sedermera fr. o. m. år 1951 allmänt inarbetats i grundlönerna. Under åren 1950 och 1952 gällde liksom för den offentliga sektorn särskilda garantiregler, som innebar att lönerna skulle kunna sägas upp för jämkningar under avtalstiden, så snart indextalet uppnådde en viss överenskommen höjd.

Vid sidan av de kollektivavtalsbundna löneuppgörelserna har på den privata arbetsmarknaden förekommit enskilda löneöverenskommelser med indexbundna dyrtidstillägg. Några uppgifter om den utsträckning, i vilken sådana indexavtal träffats och allttjämt gäller, föreligger icke. Att döma av de många förfrågningar om tolkning och möjligheter till förändring av sådana avtal, som särskilt under åren 1951 och 1952 ställts till socialstyrelsen, torde dock denna form av löneavtal ha varit ganska vanlig. Härtill kommer ett säkerligen stort antal enskilda pensionsavtal, där en eller annan form av indexreglering infogats. Så är fallet exempelvis i fråga om ett stort antal pensioner till förutvarande befattningshavare i Stockholms stads tjänst, bl. a. alla pensioner beviljade före år 1948. För dessa pensioner är det 1914 års serie med skatter, som ligger till grund för beräkningen av tilläggen.

Ett område där tillämpningen av indexen fått en starkt ökad spridning är i fråga om vissa *familjerättsliga avtal* exempelvis i samband med äktenskapsskillnader, där underhållsbidrag numera ofta fastställes med viss anknytning till levnadskostnadernas förändringar.

För de här ovan berörda enskilda avtalen synes vid sidan av 1935 års serie utan skatter även i någon mån 1914 års ursprungliga serie med skatter ävensom socialstyrelsens konsumtionsprisindex komma till användning.

En form av inkomst, som under de senaste åren varit och allttjämt är direkt knuten till levnadskostnadsindexen, är de pensioner och vissa andra förmåner, som utgår enligt *lagen om folkpensionering*. De stadgade indextilläggen regleras av det tidigare nämnda s. k. pensionspristalet.

I affärslivet synes avtal och kontrakt med anknytning till detaljprisindex-

tal vara tämligen sällsynta. Sådan anknytning förekommer dock ibland i *leveranskontrakt*, som skall gälla under en lång följd av år. Som exempel på dylika avtal kan nämnas de normaltaxor, som vattenfallsstyrelsen tillämpar för högspänd ström. Även de privata och kommunala kraft- och distributionsföretagen använder så gott som genomgående samma dyrtidsklausul vid leverans av högspänd kraft som vattenfallsstyrelsen. I dessa fall är det 1914 års serie med skatter, som ligger till grund för beräkningen av dyrtidstilläggen. Samma dyrtidsklausul som vid krafttaxorna tillämpas också, enligt vad vattenfallsstyrelsen uppgivit, i vissa uppgörelser, som sammanhänger med kraftförsäljningen, såsom transiteringar och transformeringar, förhyrning av anläggningar etc.

Inom *försäkringsväsendet* har på senaste tiden vissa former av indexregleringar av försäkringsvärden börjat tillämpas. En form av indexreglerad livförsäkring, som nyligen införts av ett livförsäkringsbolag, utgår från socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex. Om indextalet stiger, debiteras i denna försäkringsform vid fastställda gränsvärden av indexen vissa tilläggspremier, som motsvarar det i kronor räknat ökade försäkringskyddet.

I fråga om brandförsäkring och vattenledningsskadeförsäkring av bostads-, kontors- och affärsfastigheter samt i viss utsträckning beträffande fabriksfastigheter och fasta maskiner har enligt uppgift av försäkringsinspektionen flertalet försäkringsbolag under de senaste åren infört s. k. värdestegringsförsäkringar. Detta innebär, att försäkringsbolaget åtager sig att ständigt anpassa försäkringsbeloppet efter byggnads- resp. anskaffningskostnadernas förändringar, uppåt såväl som nedåt. Försäkringstagaren underkastar sig motsvarande förändringar av årspremien och erlägger dessutom ett mindre premietillägg. Försäkringsgivarnas värdering synes huvudsakligen ske med ledning av olika privata indexserier för byggnadskostnader etc., men även de officiella indexserierna torde ibland tillämpas.

Beträffande brandförsäkring av lösöre har försäkringsbolagen i många fall börjat att föreslå och tillämpa höjda försäkringsbelopp. Höjningarna har därvid i vissa fall grundats på egna uppskattningar men i andra fall på någon av de officiella indexserierna.

I detta sammanhang må nämnas *Kooperativa förbundets 3-procentiga förlagslån av år 1952*, där till bestämmelserna om återbetalningen knutits en indexklausul. Denna bygger på 1935 års levnadskostnadsindex utan skatter eller, om denna serie upphör eller grunderna för nuvarande indexberäkning undergår väsentliga justeringar, på grunder som fastställs av en särskild nämnd.

Vid *analysen av löneutvecklingen* inom industrin i dess helhet eller inom särskilda arbetsområden göres ofta jämförelser mellan lönernas och levnadskostnadernas förändringar. Härvid användes inte sällan levnadskostnadsindex med skatter.

I den *allmänna ekonomiska analysen* i övrigt har levnadskostnadernas eller detaljprisernas utveckling enligt de beräknade indexserierna sedan länge

intagit en framskjuten plats. Serierna — framförallt konsumtionsprisinde-
xer — användes sålunda bl. a. som grundmaterial för studier rörande
prisspridningen m. m. och för beräkning av den privata konsumtionens
volymutveckling m. m.

Även indextalen för *enskilda varugrupper* kommer till användning i olika
sammenhang. Så t. ex. tillämpas bostadsindexen i fråga om vissa hyresbe-
stämmelser i kollektivavtal. Likaså förekommer att indexserierna med ute-
slutande av någon post, ofta bostadsposten, användes för löneberäkningar,
t. ex. vid de utländska beskickningarna i Sverige.

TREDJE KAPITLET

Syftet med levnadskostnadsindex

Avsikten med beräkningar av olika detaljprisindex är att ge en summarisk sammanfattning av de till sin riktning och storlek skilda förändringarna i detaljpriserna på olika varor. Vagt kan man säga att index avser att mäta den genomsnittliga detaljprisutvecklingen. Detta begrepp är emellertid inte på något sätt entydigt. Även med ett i alla avseenden fullkomligt statistiskt material kan man tänka sig att komma till olika resultat, som vart och ett kan göra anspråk på att vara korrekt. Vad man i olika sammanhang skall avse med detaljprisutvecklingen måste därför fastställas genom vissa regler, som anger, hur den skall beräknas eller skulle kunna beräknas, om ett statistiskt material finnes. En index, som beräknas efter denna definition på grundval av ett fullkomligt statistiskt material, kan därför inte sägas visa fel, eftersom prisutvecklingen enligt definitionen är densamma som utvecklingen av index. Däremot kan definitionen sägas vara olämplig för just den problemställning, som är aktuell. Hur index skall definieras, beror därför på vilka problem den avses belysa. Brister i materialet kan emellertid åstadkomma, att det beräknade indextalet avviker från det definitionsmässigt riktiga. Sådana avvikelser kan betecknas som statistiska mätningsfel.

Vid definitionen av levnadskostnadsindex har man haft i sikte att söka mäta förändringarna i detaljpriset för en viss levnadsstandard, nämligen den som i genomsnitt upprätthålles av en arbetare- eller lägre tjänstemannafamilj, boende i stad eller annan tätort och bestående av man, hustru och två barn. Härav följer, att indexen inte utan vidare kan sägas vara användbara för att mäta levnadskostnadsutvecklingen för andra befolkningsgrupper. Vidare är begreppet levnadsstandard oklart, och ytterligare regler av mer eller mindre skönsmässig art måste därför uppställas, om beräkningarna skall kunna ske någorlunda entydigt. Före år 1943 uträknades indexen enligt den s. k. fastbasmetoden. Detta innebar, att man för en viss tidpunkt, bastidpunkten, hade fastställt en viss hushållsbudget i form av bestämda kvantiteter för olika varor. Vid varje kvartal uträknades sedan med användande av gällande priser kostnadssummor för den fastställda budgeten. Genom att mäta förhållandet mellan dessa summor och motsvarande kostnader vid bastidpunkten fick man en fortlöpande indexserie. Denna metod ledde emellertid småningom till att man vid beräkningarna kom att använda sig av kvantiteter och varuslag som inte motsvarade den aktuella konsumtionssammansättningen. Under krigsåren med ransoneringar och bortfall ur handeln av ett stort antal varor blev det helt ointressant att utföra beräk-

ningarna på detta sätt. I vissa fall upphörde konsumtionen av de noterade varuslagen helt, samtidigt som konsumenterna övergick till nya varuslag, för vilka noteringar saknades vid bastidpunkten. På grund av svårigheter av denna art tillkallades år 1942 särskilda sakkunniga, *indexsakkunniga*, med uppdrag att verkställa en utredning rörande grunderna för beräkningen av levnadskostnadsindex.

Vägledande för de sakkunnigas bedömning av lämpliga beräkningsmetoder var i första hand syftet med indexberäkningarna. De sakkunniga anförde härom följande (SOU 1943: 8, s. 16).

De olika önskemål, som kunna beräknas göra sig gällande beträffande levnadskostnadsindex, måste — — — vägas mot varandra, enär det knappast torde vara möjligt att konstruera en index, som samtidigt uppfyller dem alla. Av betydelse för beräkningsmetodens utformning är bland annat frågan, huruvida huvudvikten vid indexberäkningen skall ligga i jämförelsen mellan relativt närbelägna tidpunkter eller i mätandet av levnadskostnadernas förändringar över längre perioder. Ser man till index' prisstatistiska uppgift, gäller det bland annat att avväga den ekonomiska forskningens behov av material för en analys av detaljprisutvecklingen på längre sikt mot den praktiska politikens krav på prisjämförelser över kortare perioder, grundade på den aktuella konsumtionssammansättningen. Är det åter fråga om en index' lönepolitiska användning, måste en liknande avvägning ske. Å ena sidan föreligger behov av mera långsiktiga levnadskostnadsjämförelser av den typ, som förutsattes vid fastställandet av reglerna för rörligt tillägg i nu gällande avlösningsreglementen för statstjänstemän. Å andra sidan är det önskvärt, att vid de årliga uppgörelserna om indexlöneavtal för den privata arbetsmarknaden och kristillägg för statstjänstemän kunna utgå från indextal, som bygga på den aktuella konsumtionssammansättningen.

Indexsakkunniga fann det önskvärt att levnadskostnadsindex — särskilt med hänsyn till dåvarande indexlönesystem — beräknades så att den tillgodosåge behovet av tillfredsställande jämförelser på kort sikt. De sakkunniga föreslog därför, att index skulle beräknas som en kedjeindex med årlänkar, sträckande sig från december ena året till december påföljande år. Till grund för beräkningen av varje årlänk skulle därvid läggas konsumtionens sammansättning under samma år, sådan den kunde framgå vid en årlig översyn av viktsystemet.

Möjligheterna att utsträcka en levnadskostnadsjämförelse över längre perioder syntes enligt indexsakkunnigas mening inte bli mindre vid kedjemetoden än vid tidigare tillämpade beräkningsmetoder. De sakkunniga såg sig dock föranlåtna varna för föreställningen, att det skulle vara möjligt att — med anspråk på exakthet och konkret innebörd — utsträcka en levnadskostnadsjämförelse över långa tidrymder.

Av vad här anförts framgår, att syftet med beräkningarna av levnadskostnadsindex blev att redovisa förskjutningarna i levnadskostnaderna över både längre och kortare perioder, dock med huvudvikten lagd vid de kortsiktiga jämförelserna.

De skäl som indexsakkunniga anförde till stöd för denna målsättning gäller enligt kommitténs mening allttjämt. Korttidsjämförelserna är, som framgår av redogörelsen i föregående kapitel, allttjämt av väsentlig vikt. Men även

behovet av långtidsjämförelser för såväl ekonomiskt-statistiska som lönepolitiska ändamål gör sig fortfarande gällande.

Kommittén delar sålunda i stort indexsakkunnigas uppfattning om syftet med index. Såsom påpekats i utredningsdirektiven har emellertid erfarenheten givit vid handen, att vissa förändringar av beräkningsreglerna kan anses önskvärda. Som allmänna riktlinjer för en närmare granskning av nuvarande levnadskostnadsindex har kommittén ställt upp följande fordringar på en god index:

1. Definitionen skall vara sådan, att så litet spelrum som möjligt lämnas åt skönsmässiga avgöranden vid beräkningen.

2. Index bör vara användbar i så många sammanhang som möjligt. Om emellertid en konflikt skulle uppstå mellan användbarheten vid korttids- och långtidsjämförelser, bör de förra beaktas i första hand.

3. Det statistiska mätningseleat, d. v. s. skillnaden mellan det beräknade indextalet och det som skulle erhållits med fullständigt statistiskt material, bör vara så litet som möjligt.

Mot bakgrund härav skall i nästa kapitel undersökas, i vilken mån levnadskostnadsindex i sitt nuvarande skick uppfyller syftet.

FJÄRDE KAPITLET

Uppfyller levnadskostnadsindex sitt syfte

1. Utrymmet för skönsmässiga avgöranden

I praktiken tillgår indexarbetet så, att man för ett relativt begränsat antal varor, de s. k. representantvarorna, söker fastställa inträffade prisförändringar. Dessa vägs därefter samman med de andelar som utgifterna för de varugrupper, representantvarorna företräder, utgör av totalutgiften. Antalet utvalda representantvaror är för närvarande ca 250. Då antalet varor i detaljhandeln är ojämförligt mycket större, försöker man vid indexberäkningarna bedöma, om var och en av de valda varorna verkligen förblir representativ för prisutvecklingen inom den varugrupp, som den skall företräda. Om detta visar sig icke vara fallet, ändras valet av representantvaror. Som exempel kan nämnas, att mjölk tidigare var representantvara även för grädde (både tjock och tunn) samt filmjölk m. m. När socialstyrelsen för ett par år sedan kunde konstatera att grädde uppvisade en annan prisutveckling än mjölk och att därtill försäljningen av grädde ökat starkt, fann man det följaktligen nödvändigt att även upptaga grädde (tunn) som representantvara.

Indexsakkunniga underströk, att särskild omsorg borde nedläggas på en exakt definition av de noterade varuslagens och tjänsternas kvalitet för att hindra att förändringar därutinnan skulle påverka de registrerade priserna. Det är härvidlag som en av de största svårigheterna vid indexberäkningarna möter. Enklast är situationen när man rör sig med enhetliga och i tiden tämligen oföränderliga varor. Främst märkes här olika slag av livsmedel. Antingen priserna på dessa insamlas genom prisombuden eller direkt av socialstyrelsen kan de erhållna priserna direkt utnyttjas för indexberäkningen.

I fråga om ett stort antal varor sker emellertid jämsides med priskönskjutningarna förändringar i varukvaliteterna. Dessa förändringar kan antingen ske tämligen plötsligt, som exempelvis då mjölkstandardiseringen infördes år 1941, eller efterhand därigenom att detaljhandelns urval av varor undan för undan förnyas. Det är tydligt att om prisnoteringen avser en annan vara än förut, så får man inte betrakta förhållandet mellan priserna som ett mått på en inträffad prisförändring, utan hänsyn måste tagas till kvalitetsförändringen. Problemet är följaktligen dels att kunna konstatera om en kvalitetsförändring ägt rum och dels — om så är fallet — att få ett

siffermässigt uttryck för denna förändring. Vad den senare delen av problemet beträffar är det av principiella skäl mycket vanskligt att komma fram till en entydig lösning. Beräkningen skall nämligen avse att fastställa priserna för likvärdiga varor. Vilka modifikationer som måste vidtagas i prisuppgifterna för att kravet på likvärdiga jämförelseobjekt skall anses uppfyllt kan emellertid i de flesta fall icke objektivt fastställas. Någon obestriddig eller exakt giltighet kan alltså aldrig ges åt dessa beräkningar. Dylika principiella hinder föreligger däremot inte, när det gäller att fastställa om en kvalitetsförändring ägt rum. Här möter i stället rent praktiska svårigheter. Dessa sammanhänger med sättet för prisinsamlingen.

Prisinsamlingen ombesörjes dels genom en särskild ombudsorganisation och dels av socialstyrelsen. Prisombud finns, i vad avser levnadskostnadsindex, på sammanlagt 60 orter. I Stockholm finns fem ombud, varför totala antalet ombud är 64. Ombudens prisinsamling grundas på av socialstyrelsen fastställda blanketter, vari anges vilka varuslag prisuppgifterna skall avse. Det är uppenbarligen omöjligt att därvid — exempelvis i fråga om kläder och husgeråd — ge en definition som exakt utpekar vilken kvalitet eller modell av en viss vara, som ombudet skall välja. Varuurlvalet i den nutida detaljhandeln är ju utomordentligt rikhaltigt vad kvaliteter och modeller beträffar. Därav följer även risken för att ombuden vid sin prisinsamling inte träffar på precis samma vara som vid ett tidigare tillfälle. Den prisförändring som därigenom registreras kan sålunda ha sin grund i en kvalitetsförändring. Från branschhåll har för kommittén denna frågas betydelse särskilt understrukits beträffande beklädnadsposten. Beträffande en vara som t. ex. herrkostym (rock, väst och byxor) av kamgarn (enligt uppgiftsblankettens definition: 100 % ull, konfektion, medelgod kvalitet, ej sommarkostym) har framhållits att det i en välsorterad affär kan finnas 30—40 artiklar, som alla motsvarar den givna definitionen. Dessa artiklar kan emellertid förete betydande olikheter i pris.

För att belysa det sagda skall här lämnas ett exempel hämtat ur socialstyrelsens prismaterial. En direkt jämförelse mellan priserna i september 1951 och september 1952 visar att noteringen för nyssnämnda herrkostym steg i en stadsdel i Stockholm från 181 kronor till 288 kronor eller med 59 %, samtidigt som den i en annan stadsdel sjönk från 275 kronor till 242 kronor, d. v. s. med 12 %. En del av prisstegringen i den förra stadsdelen kunde visserligen rensas bort med ledning av ombudets uppgifter, så att den registrerade uppgången endast blev 20 %. Men även skillnaden mellan + 20 % och — 12 % synes i detta fall vara för stor för att kunna hänföras till lokala variationer inom samma ort. Ett närmare studium av prisrapporterna under perioden ger också vid handen att förändringarna i själva verket nästan helt berott på att ombuden bytt varuslag. Svårigheterna tillspektas ytterligare, när det gäller att år från år följa prisutvecklingen på starkt modebetonade artiklar. För sådana varor kan väsentliga olikheter i utseende, kvalitet och pris uppkomma även under ganska korta perioder.

För att komma till rätta med problemet i vad mån en prisförändring är

»verklig» eller endast återspeglar en ändrad kvalitet erfordras därför att man tid efter annan gör särskilda specialundersökningar för de olika varuslagen. Så har också i viss mån skett. Undersökningarna har emellertid på grund av bristande resurser hos socialstyrelsen inte kunnat företagas fortlöpande utan endast så ofta tiden det medgett. Härigenom har intervallerna mellan undersökningarna vid vissa tillfällen och för vissa varuslag kommit att omfatta flera år.

Speciella svårigheter, likartade med de nu nämnda, har uppkommit vid indexberäkningen, då en prisnoterad vara försvunnit ur marknaden och måst ersättas av en annan representantvara. Framför allt ställs man inför sådana problem under kristider med avspärrningar och ransoneringar. Men även under mera normala tider sker ständigt förskjutningar i detaljhandels varuurlval i samband med smak- och modeändringar. Problemet vid indexberäkningen är, huruvida denna övergång från en representantvara till en annan skall påverka index. Fram till slutet av år 1949 togs i stort sett ingen hänsyn till sådana förskjutningar. Från och med december 1949 har emellertid beräkningarna utförts på ett sådant sätt, att dylika byten i högre grad än tidigare kommit att påverka index. Att det ifrågavarande problemet är av icke ringa betydelse för resultatet av indexberäkningen framgår av följande exempel.

Vid indexberäkningen för september 1952 uppmärksammades att en ny korvtyp — kallad specialfalu, gogovurst etc. — i viss utsträckning ersatt falukorven i korvkonsumtionen. Det kunde diskuteras om falukorven skulle ersättas av gogovurst som representantvara för korvkonsumtionen. Så blev dock ej fallet. Om man övergått till gogovursten som representantvara och därvid låtit denna ersättning få inverka på indexberäkningen skulle kostnaden för korv i september 1952 ha blivit 64,09 kr. mot 73,08 kr. i juni (då falukorven var representantvara). Totalindexen för september skulle då blivit 212,44 (avrundat 212). Genom att bibehålla falukorven som representantvara blev utgiftssumman i september 1952 73,76 kr. mot 73,08 i juni och indexen blev 212,66 (avrundat 213). En övergång till ny representantvara (gogovursten) hade således betytt 0,22 enheter i index. I detta speciella fall skulle på grund av avrundningen till hela tal skillnaden i index uppgått till en enhet.

Även i fråga om vissa varor och tjänster, för vilka prisuppgifterna insamlas av socialstyrelsen, är prismaterialet otillfredsställande. Det gäller härvidlag huvudsakligen varor och tjänster med centralt bestämda priser, som tillämpas över hela landet. Härtill kommer vissa poster, vilkas prisutveckling endast kan fastställas genom särskilda undersökningar. Främst märkes härvid bostadsposten. Denna har blott justerats en gång om året, vanligen i mars. Justeringarna har grundats på mycket ungefärliga uppgifter, i första hand från bostadsstyrelsen och hyresrådet. Då tillfälle erbjudit sig i samband med de företagna stora hyresräkningarna, har bostadsposten räknats om med hjälp av de i dylika sammanhang erhållna uppgifterna. På ett likartat sätt förhåller det sig i fråga om ett antal andra budgetposter, vilka

dock var och en endast svarar för en i förhållande till bostadsposten ringa del av totalbudgeten. Som exempel kan nämnas läkararvode, sjukhusvistelse, tandvård, böcker, helinackordering på pensionat och fackföreningsavgifter. Trots att man kan föreställa sig att förändringarna i fråga om dylika poster sker fortlöpande, har socialstyrelsen inte översett var och en av posterna varje kvartal utan endast så ofta tiden det medgett.

Resultatet av att varje post inte kunnat revideras varje månad eller kvartal har följaktligen vid fortskridande prisutveckling i en bestämd riktning blivit en viss eftersläpning av indexens utslag. I princip har en årlig revision eftersträfvats, men även denna har ofta gjorts rätt ytlig. I den mån man vid en genomgång av en dylik post funnit att den under några kvartal eller eventuellt flera år har varit för lågt (eller för högt) noterad, har den alltid justerats så att förändringen direkt påverkat det aktuella indextalet. Man rättar med andra ord ett fel i indexserien och borde egentligen också ändra de tidigare indextalen. Så har dock inte skett. Härvid har praktiska skäl åberopats för tillvägagångssättet.

Som framgår av den här lämnade redogörelsen har justeringarna haft sin grund i svårigheten att fortlöpande kunna följa prisutvecklingen på vissa varor och tjänster. För att belysa svårigheternas omfattning därvidlag har socialstyrelsens indexavdelning för kommitténs räkning gjort en indelning av representantvarorna i tre grupper efter styrelsens möjlighet att för närvarande följa deras prisutveckling. För varje grupp har de ingående varornas andel av det totala budgetbeloppet för december 1951 angivits. Det är givetvis inte möjligt att skarpt avgränsa grupperna mot varandra. Fördelningen av totalbudgeten på de olika grupperna får därför betraktas som ett av flera tänkbara alternativ. Grupperna har bestämts på följande sätt.

Till *grupp 1* har förts de varor, vilkas prisförändringar månad för månad kan följas med tillfredsställande noggrannhet. Konkret innebär detta dels att man fortlöpande kan få prisuppgifter för dessa varor och dels att kvalitetsförändringarna är obetydliga eller också i viss mening direkt mätbara. Hit hör exempelvis mjölk. Till *grupp 2* har förts varor, vilkas prisförändringar visserligen kan följas, men för vilka kvalitetsförändringarna är betydande och svårätbara. Den genom prisnoteringar erhållna prisutvecklingen måste följaktligen kompletteras med specialundersökningar. Som tidigare nämnts sker dessa undersökningar för närvarande sporadiskt och med tämligen långa mellanrum. Varorna inom posten tung konfektion hör bl. a. till denna grupp. I *grupp 3* slutligen, har de varor sammanförts, vilkas prisutveckling hittills inte kunnat följas fortlöpande. Bostadsposten är typexempel för en vara inom denna grupp.

Resultatet av grupperingen, som redovisas i tabell 1, visar att inte mindre än en tredjedel av budgetens totalsumma (grupp 2 och 3) faller på varor, för vilka prisnoteringarna för närvarande kompletteras med specialundersökningar.

Vad här anförts visar enligt kommitténs mening på nödvändigheten av

Tab. 1. Representantbarornas fördelning efter möjligheten att följa deras pristutbeckling
(Enligt utgiftsbudgeten i dec. 1951)

Grupp 1			Grupp 2			Grupp 3		
Varuslag	Andel av totala budgeten		Varuslag	Andel av totala budgeten		Varuslag	Andel av totala budgeten	
	i %	i kr.		i %	i kr.		i %	i kr.
Livsmedel utom 3 varor, som återfinnas i grupp 2	36.87	3 283.94	Småkakor	0.83	73.85			
S:a Livsmedel	36.87	3 283.94	Restaurangmåltid	0.37	33.14			
Ved	1.00	89.20	Gott	0.25	22.11			
Kol och koks	3.21	286.25		1.45	129.10			
Eldningsolja	0.39	35.00						
Brunkolsbriketter	0.18	15.98						
S:a Bränsle o. lyse	4.79	426.43						
Bostad	—	—						
Ändringskostnad på konfektion	0.03	2.64	Tung konfektion	5.83	519.32	Elektrisk ström	0.59	52.97
Vissa trikåvaror, garn	3.95	351.74	Lätt konfektion	1.43	127.51	Kokgas	0.38	33.46
Halvsuln. o. klackn.	0.76	67.58	Hattar o. mössor	0.60	53.46			
			Skjortblus	0.13	11.41			
			Städrock	0.16	14.41			
			Herrhandskar	0.22	19.38			
			Tyger	1.28	114.13			
			Babyartiklar	0.04	3.80			
			Damjumper	0.23	20.61			
			Skor	2.27	202.41			
S:a Kläder o. skor	4.74	421.96		12.19	1 085.94			
Pinnstolar	0.50	44.18	Möbler: del av	1.54	137.35	Matbestick	0.05	4.05
Turistsäng	0.49	43.62	Gardintyg	0.40	35.47	Sjukvård	0.88	78.63

Varuslag	Grupp 1		Grupp 2		Grupp 3			
	Andel av totala budgeten		Andel av totala budgeten		Andel av totala budgeten			
	i %	i kr.	i %	i kr.	i %	i kr.		
Lakansväv	0.18	1578	Vadmadrass	0.47	41.46	Barnens undervisning	0.41	36.80
Sopborste	0.21	1850	Handdukar	0.14	12.07	Böcker	0.84	74.41
Oljefärg	0.06	5.51	Matta	0.47	42.05	Förenings- o. sjukkasseavg.	1.99	177.04
Trädspik	0.06	5.05	Glas o. porسلin m. m.	0.31	27.96	Helinackordering på pensio- nat	0.47	42.11
Hushållskräpp	0.18	16.28	Järnvaror, kokkärl, hus- hållsapparater m. m.	0.89	78.94			
Tvål o. såpa	1.26	112.09	Hållfotsinlägg	0.10	8.89			
Tvätt	0.33	29.40	Medicin	0.47	42.26			
Kroppsvård	1.42	126.74	Leksaker	0.28	25.83			
Tidn. o. tidskrifter	1.13	100.59	Radioapparat o. rör	0.45	40.83			
Försäkringar	0.81	30.63	Cykel o. cykeldäck	0.79	70.04			
Nöjen: biljetter, radiolicens, filmrulle, grammofonskiva	1.16	102.90	Skidor	0.24	21.89			
Resor	3.19	284.40	Skrivmateriel	0.15	13.72			
Ränta på lån	0.10	8.74	Ur o. urreparation	0.82	28.51			
Porto o. telefon	0.74	65.65	Portfölj	0.12	10.75			
Hemhjälp	0.45	40.16	Resväska	0.12	10.72			
Njutningsmedel	4.46	396.99						
Lottsedel	0.96	85.59						
Blommor	0.45	39.79						
S.a Övriga utgifter	17.66	1572.59						
Totalsumma¹	64.05	5704.92		7.27	647.24		4.68	412.57
				20.91	1862.28		15.04	1340.04

¹ Posten »övriga ej specificerade utgifter», som framskrives med levnadskostnadsindex utan skatter, har bortränsats ur budgeten.

att prisinsamlingen förbättras och att därvid fastare regler utformas i fråga om såväl de löpande som de särskilda pris- och kvalitetsundersökningarna.

Förslag till förbättringar på denna och övriga i detta kapitel behandlade punkter kommer att framläggas i femte kapitlet.

2. Indexens användbarhet

A. Korttidsjämförelser. I det föregående har påpekats, att en justering av index för förändringar, som i själva verket ägt rum tidigare än under de senaste kvartalen eller rentav åren, hittills ingått i rutinen för indexberäkningen. Prisutvecklingen på längre sikt kan därigenom sägas ha blivit tillfredsställande belyst. Detta har emellertid skett på bekostnad av den kortsiktiga jämförelsen. Denna har påverkats vid två tillfällen, nämligen dels då priset förändringen inträffade men inte noterades, och dels med samma belopp men åt motsatt håll då den noterades men redan hade inträffat. Den ungefärliga inverkan på levnadskostnadsindex av dessa fel under åren 1947—1952, i den mån de hittills är kända, belyses av följande beräkningar, som utförts inom socialstyrelsen.

Tab. 2. Efterhandsjusteringarnas inverkan på index

År	Officiell index i dec.	Ändring under året	Fel i indexförändring under året på grund av		Totalt fel ca	Såvitt hittills är känt borde alltså indexförändr. under året varit ung.
			justering för priset förändring under tidigare år	ej noterad priset förändring under året ca ¹		
1946.....	153·61	—	—	—	—	—
1947.....	157·93	+ 4·32	+ 0·46	— 0·22	+ 0·24	+ 4·08
1948.....	165·89	+ 7·96	+ 0·06	— 0·16	— 0·10	+ 8·06
1949.....	165·89	0·00	0·00	— 0·19	— 0·19	+ 0·19
1950.....	171·33	+ 5·44	+ 0·03	— 0·14	— 0·11	+ 5·55
1951.....	204·36	+ 33·03	+ 0·08	— 0·14	— 0·06	+ 33·09
1952.....	212·66	+ 8·30	+ 0·80	.	.	(+ 7·50)

¹ Då man inte exakt vet hur en i efterhand konstaterad priset förändring fördelar sig i tiden, har en summarisk uppdelning gjorts på de år den hänförs till.

Som synes har under en period med allmän prisstegring — eller allmänt prisfall — de båda typerna av fel en tendens att motverka varandra, men kan i en omsvängning verka åt samma håll. Justeringarna har — fränsett åren 1947 och 1952, då de gällde bostadsposten — inte haft någon större omfattning. Det kan emellertid påpekas, att före den här undersökta perioden, nämligen i december 1946, räknades indexen upp med 1,9 enheter på grundval av en kontrollundersökning av prisändringar, främst avseende textilvaror, vilka delvis hänförs till perioden 1939—1946.

Siffermässigt sett kan justeringarna tyckas obetydliga. Detta hindrar emel-

lertid inte att verkan av en justering, även om den bara är av storleksordningen en halv enhet, kan bli ansenlig för sådana avtal som inrymmer indexförbehåll på kort sikt. I löneuppgörelserna för exempelvis kalenderåret 1950 intogs både på den offentliga och den enskilda arbetsmarknaden i allmänhet en garantiklausul med anknytning till levnadskostnadsindex. Enligt denna klausul skulle viss kompensation för inträdd prisstegring utgå om indextalet uppnådde 169. Levnadskostnadsindex utgjorde i september 1950 168 (före avrundning till helt tal 167,67). Då indextalen endast publiceras i hela tal — om decimalerna är mellan 0,00 och 0,49 sänkes till närmaste lägre hela tal och om decimalerna ligger mellan 0,50 och 0,99 höjes till närmaste högre hela tal — skulle i detta fall endast erforderats ytterligare ca 0,8 enheter för att »indextaket» skulle ha uppnåtts.

Avtalsslutande parter har med dylika klausuler uppenbarligen avsett att skapa en garanti för gottgörelse inom vissa marginaler för *under avtalsåret inträffade levnadskostnadsförändringar*. Förutsättningarna för en sådan garantiregel kan därför rubbas, om å ena sidan vissa prisförändringar inte infångas under perioden, medan å andra sidan tidigare inträffade förändringar inarbetas i indexen under perioden. Sak samma gäller även beträffande andra avtal, exempelvis leveranskontrakt, underhållsbidrag m. m., där liknande förbehåll gjorts.

Det är att förvänta, att de förslag till förbättringar av prisinsamlingen m. m., som kommittén i det följande kommer att framlägga, skall minska behovet av justeringar. Man kan emellertid i praktiken inte räkna med att vid varje beräkningstillfälle förfoga över ett fullkomligt prismaterial. Justeringar för i efterhand konstaterade eftersläpningar i prismaterialet kan därför även framdeles bli nödvändiga. Det är därvid av vikt att justeringarna företages på ett sådant sätt att korttidsjämförelserna inte förryckes.

Även i ett annat avseende kan enligt nuvarande beräkningsmetoder en viss snedvridning av resultaten av korttidsjämförelser inträffa. Kommittén syftar härvid på de problem, som uppstår i samband med de nu årligen återkommande viktrevisionerna. En översyn av viktsystemet sker för närvarande i regel så att de ändrade vägningstalen kan användas vid indexberäkningen för december månad. Sistnämnda beräkning grundas i likhet med de tidigare under året framräknade indextalen på en jämförelse med prisläget i december föregående år. Till skillnad från de senare beräkningarna bygger emellertid decemberindexen på andra vägningstal. Följden härav kan bli att man i december kommer till en något högre eller lägre index än i september, trots att under mellantiden inga prishöjningar eller -sänkningar inträffat. Även om det härvidlag erfarenhetsmässigt rör sig om obetydliga avvikelser synes det enligt kommitténs mening erforderligt, att en sådan ordning genomföres att dylika »hopp» i prisjämförelsen undvikas. Även till detta spörsmål återkommer kommittén i nästa kapitel.

B. Långtidsjämförelser. Som tidigare nämnts var den främsta anledningen till att man på rekommendation av indexsakkunniga övergav

metoden med direkta prisjämförelser över en längre period den vikt man fäste vid korttidsjämförelserna. Kommittén har ansett lämpligt undersöka, huruvida de enligt kedjemetoden utförda beräkningarna på längre sikt nämnvärt avviker från beräkningar grundade på direktjämförelser. Inom socialstyrelsen har därför på kommitténs initiativ gjorts en direktjämförelse mellan prisnivån i december 1948 och i september 1952. Två metoder har använts. I ena fallet, metod 1, har man vid sammanvägningen av prisändringarna utgått från vikter enligt 1948 års indextal. I andra fallet, metod 2, har man begagnat 1952 års vikter. Jämförelsen har försvarats genom att en del representantvaror under perioden i fråga bytts ut. Vidare har man beträffande vissa varor övergått till att prisnotera andra kvaliteter. En jämförelse mellan helt likvärdiga varor skulle följaktligen lämna en ganska stor del av indextalens poster utanför jämförelsen. I den mån så varit möjligt har man därför beträffande sistnämnda poster sökt korrigerera prisuppgifterna så att de kommit att avse samma varuslag. Jämförelsen kommer av denna anledning att inrymma ett osäkerhetsmoment. Resultatet av undersökningen framgår av tabell 3.

Tab. 3. Direktjämförelse av prisnivån i december 1948 och i september 1952

(Dec. 1948 = 100)

	Metod 1		Metod 2	
	% av total- utg. i dec. 1948	Indextal	% av total- utg. i sept. 1952	Indextal
Jämförelse mellan identiska varor.....	66.4	128	62.3	129
Jämförelse vid vilken även korrigerade pris- uppgifter medtagits	84.6	130	81.1	131

Som sammanställningen utvisar får man vid en direktjämförelse mellan december 1948 och september 1952 fram en prisstegring på lägst 28 och högst 31 %. Enligt socialstyrelsens kvartalsvis beräknade kedjeindex uppgår prisstegringen till 29 %. I och för sig kan av skäl som tidigare angivits intet av de här redovisade indextalen ges företräde från de utgångspunkter kommittén valt (s. 13 ff.). Det enda som kan konstateras är att samstämmigheten mellan en fastbasindex och en kedjeindex är mycket god, även då kraftiga prisrörelser förekommit. Vad den hittillsvarande beräkningsmetoden beträffar kan denna följaktligen sägas lämpa sig tämligen väl även för prisjämförelser över längre perioder.

C. Allmängiltigheten. I andra kapitlet har kommittén redogjort för de olika sammanhang, vari levnadskostnadsindex användes. Som framgår därav utnyttjas indexen vid statliga, kommunala och privata löneavtal för arbetstagare och pensionärer i de mest skilda inkomstlagen, för individu-

ella avtal om löner och underhållsbidrag, för reglering av folkpensionerna, för diverse statliga och privata leveranskontrakt, för reallöneberäkningar, för volymeräkningar av konsumtionen m. m. Enligt sin konstruktion återspeglar indexen emellertid endast levnadskostnadsutvecklingen för en begränsad befolkningsgrupp, nämligen i städer och andra tätorter bosatta arbetare och lägre tjänstemän med två barn. Indexsakkunniga ansåg visserligen att en sådan index med stor sannolikhet kunde betraktas som representativ för den ojämförligt största delen av stadshushållen och dessutom väl användbar som lönerregleringsinstrument för arbetstagare i olika inkomstlägen. Men man var också medveten om att det material denna slutsats grundats på var knappt. Under tider med stark spridning i prisutvecklingen kunde därför indexens representativitet för andra befolkningsgrupper och följaktligen även för den allmänna levnadskostnadsutvecklingen sättas i fråga. Att man trots detta rekommenderade den nuvarande indexserien som den enda officiella mätaren av levnadskostnadsutvecklingen sammanhängande med att man ville undvika de missförstånd, som konstruktionen av ett flertal indexserier för olika befolkningsgrupper m. m. kunde ge upphov till. Man uttalade sig emellertid för att den officiella indexen tid efter annan skulle kompletteras med särskilda indexberäkningar för olika befolkningsgrupper. Så har nu inte kunnat ske. Brist på statistiska uppgifter och otillräckliga personalresurser har därvid lagt hinder i vägen. I samband med de kraftiga prisrörelserna hösten 1950—våren 1951 genomfördes dock en undersökning¹ rörande prisutvecklingen för vissa inkomstgrupper och familjetyper. Beräkningarna grundades — med stark förenkling av verkligheten — på samma varuslag som ingick i den officiella indexen.

Enligt denna undersökning uppgick skillnaden i prisutvecklingen mellan den lägsta och den högsta inkomstgruppen till ca 1 % under perioden september 1950—juni 1951, som kännetecknades av en kraftig prisstegring. För de olika familjegrupperna blev skillnaden mindre framträdande, nämligen högst 0,4 %. Materialets bräcklighet gör emellertid att en varning måste uttalas mot att draga alltför bestämda slutsatser av de redovisade siffrorna.

Det är i detta sammanhang av intresse att jämföra prisutvecklingen under en längre period med utgångspunkt från indexserier av olika sammansättning. I efterföljande tabell har kommittén redovisat prisändringarna mellan åren 1935—1952, sådana de framträder enligt levnadskostnadsindex utan skatter respektive socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex.

Tabellen visar att prisökningen fram till slutet av år 1952 enligt konsumtionsprisindexen varit 13 enheter eller drygt 6 % större än enligt levnadskostnadsindexen. Större delen av denna skillnad kan sammanhänga med att man inom socialstyrelsen respektive riksbanken värderat de under kriget och de närmaste efterkrigsåren inträdda kvalitetsförändringarna på skilda sätt. Man får också hålla i minnet att differensen uppkommit under en så lång period som 18 år. Båda de lämnade exemplen visar emellertid att en

¹ Sociala Meddelanden nr 9/1951, s. 654.

Tab. 4. Jämförelse mellan levnadskostnadsindex och konsumtionsprisindex

År	Levnadskostnadsindex	Konsumtionsprisindex	Avvikelse i enheter	
			sammanlagt år för år	inträffad under resp. år
1935.....	100	100	—	—
1936.....	101	101	0	0
1937.....	104	104	0	0
1938.....	106	105	- 1	- 1
1939.....	109	107	- 2	- 1
1940.....	123	122	- 1	+ 1
1941.....	139	142	+ 3	+ 4
1942.....	150	155	+ 5	+ 2
1943.....	152	158	+ 6	+ 1
1944.....	151	158	+ 7	+ 1
1945.....	151	157	+ 6	- 1
1946.....	151	160	+ 9	+ 3
1947.....	156	162	+ 6	- 3
1948.....	163	172	+ 9	+ 3
1949.....	166	176	+ 10	+ 1
1950.....	168	178	+ 10	0
1951.....	194	207	+ 13	+ 3
1952.....	210	223	+ 13	0

levnadskostnadsindex beräknad för en viss konsumentkategori inte utan vidare kan godtagas som uttryck för levnadskostnadsförändringen för en annan kategori och inte heller som prisindex för den totala konsumtionen. Ur denna synpunkt kan det synas önskvärt att flera serier beräknas, varigenom olika ändamål bättre skulle kunna tillgodoses.

3. Statistisk osäkerhet

Tidigare har i detta kapitel talats om de brister i prismaterialet, som beror på svårigheten att fortlöpande följa prisutvecklingen i fråga om vissa varor och tjänster. Men även om man utgår från att prisuppgifterna på de noterade varorna är fullt tillfredsställande kan ändå en viss osäkerhet komma att vidlåda beräkningarna på grund av att prisinsamlingen av praktiska skäl inte omfattar samtliga varor, orter och butiker i landet utan endast ett urval av dessa. I det följande kommer kommittén att sammanfatta vissa synpunkter i denna fråga, vilka framkommit vid en av kommittéledamoten Ruist gjord undersökning av det nuvarande prismaterialet. Undersökningen har som bilaga A fogats till kommitténs betänkande.

Vad först *varuurlvalet* beträffar har vid undersökningen inte framkommit någon säker tendens till att detta medfört någon konsekvent över- eller underskattning av prisutvecklingen vid indexberäkningarna. Däremot har en ganska stor spridning i prisutvecklingen för förnödenheterna inom en och samma varugrupp kunnat konstateras. Detta medför, att om prisföränd-

ringen inom en varugrupp uppskattas med hjälp av noteringar på en eller ett par representantvaror, kan uppskattningen bli behäftad med ett fel i den ena eller den andra riktningen. Storleken av felet i en viss varugrupp kan inte fastställas utan prisnoteringar på alla varor i gruppen, men däremot kan man på enklare sätt få en ungefärlig uppfattning om osäkerheten i uppskattningen. Denna kan anges med de gränser, inom vilka felet i allmänhet (säg i 19 fall av 20) håller sig. Med stöd av viss erfarenhet från åren 1950—52 kan man beräkna, att osäkerheten i uppskattningen av prisförändringen under ett år i en varugrupp (t. ex. konserverade och djupfrysta grönsaker) med en representantvara (ärter på burk, hushålls-, nettovikt m. spad ca 400 g) rör sig om ca $\pm 15\%$. På grund av att felet har en tendens att ta ut varandra, blir osäkerheten relativt sett mindre, när man beräknar en index för en större grupp av varor (t. ex. livsmedel). För hela levnadskostnadsindex beräknas varuurlvalet medföra en osäkerhet på ca $\pm 1\%$ under ett år.

Härtill kommer den ytterligare osäkerhet, som beror på *ortsurvalet*. Priserna på representantvarorna noteras endast på 60 orter i fråga om livsmedel och bränsle och på 25 orter när det gäller kläder, skor och »övriga utgifter». Osäkerheten på grund av ortsurvalet uppskattas till högst $\pm 2\%$ för en vara inom livsmedelsgruppen och ca $\pm 5\%$ i beklädnadsgruppen. Urvalet av orter har inte skett slumpmässigt. Man har därför ingen garanti för att prisutvecklingen inte blivit systematiskt över- eller underskattad. Undersökningar ger vid handen, att en underskattning kan ha skett, men den är i så fall mindre än 1% mellan 1946 och 1951. Inte heller *urvalet av butiker* inom varje ort har företagits slumpmässigt. Det har dock inte varit möjligt att fastställa vad detta betytt för indexberäkningen.

Genom att öka antalet noteringsorter kan man, om urvalet skett slumpmässigt, minska osäkerheten. Det visar sig emellertid, att den totala osäkerheten, som beror på både ortsurvalet och varuurlvalet, minskas så obetydligt vid en rimlig ökning av antalet orter, att ett enbart av denna anledning ökat ortsantal icke motsvarar de därmed förbundna kostnaderna. Däremot skulle en minskning av de brister i prismaterialet, som beror på varuurlvalet, kunna väsentligt reducera den totala osäkerheten.

FEMTE KAPITLET

Förslag till förbättringar av indexberäkningarna

I det föregående kapitlet har levnadskostnadsindex granskats med utgångspunkt från vissa fordringar, som kommittén ansett böra ställas på indexen i fråga. Granskningen har gett vid handen, att förbättringar erfordras på en del punkter. Förslag härom skall i det följande framläggas. Framställningen kommer därvid att börja med prismaterialet och därmed sammanhängande frågor, varvid varu-, ors- och butiksurvalet samt tidpunkten för prisinsamlingen skall behandlas var för sig. Kommittén övergår därefter till att diskutera principen för eventuella efterhandsjusteringar av prismaterialet. Sist skall frågan om viktsystemets sammansättning, vilken är avgörande för indexens tillämplighet i olika sammanhang, tagas upp till behandling.

1. Prismaterialet

A. V a r u r v a l e t. Det har tidigare framhållits, att det är prisutvecklingen för de representantvaror, som ingår i index, som är av betydelse för indexberäkningen. Valet av representantvaror — till såväl antal som metod — är följaktligen av väsentlig vikt.

Socialstyrelsens levnadskostnadsindex bygger för närvarande på prisuppgifter för ca 250 representantvaror. Det ligger nära till hands att fråga sig, huruvida man inte genom att öka detta antal skulle erhålla större trygghet för att skiljaktiga tendenser i prisutvecklingen beaktades. Särskilt under tider med täta förskjutningar i prisstrukturen kunde ett ökat varuantal synas önskvärt. Häremot kan emellertid vissa synpunkter anföras, bl. a. av praktisk natur. En ökning av varuantalet kan sålunda få till följd, att det blir svårare såväl för prisombuden som för socialstyrelsens indexavdelning att följa pris- och kvalitetsutvecklingen på varje enskild vara. Särskilt på vissa områden är varukvaliteterna underkastade snabba och täta förändringar. Därför anser sig kommittén inte utan vidare böra förorda någon generell utökning av varuantalet. Ansträngningarna bör i stället koncentreras på att såvitt möjligt inom ramen för det nuvarande antalet nå fram till en tillfredsställande representativitet. Som i det följande närmare kommer att beröras kan det dock beträffande vissa varugrupper visa sig nödvändigt med ett ökat antal representantvaror.

Socialstyrelsen har vid valet av representantvaror sökt tillse att inom varje varugrupp olika material eller varor av skiljaktigt ursprung skall bli företrädda. En annan huvudregel har varit, att varorna lämnats företräde

i mån av sin ekonomiska betydelse för de befolkningsgrupper, vilkas levnadskostnader indexen avser att mäta. Vidare har såvitt möjligt eftersträfvats att representantvarorna förekommer i definierbara, enhetliga kvaliteter under en följd av år. Sistnämnda regel har dock inte ansetts få medföra, att mera avsevärda delar av konsumtionen blir utan direkt representation i varuurlvalet. Teoretiskt sett skulle det enligt kommitténs uppfattning vara mera tillfredsställande att representantvarorna erhöles genom ett slumpmässigt urvalsförfarande. Detta skulle dock förutsätta, att man hade tillgång till en ständigt aktuell förteckning över samtliga förekommande konsumtionsvaror. I praktiken kan emellertid en dylik katalogisering inte genomföras. I ett avseende blir emellertid en jämkning av de nuvarande reglerna nödvändig. Kommittén kommer nämligen i det följande att föreslå, att anknytningen av index till ett visst inkomstskikt och en viss familjetyp slopas. I princip skall indexen i stället bygga på uppgifter rörande den totala privata konsumtionen inom landet. Härav följer automatiskt ett krav på ett mera differentierat varuurlval.

Kommittén har tidigare nämnt att en ganska stor spridning i prisutvecklingen för förnödenheterna inom en och samma varugrupp kunnat konstateras. För att minska den osäkerhet, som till följd härav kan komma att vidlåda beräkningarna, vill kommittén föreslå att antalet representantvaror ökas för de ur konsumtionssynpunkt betydelsefulla varuposterna, dock endast i den mån prisutvecklingen för dessa är oenhetlig. Detta kan komma att leda till en ökning av det totala varuantalet. I viss utsträckning torde det dock vara möjligt att kompensera ökningen genom en minskning av varuantalet på andra poster. För att belysa innebörden av det senast sagda skall ett exempel lämnas. Leverpastej är för närvarande ensam representantvara för posten smörgåspålägg, vars andel av den nuvarande indexbudgeten är 1,38 %. Posten verktyg, spik, skruvar m. m. — 0,17 % av budgeten — representeras däremot av tre olika varor. Om prisutvecklingen för den senare posten inte är avsevärt mer oenhetlig än för den förra, bör en omkastning av antalet representantvaror för ifrågavarande poster äga rum.

Dylika avgöranden liksom givetvis själva valet av representantvaror fordrar att socialstyrelsen registrerar och studerar prisutvecklingen inte blott inom utan även utom representantvarornas krets. Kompletterande prisundersökningar ingår också i arbetsprogrammet för socialstyrelsens indexavdelning. Kommittén vill emellertid betona angelägenheten av att dessa företas mera regelbundet och allsidigt än vad nu är fallet. Först härigenom kan en tillfredsställande representativitet vid varuurlvalet uppnås och upprätthållas. Med hänsyn till kvalitetsproblemen synes undersökningarna i första hand böra grundas på material, som indexavdelningen själv införskaffat i samråd med respektive branscher. I de fall uppgifter endast kan erhållas via ombuden skall varudeinitionen — som i det följande framhålles — göras så utförlig att prisskillnader till följd av olika kvaliteter m. m. i möjligaste mån undvikas.

I det föregående har kommittén huvudsakligen uppehållit sig vid frågor

som gällt *representativiteten hos indexvarorna*. Av betydelse är också frågan om *representativiteten hos prisnoteringarna för indexvarorna*. Som tidigare nämnts avser indexen att mäta prisändringar vid oförändrad kvalitet och inte sådana ändringar i priset som inträffat till följd av förskjutningar i kvaliteter m. m. Vid en genomgång av prisuppgifterna för de enskilda varorna inom posterna beklädnad resp. övriga utgifter får man emellertid, som tidigare framhållits, ett bestämt intryck av att skillnaden i priser i viss mån betingats av olikheter i kvalitet, modell eller fabrikat. Detta antyder, att varuspecifikationerna bör göras mer detaljerade än vad de är för närvarande. Kommittén vill framför allt framhålla angelägenheten av att man undviker sådana beteckningar som i alltför hög grad tvingar ombuden till subjektiva värderingar. Sålunda kan exempelvis beteckningen »medelgod kvalitet» i det på s. 17 anförda exemplet enligt kommitténs mening inte ge någon entydig vägledning.

Frågan har i vad avser kläder och övriga textilier diskuterats vid överläggningar, som kommittén haft med representanter för textilbranschen. De synpunkter som därvid framkommit har klargjort att man, åtminstone när det gäller textilvaror, inte kan nå fram till definitioner, som utesluter kvalitetssvårigheter och liknande problem. För att nämna ett exempel är det sålunda inte möjligt för vare sig prisombuden eller detaljisterna att bedöma eller kanske ens upptäcka förändringar som skett i fråga om vissa behör — såsom foder, stugning etc. — hos ett klädesplagg. Den enda möjligheten att få nämnda och likartade frågor godtagbart belysta synes enligt kommitténs uppfattning vara att socialstyrelsen utbygger sina branschkontakter. Lämpligast torde detta böra ske genom att socialstyrelsen i fråga om de varuområden, där kvalitets- och modellsvårigheter gör sig gällande, direkt från vederbörande branscher regelbundet införskaffar prisuppgifter, med vilka ombudens prisnoteringar sedan jämföres. Kommittén vill även understryka betydelsen av att socialstyrelsen i liknande syfte använder sig av det material, som framkommer vid priskontrollnämndens undersökningar av marknads- och fabrikantpriserna på vissa varuområden. Påträffas vid jämförelserna märkbara avvikelser skall en specialundersökning ske i samråd med respektive branscher.

Vad här anförts får emellertid inte tolkas så att det är likgiltigt om varuspecifikationerna görs mera detaljerade eller ej. Det är uppenbart att ju snävare definitionerna är, desto mindre blir ombudens urvalssvårigheter. Därmed ökar även sannolikheten för att de fortlöpande prisuppgifterna verkligen kommer att avse i stort sett samma vara. Det synes kommittén önskvärt att socialstyrelsen vid arbetet med utformningen av varulistorna i större omfattning än för närvarande samråder med expertis inom respektive branscher. Ökade garantier kan därigenom erhållas för att »indexvarorna» blir representativa för den aktuella försäljningsinriktningen och att definitionerna blir så detaljerade och exakta att utrymmet för skönsmässiga avgöranden och bedömningar vid varuurlvalet i görligaste mån begränsas. I detta sammanhang må nämnas att till kommittén överlämnats två prome-

morior rörande beräkningen m. m. av beklädnadsposten i index. Den ena har upprättats av direktör S. Bernunger, Konfektionsindustriföreningen och direktör N. Kärlander, Svenska bomullsfabrikantföreningen. Den andra har utarbetats av nyssnämnde Kärlander. Promemoriorna har av kommittén överlämnats till indexmyndigheten för kännedom.

Genom att definitionerna för representantvarorna dras snävare, kan man vid indexberäkningen oftare än för närvarande komma att ställas inför de problem, som sammanhänger med att en vara försvinner ur handeln och måste ersättas av en annan. Som framhållits i fjärde kapitlet blir frågan, huruvida indexen skall påverkas eller ej av dylika varubyten. Det är inte möjligt att härvidlag fastställa några generella regler. I stället måste en bedömning verkställas i varje särskilt fall. Som kommittén närmare kommer att utveckla i sjunde kapitlet bör frågor av denna art avgöras av indexnämnden.

Resonemanget i det föregående har avsett huvudsakligen de varuslag, som av socialstyrelsen hänförts till den andra gruppen i tabell 1. Vad som hänförts rörande nödvändigheten av årliga, i samråd med vederbörande branschorganisationer företagna specialundersökningar äger även giltighet i fråga om de i tabellens tredje grupp upptagna varorna och tjänsterna. Den tyngst vägande och mest svårberäknade posten är emellertid här *bostäder*.

Som redan redogjorts för i fjärde kapitlet beräknas bostadsindex för närvarande på basis av ett material som i detta sammanhang är mycket otillfredsställande. När bättre statistiskt material förelegat, exempelvis i samband med de stora hyresräkningarna, har posten justerats i efterhand. Dessutom är att märka, att förändringarna i bostadsposten hittills endast grundats på uppgifter rörande hyreslägenheter. I fråga om egnahem, bostadsrättslägenheter samt uthyrningsrum har sålunda inte gjorts några försök att fånga kostnadsförändringarna.

Kommittén anser dels att den nuvarande beräkningsmetoden beträffande hyreslägenheter är otillfredsställande och dels att egnahemmen bör beaktas i index. Det kan ifrågasättas om inte också kostnadsutvecklingen för bostadsrättslägenheter och uthyrningsrum borde medtagas i indexberäkningen. Beräkningen av prisändringarna för dessa två bostadstyper stöter emellertid på problem, som i praktiken inte kan lösas utan kostsamma undersökningar. I fråga om bostadsrättslägenheterna blir problemen av ungefär samma art som för de i det följande berörda egnahemmen. Till skillnad från dessa utgör emellertid bostadsrättslägenheterna endast en mindre del av det totala lägenhetsbeståndet, enligt uppgifter från bostadsstyrelsen 5—6 %. Beträffande uthyrningsrummen blir det, inte minst med tanke på svårigheterna att följa kvalitetsskiftningarna i fråga om möblering och service, synnerligen vanskligt att nå fram till någorlunda tillfredsställande uppskattningar av kostnadsutvecklingen vid lika standard. Av anförda skäl anser sig kommittén böra förorda att bostadsposten beräknas med ledning av prisutvecklingen för enbart hyreslägenheter och egnahem.

Kommittén har undersökt möjligheterna att förbättra beräkningarna av bostadsposten med hjälp av tillgänglig statistik inom bostadsstyrelsen och hyresrådet. Det har emellertid visat sig, att denna statistik i nuvarande skick inte fyller de minimikrav, som kommittén anser erforderliga. Med hänsyn härtill och med beaktande av ifrågavarande utgiftsposts betydelse för indexberäkningen har kommittén funnit det nödvändigt att föreslå helt nya beräkningsmetoder, grundade på för indexberäkningen särskilt insamlad material. Skulle en omläggning av den nuvarande bostads- och hyresstatistiken för annat ändamål komma till stånd, förutsätter kommittén, att man vid indexberäkningen uppmärksammar möjligheterna till att samordna de här föreslagna bostadsundersökningarna med den nya bostads- och hyresstatistiken.

De särskilda bostadsundersökningarna för indexberäkningen skall omfatta såväl hyreslägenheter som egnahem. Kommittén har övervägt möjligheterna att göra undersökningarna för dessa bostadstyper enligt samma metod. På grund av de principiella svårigheterna att fastställa med årshyrorna för hyreslägenheter jämförbara årskostnader för egnahem har kommittén emellertid funnit det lämpligt att föreslå olika tillvägagångssätt för att fastställa prisförändringarna för dessa två bostadstyper.

Ett delindex skall sålunda beräknas för hyreslägenheter och ett för egnahem, i båda fallen utan bränsle och lyse. Dessa delindex sammanväges sedan till en totalindex för bostadsposten. För bränsle (och lyse) uträknas i huvudsaklig överensstämmelse med gällande regler en särskild bränsleindex.

För hyreslägenheterna föreslår kommittén att hyresnivåns förändringar fastställas genom årliga stickprovsundersökningar. En närmare redogörelse för undersökningsmetodiken återfinnes i bilaga B, till vilken kommittén tillåter sig att hänvisa.

Syftet med undersökningarna är att bestämma hur mycket bostadskostnaderna förändras från ett år till ett följande för lägenheter av samma kvalitet.

För ett representativt urval hyreslägenheter bestäms hyreskostnaderna ett år. Nästa år bestäms hyreskostnaderna i samma urval lägenheter utökat med ett urval av de under året färdigställda lägenheterna. För insamlingen av prismaterialet användes intervjumetoden. Storleken av det stickprov, som erfordras för att resultaten skall ge en rimlig precision, kan inte med någon större säkerhet anges på förhand. En grov uppskattning pekar emellertid på att ca 1 000 hyreslägenheter skulle kunna räcka. Kommittén vill dock understryka vikten av, att socialstyrelsen när material inkommit från de två första undersökningarna närmare analyserar, vilken storlek på stickprovet som erfordras med hänsyn till rimliga krav på beräkningarnas tillförlitlighet. Urvalet av dessa lägenheter liksom intervjuarbetet bör ankomma på statistiska centralbyråns intervjuorganisation (jfr s. 36 ff). Uppgifterna insamlas en gång om året, lämpligen snarast efter hyresårets slut den 30 september.

De uppgifter, som intervjuarna skall samla in, gäller i första hand årshyrorna i de skilda lägenheterna. Med hänsyn till vad nyss sagts rörande bränslekostnaderna skall uppgifterna om möjligt avse hyra exklusive uppvärmning. I de fall hyresgästerna ej kan lämna uppgifter om bränslekostnaderna, torde dessa få uppskattas med ledning av a priori fastställda bränslekvantiteter och priset på olika bränsleslag.

Utöver uppgifterna om hyrorna skall av intervjuarna även insamlas uppgifter om en rad utrustningsdetaljer i lägenheterna, och vidare om de årliga förändringarna i fråga om vissa kvalitetsegenskaper hos lägenheterna. Som förut påpekats skall nämligen beräkningen av förändringarna i hyresnivån göras under förutsättning av samma standard i lägenhetsbeståndet år från år. Hyresuppgifterna måste därför korrigeras med hänsyn dels till kvalitetsförändringar i lägenhetsbeståndet på grund av nytillskott av lägenheter och dels till under året inträffade kvalitetsförändringar, såväl förbättringar som försämringar, i det gamla beståndet. Värderingen av kvalitetsförändringarna sker med ledning av för varje kvalitetskriterium fastställt antal kronor per årshyra. Denna värdering utföres av socialstyrelsen tillsammans med byggnadsteknisk expertis. Översyn av värderingsreglerna bör verkställas regelbundet och underställas indexnämnden för godkännande.

Dessutom måste emellertid även beaktas de flyttningar mellan lägenheter av olika åldrar och kvaliteter som förekommer. Man måste därför först indela lägenheterna i sådana byggda före år 1945 och sådana färdigställda efter år 1945. Att året 1945 väljes som gräns beror på att lägenheter färdigställda efter denna tidpunkt i stort sett är homogena i fråga om kvalitetsutrustning. Inom var och en av de två grupperna skiljs mellan tre kategorier av lägenheter:

- a) lägenheter som bebotts av samma familjer under två på varandra följande år,
- b) lägenheter som bytt innehavare under året och där den nye innehavaren flyttat inom samma ålderskategori av lägenhetsbeståndet,
- c) lägenheter som under året bytt innehavare och där innehavaren tidigare bott i lägenhet av annan ålderskategori.

Bestämningen av genomsnittshyran inom envar av de sex lägenhetstyperna för två på varandra följande år sker, som nyss nämnts, med ledning av dels uppgifter rörande de observerade årshyrorna exklusive bränsle och dels värdet av förändringarna i utrustningsdetaljerna m. m.

Kommittén vill understryka, att den omfattande differentieringen av lägenheterna med hänsyn till ålder och lägenhetsinnehavare är betingad av olikheterna i hyresnivån för lägenheter av samma standard men med olika byggnadsår. Skulle en utjämnning av dessa, av byggnadsregleringen betingade hyresskillnader komma till stånd, kan beräkningarna avsevärt förenklas.

I fråga om *e g n a h e m m e n* kan man ej som för hyreslägenheterna följa variationerna i en från kvalitetsförändringar rensad årshyra. Här får man i stället söka följa variationerna i en från kvalitetsförändringar rensad årskostnad, som fördelas på ett flertal utgiftsposter. Även om man på ett en-

tydligt sätt kunde fastställa vilka poster, som skall ingå i årskostnaden och hur dessa posters förändringar skall mätas, kan man helt allmänt konstatera att kvalitetsproblemet för egnahemmens del blir särskilt vanskligt. Detta beror på att förändringarna — reparationer, påbyggnader etc. — är så mycket fler för egnahemmen än för hyreslägenheterna.

Kommittén har därför ansett sig böra avstå från att föreslå lika omfattande metoder för egnahemmen som för hyreslägenheterna, när det gäller att fastställa prisnivåns förändringar. Kommittén förordar i stället mera schablonmässiga regler för beräkandet av förändringarna i årskostnaderna för egnahem. De utgiftsposter som kommittén därvid funnit böra beaktas är följande:

1. Kapitalkostnader
  - a) avskrivning
  - b) ränta för lånat kapital
2. Underhåll
3. Försäkringar
4. Vattenavgifter, renhållning och sotning.

Av de faktiska utgiftsposter för egnahemsägare, som kommittén inte ansett sig böra medtaga, märkes främst fastighetsskatten. Skälet härför är att den inte drabbar alla egnahemsägare på samma sätt. Detta sammanhänger med att vid taxering till kommunalskatt skall inkomst från fastighet till visst belopp — det s. k. procentavdraget — anses vara beskattad genom fastighetsskatten. I vilken grad fastighetsskatten blir effektiv beror sålunda på storleken av de inkomster (hyra etc.) ägaren har av sitt egnahem. Frågan kompliceras ytterligare därav att fastighetsskatten är avdragsgill vid taxering till statlig inkomstskatt. Härtill kommer att skatten genom vissa redan beslutade ändringar kommer att omläggas fr. o. m. år 1954.

I princip har kommittén tänkt sig, att beräkningar skall utföras för var och en av de angivna posterna. Det gäller å ena sidan att fastställa prisutvecklingen på lämpliga representantvaror för de olika utgiftsposterna och, å andra sidan, att bestämma vägningsstalen för dessa poster. Vad vägningsstalen beträffar torde dessa för posterna 1 b, 3 och 4 kunna bestämmas med ledning av uppgifter, erhållna i samband med hushållsundersökningar (jfr s. 44 f). I fråga om posterna 1 a och 2 torde dock denna metod ej vara lämplig. Detta beror på att ifrågakommande utgifter ej sällan inrymmer ett icke obetydligt sparande (högre amorteringar än erforderligt, förbättringsarbeten etc.). Här synes i stället beräkningarna böra ske enligt vissa i det följande angivna schabloner.

Vad avskrivningarna beträffar anser kommittén, att dessa bör ingå i indexen som en konstant faktor år för år. Några prisförändringar skall enligt kommitténs mening sålunda inte registreras. Kommittén är visserligen medveten om att avskrivningarna för nytillträdande egnahemsägare genom förändringarna i penningvärdet och därmed i egnahemsvärdena kan bli av en annan storleksordning än för »äldre» egnahemsägare (under förutsätt-

ning av lika standard på egnahemmen). Denna variation i avskrivningarna borde principiellt jämföras med en prisförändring. Material, som kommittén tagit del av, tyder emellertid på att de årliga egnahemsbytena jämte nybyggnationen är av en ringa omfattning, nämligen av storleksordningen 5 procent av det totala antalet egnahem. Med hänsyn härtill har kommittén inte funnit sig böra förorda att förändringarna i avskrivningarna för denna kategori av egnahem beaktas. Detta skulle nämligen i hög grad komplicera indexberäkningen utan att därför leda till någon ökad säkerhet i beräkningarna. Därest egnahemsbytena och nytillskottet av egnahem framdeles skulle visa tendens till en mera nämnvärd ökning torde förevarande spörsmål böra upptagas till förnyad prövning. — Vägningstalet för avskrivningsposten anser kommittén böra fastställas till en viss procent av ett genomsnittligt taxeringsvärde, bestämt med utgångspunkt från uppgifter rörande taxeringsvärdena för egnahem å prisinsamlingsorterna. Enligt gällande praxis vid taxering av inkomst av en- och tvåfamiljsfastigheter medges avdrag för avskrivningar med 0,6 procent av taxerade byggnadsvärdet för stenbyggnader och 1 procent av byggnadsvärdet för träbyggnader. Med hänsyn till att taxeringsvärdet enligt kommitténs mening bör läggas till grund för beräkningarna har kommittén funnit skäligt, att vägningstalet bestämmas till 1 procent — såväl för trä- som stenbyggnader — av det genomsnittliga taxeringsvärdet.

I fråga om prisutvecklingen för ränteposten anser kommittén tillfyllest om denna fastställs med ledning av räntesatsen för bottenlån.

Prisutvecklingen för underhållsposten, exempelvis för representantvarorna målning, tapetsering och takreparationer, kan beräknas antingen genom uppgifter erhållna i samband med den ordinarie prisinsamlingen eller också med hjälp av byggnadsstyrelsens kalkyler rörande underhållskostnadernas förändringar. Då sistnämnda beräkningar huvudsakligen avser statliga stenbyggnader i Stockholm med omnejd torde den förstnämnda metoden vara att föredraga. Kommittén vill emellertid framhålla angelägenheten av att socialstyrelsen här liksom för andra poster i indexen begagnar möjligheten att jämföra sina beräkningar med uppgifter, som framkommer i andra sammanhang. — Liksom beträffande avskrivningarna torde vägningstalet för underhållsposten böra fastställas till ett visst procenttal av det förut nämnda genomsnittliga taxeringsvärdet. Enligt av bostadsstyrelsen utfärdade anvisningar bör underhållskostnaderna vid fastställande av hyra å uthyrd lägenhet i statsbelånat tvåfamiljshus upptagas till ca 0,8 procent av byggnadskostnaden. Enligt hyresrådets anvisningar för normalberäkning av årskostnaden vid fastställande av grundhyror i vissa nybyggda hus beräknas underhållskostnaderna till 0,6—0,8 procent av byggnadskostnaden. Med ledning av här angivna siffror samt med beaktande av att taxeringsvärdet skall läggas till grund för beräkningarna vill kommittén förorda att vägningstalet för underhållsposten bestämmas till 1 procent av det genomsnittliga taxeringsvärdet. Därest anledning framdeles skulle uppkomma att ändra ifråvarande procenttal, bör det åligga indexmyndigheten att väcka förslag härom.

Vad gäller försäkringarna bör enligt kommitténs mening endast brand- och vattenskadeförsäkring komma i fråga. Utgiftsposten är av den art, att uppgifter rörande prisförändringarna torde kunna insamlas centralt av socialstyrelsen från något försäkringsbolag.

Beträffande posten vattenavgifter, renhållning och sotning synes uppgifter rörande prisförändringarna lämpligen kunna erhållas i samband med den ordinarie prisinsamlingen.

B. Ortsurvalet och prisinsamlingsorganisationen. Levnadskostnadsindex bygger på prisuppgifter från 60 städer och andra tätorter. Samma prismaterial utnyttjas även för konsumtionsprisindexen. För sistnämnda index insamlas dessutom prisuppgifter från 35 landsbygdskommuner. Samtliga 95 orter kan indelas i tre olika grupper, A, B och C, av vilka grupperna A och B omfattar städer och andra tätorter och grupp C kommuner på rena landsbygden. Till grupp A hör 25 orter, för vilka varje månad prisuppgifter insamlas på samtliga varuslag (livsmedel, bränsle och lyse, kläder och skor, inventarier och tjänster) utom bostad och vissa centralt noterade varor. Grupp B består av 35 orter. För dessa har den månatliga prisinsamlingen begränsats till livsmedel, bränsle och lyse. För orter tillhörande grupp B insamlas därjämte en gång om året prisuppgifter även för övriga poster. Avsikten härmed är att kunna konstatera huruvida någon lokal skillnad i prisutvecklingen för dessa varor inträtt, som motiverar en ändring av insamlingsorganisationen. För de 35 landsbygdsorterna inom grupp C insamlas varje kvartal priser på livsmedel, bränsle och lyse.

Ortsurvalet har skett på ett sådant sätt, att olika landsdelar och orter av skilda storleksordning skall bli representerade i förhållande till befolkningsfördelningen inom landet. Endast i fråga om landsbygdskommunerna har socialstyrelsen därvid använt sig av en slumpmässig urvalsmetod.

Med hänsyn till att levnadskostnadsindex framför allt kommit att tillmätas en lönepolitisk uppgift har det enligt kommitténs mening tidigare ställt sig naturligt, att man låtit indexen avse förhållandena för tätortsbefolkningen. Detta sammanhänger med den stora omfattning, som naturhushållningen och det därpå grundade lönesystemet bara för några årtionden sedan hade på landsbygden. Utvecklingen har emellertid lett till att naturhushållningen trängts undan och i allt större utsträckning ersatts av marknadshushållning. I samband därmed har lönesystemet även inom jordbruket förts över på kontantprincipen. Även i övrigt har en utjämning av skillnaderna mellan landsbygden och tätorternas levnadsförhållanden ägt rum. Några skäl för att lämna landsbygden utanför indexberäkningar av ifrågavarande slag kan därför inte längre anföras. Kommittén vill följaktligen förorda att ortsurvalet utvidgas till att omfatta även landsbygdskommuner.

I samband med denna omläggning synes det lämpligt att frågan om antalet orter samt grunderna för deras urval tas upp till behandling.

Kommittén vill erinra om att innevarande års riksdag fattat beslut om

att en organisation för stickprovsundersökningar i intervjuform fr. o. m. budgetåret 1953/54 skall inrättas vid statistiska centralbyrån. Enligt vad kommittén erfarit räknar centralbyrån med att denna organisation skall kunna träda i verksamhet omkring den 1 oktober innevarande år. Ortsurvalet, som skall omfatta både stads- och landskommuner, kommer att ske enligt slumpmässiga grunder. Sammanlagt kommer intervjuorganisationen att omfatta ca 70 intervjuområden, däribland alla städer med mer än 50 000 innevånare.

Kommittén har funnit övervägande skäl tala för att centralbyråns intervjuorganisation tas i anspråk för den prisinsamling, som nu sker genom socialstyrelsens prisombud. Urvalet av orter kommer sålunda genom stickprovsförfarandet att ur statistisk synpunkt bli mera tillfredsställande. Sådana snedvridningar av prismaterialet, som för närvarande kan uppkomma genom att orterna utvalts enligt subjektiva lämplighetsbedömningar, skulle följaktligen inte behöva förekomma.

För en överflyttning talar vidare att centralbyråns intervjuare genom särskilda instruktionskurser kommer att bli allmänt tränade för fältundersökningar. Specialundervisning på olika områden, i föreliggande fall insamling av priser, avses likaså.

Kommittén är emellertid medveten om att synpunkter även kan anföras mot en överflyttning. Prisinsamlingen kan sålunda komma att konkurrera med andra arbetsuppgifter, varigenom svårigheter kan uppkomma att få in prisuppgifterna i tid. En överflyttning av prisinsamlingen kommer vidare att vålla vissa övergångssvårigheter såväl för socialstyrelsens indexavdelning som intervjuorganisationen. Slutligen kan frågan uppkomma om att pålägga intervjuorganisationen uppgifter, som av vissa skäl kan vara svåra att förena med en prisinsamling för index. Detta gäller om det exempelvis skulle bli aktuellt att förlägga fältarbetet för priskontrollen till organisationen. Kommittén förutsätter emellertid att centralbyrån har uppmärksamheten fäst å problem av denna art, så att åtgärder i tid kan vidtagas för undvikande av komplikationer. De övriga nackdelar, som här nämnts, är av den art, att de enligt kommitténs uppfattning i stort sett bör kunna övervinnas genom samarbete mellan socialstyrelsen och statistiska centralbyrån.

Av anförda skäl föreslår kommittén, att den av socialstyrelsen omhändertagda prisinsamlingen överföres till centralbyråns intervjuorganisation. Då kommittén i det följande kommer att förorda en omläggning av indexberäkningarna fr. o. m. ingången av år 1954, bör den första prisinsamlingen genom intervjuorganisationen verkställas redan i december 1953, så att erforderligt jämförelsematerial för beräkningarna i januari 1954 finns tillgängligt.

Kommittén vill i detta sammanhang begagna tillfället att fästa uppmärksamheten på frågan, huruvida en överflyttning till statistiska centralbyrån av hela indexarbetet borde övervägas. Kommittén har emellertid inte ansett sig böra upptaga denna fråga, som bör prövas i ett större sammanhang, till närmare granskning.

Det har tidigare nämnts att endast vissa livsmedel m. m. fortlöpande no-

teras på samtliga orter. För övriga förnödenheter — kläder, skor, inventarier och tjänster — har däremot prisinsamlingen begränsats till 25 orter. Inom kommittén har ifrågasatts, om inte prisinsamlingen för de sistnämnda varorna borde komma att omfatta ett större antal orter än vad nu är fallet. En dylik ökning skulle givetvis medföra icke obetydliga utgiftsstegringar för statsverket. Å andra sidan kan man tänka sig, att prisinsamlingen inte nödvändigtvis behöver företagas på intervjuorganisationens samtliga 70 orter. Gjorda överslagsberäkningar visar nämligen, att en begränsning skulle kunna genomföras, utan att den statistiska osäkerheten i de framräknade indextalen skulle behöva öka nämnvärt. Detta sammanhänger med att ortsurvalet blir slumpmässigt enligt den nya ordningen och att urvalet sker på ett sådant sätt att vissa orter kommer att representera inbördes relativt likartade områden. Vidare bör påpekas att urvalsområdena i den nya prisinsamlingsorganisationen — i motsats till vad som gäller nu — i flera fall kommer att omfatta såväl en tätort som omgivande landsbygd.

Det är dock vanskligt att på detta stadium utan närmare studier uttala något bestämt i denna fråga. Kommittén vill därför förorda, att prisinsamlingsorganet i samråd med socialstyrelsen och indexnämnden ägnar ingående uppmärksamhet åt frågan om vilket antal orter prisinsamlingen skall omfatta samt huruvida prisinsamlingen för vissa varuslag kan ske på ett mindre antal orter än för andra varor.

C. Butiks urvalet. Vad butiks urvalet beträffar företages detta för närvarande av ombuden själva. Enligt sin instruktion skall ombuden därvid tillse, att prisuppgifterna kommer att avse försäljningsställen, där varorna allmänt salubjudes. På orter, där försäljning i saluhallar och genom torghandel spelar större roll, skall åtminstone en av prisnoteringarna för ifrågasvarande varuslag avse ett dylikt försäljningsställe. Då kooperativ butik finnes på orten, skall en av prisuppgifterna i fråga om varuslag, som saluförs i sådan butik, alltid avse en kooperativ butik. Vidare bör de utvalda försäljningsställena anlitas vid varje prisinsamling, till dess de lokala förhållandena påkallar ett varaktigt utbyte av en eller flera uppgiftslämnare.

Även här grundas sålunda urvalet för närvarande på subjektiva bedömningar. Kommittén har vidare konstaterat, att det förekommit fall, då ombudet växlat butik utan att socialstyrelsen fått kännedom härom.

Statistiska centralbyrån planerar att vidtaga åtgärder, som skall göra det möjligt att genom utlottning erhålla ett slumpmässigt urval av butiker på de orter, som kommer att ingå i intervjuorganisationen. Ur statistiska synpunkter är detta en mera tillfredsställande ordning än den nuvarande. Här liksom i andra sammanhang, där kommittén föreslagit en övergång till ett slumpmässigt urvalsförfarande, kan dock i praktiken svårlösta problem uppkomma. För att resultatet av en undersökning, byggd på slumpmässigt urval, skall bli tillförlitliga fordras nämligen att uppgifter inkommer från flertalet av de utvalda. Blir så ej fallet, kan beräkningarna komma att kännetecknas av en viss osäkerhet. Kommittén vill med hänsyn härtill under-

stryka vikten av att man vid prisinsamlingen söker reducera uppgiftsbortfallet till ett minimum.

D. **Sammanvägningen av orts- och butiksnoteringsar.** Ett område där olika utformning av beräkningsreglerna kan ge skilda resultat är sammanvägningen av noteringarna på en vara i olika butiker. Den metod som tillämpas för närvarande innebär att man vid varje beräkningstillfälle räknar ut ett riksmedelpris, där priset i varje butik ingår med en viss vikt, bestämd med ledning av förhållandet mellan antalet noteringar och totala folkmängden i en viss ortsklass. Genom att dividera beräkningstillfallets riksmedelpris med basperiodens erhålles ett indextal för varan.

Ett annat tänkbart förfarande, som har ett visst berättigande, är att för varje butik (alternativt varje ort) beräkna kvoten mellan priset vid beräkningstillfället och priset vid basperioden. Dessa kvoter vägs sedan ihop till en riksinde.

Skillnaden mellan de båda beräkningssätten är den, att man i det förra fallet låter en *absolut* lika stor prisförändring ha samma inflytande på index, oavsett vid vilken prisnivå den inträffar, medan man i den senare metoden jämför alla lika stora *relativa* prisförändringar, oavsett butikens (ortens) prisnivå i utgångsläget.

Den förra metoden ger, kan man säga, förändringen i medelpriset för hela konsumtionen av varan och är därför lämpligast för en index som användes vid beräkningar av konsumtionsvolymen med utgångspunkt från värdesummor. Den torde också med lönestatistikens nuvarande utformning (summariska uppgifter) bäst motsvara de krav man kan ställa på en index som används för reallöneberäkningar. Den senare metoden kan däremot sägas visa den genomsnittliga prisförändringen per konsument. Den ligger därför närmare syftet med en levnadskostnadsindex. Trots de skäl, som sålunda kan andragas för en övergång till denna metod, har kommittén i nuvarande läge inte ansett dem tillräckligt bärande, bl. a. på grund av det stora merarbete som metodens tillämpning skulle medföra vid indexberäkningen. Det bör emellertid ankomma på indexmyndigheten att närmare studera denna fråga.

E. **Tidpunkten för prisinsamlingen—realisationspriser.** Enligt instruktionen för socialstyrelsens prisombud skall prismaterialet för levnadskostnadsindex avse den vecka i mars, juni, september och december, varunder den 15 infaller. Priser på säsongvaror — färska grönsaker m. m. — skall under den tid av året, då dessa varor allmänt saluföres, även insamlas under veckan före och efter den egentliga prisinsamlingsveckan.

Det har i olika sammanhang gjorts gällande, att de tider som prisinsamlingen förlagts till är mindre tillfredsställande med hänsyn till att realisationer då mera sällan förekommer. Genom att realisationspriserna till följd härav endast i obetydlig omfattning kommer att beaktas i index, leder detta

i en period, som i övrigt karakteriseras av prisstegringar, lätt till en överskattning av prisstegringstendensen och under tider med fallande priser till en underskattning av prissänkningarna. Beräkningar som utförts inom detaljhandelns utredningsinstitut antyder att den prissänkande effekten av realisationerna är av en icke obetydlig omfattning. I fråga om skor har sålunda värdet av de prisnedsättningar som företagits under ett år ofta visat sig uppgå till belopp, som motsvarar ca 5 % av årsomsättningen.

Uppgifter som kommittén inhämtat från Sveriges köpmannaförbund rörande realisationstiderna har i viss mån bestyrkt riktigheten av den kritik som framförts mot levnadskostnadsindex i detta hänseende. Skohandeln har sålunda två, av branschorganisationen fastställda realisationsperioder,¹ nämligen den 15 januari—28 februari och den 15 juli—31 augusti. I regel brukar skorealisationerna omfatta högst 12 dagar i följd. För år 1952 var tyngdpunkten i vinterrealisationen förlagd till början av perioden, medan den för år 1953 inföll i februari. I fråga om beklädnadsbranschen är realisationerna i huvudsak förlagda till januari — mitten av mars och juli — mitten av september.¹ Realisationerna inom denna bransch är i regel koncentrerade till den 15—25 januari respektive den 15—25 juli. För Stockholms och Göteborgs vidkommande är dock tyngdpunkten förlagd till början av perioderna.

När det gäller levnadskostnadsindex kan man sålunda med ledning av ovan lämnade uppgifter fastslå att prisinsamlingen för närvarande är förlagd till tider, då inga nämnvärda realisationer förekommer. Annorlunda ställer det sig emellertid, om man, som kommittén i det följande föreslår, övergår från en kvartalsindex till en månadsindex. Med hänsyn till vad som nyss sagts rörande de vanligaste realisationstiderna torde det enligt kommitténs mening då inte heller finnas någon anledning att ändra på den nuvarande tidpunkten för prisinsamlingen, nämligen den vecka varunder den 15 infaller.

Att också den nuvarande, månadsvis beräknade konsumtionsprisindexen endast i mycket obetydlig omfattning kommit att beakta realisationspriser får ses mot bakgrunden av de direktiv, som socialstyrelsen utfärdat rörande prisinsamlingen. Enligt dessa bör realisationspriser å representantvaror medtagas, om de tillämpas för butikens *hela* lager av den speciella artikeln. Det är emellertid uppenbart, att realisationer av en affärs hela lager av en viss vara i allmänhet endast förekommer under vissa speciella betingelser, exempelvis i samband med en avveckling av rörelsen. Den angivna begränsningen bör därför slopas. Alltjämt bör dock gälla, att priser för begagnade, skadade, solkiga eller av annan anledning inte fullgoda varor ej skall medtagas. Å andra sidan skall prisuppgifterna, då insamlingstidpunkten sammanfaller med pågående realisationer, givetvis inte enbart avse realisationsvaror. Det gäller därför för socialstyrelsen att söka få en uppfattning om vilken roll, som realisationspriset spelar. Detta torde endast kunna ske genom att ombuden införskaffar uppgifter rörande respektive realisationsvaras ungefärliga

¹ För Stockholms del även en period i november.

andel av den totala försäljningen av samma vara under den aktuella prisinsamlingsveckan.

Kommittén vill i detta sammanhang erinra om att den prissänkande effekten av realisationerna endast kommer att avspegla sig som »hak» i den fortlöpande indexserien. Under förutsättning av i övrigt oförändrade priser kommer sålunda index efter realisationerna att ligga på samma nivå som före. Härav följer att realisationsprisernas medtagande i indexen främst får betydelse för bedömandet av den genomsnittliga prisförändringen under en längre period, exempelvis ett år. Det bör även påpekas att realisationerna kommer att spela en roll för indexberäkningarna endast om deras omfattning och prissänkande effekt förändras mellan olika år.

2. Justeringar av prismaterialet

De rekommendationer kommittén lämnat rörande beräkningen av index syftar bl. a. till att uppnå tillfredsställande prisjämförelser över såväl kortare som längre tidsperioder. Kommittén är emellertid medveten om att man, oavsett de förbättringar av prismaterialet som föreslagits, inte kan räkna med att vid varje beräkningstillfälle förfoga över ett fullkomligt statistiskt material. Justeringar för i efterhand konstaterade eftersläpningar i prismaterialet torde även framdeles bli nödvändiga, låt vara i mindre utsträckning än tidigare. Med de justeringsmetoder som socialstyrelsen hittills tillämpat skulle detta leda till att korttidsjämförelserna alltjämt bleve behäftade med vissa brister.

Ett sätt att i någon mån komma ifrån svårigheterna vore att beräkna två indexserier. Den ena kunde då tänkas som en korttidsserie, antingen löpande som en kedjeindex under en följd av år eller också påbörjad på nytt för varje år. Vid beräkandet av denna index skulle endast prisförändringar, som inträffade under själva jämförelseperioden, beaktas. Den andra serien skulle däremot vara avsedd för långtidsjämförelser. Till skillnad från korttidsserien skulle denna index följaktligen innefatta såväl de fortlöpande prisförändringarna som justeringar för äldre, tidigare ej observerade prisskjutningar. Kommittén anser emellertid att en sådan lösning av korttids- och långtidsproblemet ej bör eftersträvas. Det torde nämligen inte låta sig göra att fastställa någon klar definition på skillnaden mellan de båda serierna. Man kan därför räkna med att en sammanblandning lätt kunde bli följden vid den praktiska användningen av serierna.

En bättre utväg synes vara att låta den nya officiella indexen under varje år — årslänken — få karaktären av en korttidsserie. Man skulle med andra ord under en årslänk endast låta sådana prisförändringar påverka indexen, som inträffat och konstaterats under kedjelänken. Prisskjutningar som inträffat tidigare skulle däremot inte beaktas förrän vid årsskiftena. I ett avseende måste emellertid göras ett undantag från nämnda regel, nämligen i fråga om säsongbetonade varor. På detta område måste givetvis prisjämförelsen, exempelvis beträffande sommarkläder, alltjämt komma att om-

fatta mer än ett kalenderår. Övriga prisjusteringar skulle lämpligen verkställas i samband med framräknandet av decemberindextalet. För att undvika att korttidsjämförelsen i samband därmed belastas med ovidkommande förändringar, som kan bero på dels prisjusteringar och dels — som tidigare påpekats — ändrade vägningstal, bör två indextal beräknas för december månad. Det ena talet — det ojusterade — bör därvid grundas på enbart sådana förändringar, som inträffat under det gångna året. Det bör vidare framräknas med användande av samma viktsystem, som tillämpats vid årets övriga beräkningstillfällen. Full jämförbarhet mellan de olika indextalen under året erhålles därigenom. Däremot skall eventuella justeringar av både priser och viktsiffror beaktas vid beräkningen av det andra talet — det justerade — som tillika skall bilda utgångspunkt för den nya årslänken.

Kommittén är medveten om att vissa invändningar mot denna beräkningsmetod kan göras. Metoden medger sålunda inte under själva årslänken en registrering av långtidstendensen i prisutvecklingen. Som kommittén tidigare nämnt (s. 22) har emellertid de långtidsjusteringar som verkställts under de senaste sex åren varit av en rätt obetydlig omfattning. De förbättringar, som kommittén föreslagit i fråga om indexberäkningen, torde minska justeringarnas storleksordning ytterligare. Enligt kommitténs mening synes den anförda synpunkten därför inte lägga något hinder i vägen för genomförandet av kommitténs ovan framförda förslag.

3. Viktsystemet

Det är givet att man för att tillgodose alla de skiftande anspråk som ställes å levnadskostnadsindex skulle behöva beräkna en mängd olika serier, exempelvis en för tjänstemän — eventuellt för olika grupper av dessa — en annan för industriarbetare, en tredje för lantarbetare, en fjärde för pensionärer o. s. v. Som redan framhållits av indexsakkunniga skulle emellertid en sådan flora av indexserier lätt kunna skapa förvirring och ge upphov till mångahanda missförstånd. Kommittén delar till fullo denna ståndpunkt och anser att man alltjämt endast bör ha *en* indexserie. Denna slutsats leder emellertid i belysning av det tidigare sagda fram till behovet av en bredare bas för prismaterialet. I viss mån uppnås en sådan breddning om prisinsamlingen, som kommittén föreslagit, utvidgas till att omfatta även landsbygden. Men inte heller en sådan index vore fullt tillfredsställande, då den enligt nuvarande grunder skulle komma att bli begränsad till konsumtionen i vissa inkomstskikt och för en viss familjetyp. En bättre anpassning till det praktiska livets krav på uppgifter om detaljprisförändringarna nödvändiggör enligt kommitténs mening att man slopar den nuvarande bindningen av index till en viss inkomstklass och familjetyp. I princip bör indexen alltså återspegla den genomsnittliga förändringen i priserna för den totala konsumtionen inom landets hushåll. Beräkningarna skulle med denna uppläggning komma att ansluta sig till de allmänna grunder som gäller vid framräknandet av den nuvarande konsumtionsprisindexen.

Tab. 5. Viktsystemets sammansättning i promille under år 1952

Varugrupp	Levnadskostnadsindex	Konsumtionsprisindex
<i>Livsmedel</i>	375	351
Mjök, smör, ost, margarin.....	97	74
Kött.....	50	41
Fläsk.....	26	26
Ägg.....	19	14
Fisk.....	17	12
Potatis, mjöl, bröd m. m.....	70	55
Trädgårdsprodukter.....	20	24
Specerier, kolonialvaror.....	60	68
Förtäring utom hemmet, maltdrycker m. m.....	16	37
Bostad.....	92	78
Bränsle och lyse.....	56	59
Kläder.....	136	127
Skor.....	30	20
Övriga utgifter.....	311	365
därav inventarier, husgeråd.....	58	62
<i>Summa exkl. direkta skatter</i>	1 000	1 000

Det bör i detta sammanhang understrykas att kommitténs förslag inte innebär någon betydande omläggning av indexberäkningarna. I tabell 5 redovisas skillnaderna mellan vikterna för de olika varugrupperna enligt levnadskostnadsindex resp. konsumtionsprisindex.

Med hänsyn till behovet av material för reallöneberäkningar och liknande ändamål framstår det som önskvärt att den nya indexserien tid efter annan kompletteras med alternativa beräkningar av levnadskostnadsförändringen för olika inkomstskikt och familjetyper m. m. Kommittén skall i nästa kapitel återkomma till denna fråga.

Sedan ståndpunkt fattats till själva huvudprincipen för viktsystemets sammansättning, återstår att fastställa de grunder, som skall gälla vid bestämningen och framskrivningen av vägningstalen.

I utredningsdirektiven har understrukits vikten av att indexarbetet bedrivs så att indexen kan utnyttjas i olika kortfristiga uppgörelser. Samtidigt har emellertid framhållits, att de längre prisstatistiska jämförelserna inte bör helt överges. Som kommittén redan tidigare omnämnt syftade den av indexsakkunniga föreslagna, nu tillämpade beräkningsmetoden till att tillgodose båda dessa synpunkter. Såvitt kommittén kan se finns det ingen anledning att ifrågasätta en omläggning av själva beräkningsmetoden, d. v. s. indexformeln och systemet med en kedjeindex. De brister som framkommit vid indexberäkningen har icke haft sin grund i metoden som sådan utan i prismaterialet samt till en del i det sätt på vilket justeringarna för eftersläpningar i prisuppgifterna verkstälts. I likhet med vad som nu gäller bör sålunda den föreslagna indexen beräknas som en kedjeindex med års-länkar. Indexsakkunniga uttalade sig visserligen för att man vid en åter-

gång till lugnare förållanden med mera stabil konsumtionssammansättning borde kunna återgå till längre kedjelänkar än ett år. Enligt kommitténs mening är det emellertid önskvärt att man allttjämt i princip håller fast vid möjligheten att se över viktsammansättningen varje år. Kommittén är medveten om att tillämpningen av systemet med årliga viktjusteringar i praktiken inte låter sig genomföra i alla avseenden. Kommittén syftar härvid på svårigheten att årligen erhålla statistiska uppgifter, som kan ge en tillförlitlig kunskap om den aktuella konsumtionsinriktningen.

Det material som i föreliggande fall står till förfogande för viktbestämningen utgöres av konjunkturinstitutets beräkningar rörande den totala konsumtionens fördelning på olika varuslag och tjänster. Beräkningarna utföres varje år och resultatet för ett visst år föreligger i preliminärt skick redan vid slutet av samma år. Kommittén saknar anledning att här ingå på en beskrivning av tillämpade beräkningsmetoder. I detta avseende tillåter sig kommittén att hänvisa till publikationen Meddelanden från konjunkturinstitutet, serie B: 13 (s. 90—123). Ifrågavarande beräkningar kan av praktiska skäl inte redovisa en fördelning av konsumtionen på alla förekommande varuslag och tjänster. I fråga om vissa poster saknas vidare överhuvud taget statistiska uppgifter. I sådana fall måste konsumtionsvärdet gissningsvis uppskattas efter samråd med branschmän. Hit hör t. ex. bad och tvätt, fotoateljéernas omsättning, värdet av blomsterförsäljning m. m. En del poster utelämnas även helt, då man för närvarande saknar uppgifter beträffande såväl värde som antal. Som exempel kan nämnas motor- och segelbåtar, godstransporter för konsumenters räkning, advokatarvoden, inköp av hundar och andra djur. I dessa fall är det dock fråga om poster som väger lätt i den totala konsumtionen. För en index som har till uppgift att avspegla förändringarna i den allmänna detaljprisnivån spelar de följaktligen inte någon roll.

Av det sagda framgår emellertid att man med ledning av konjunkturinstitutets beräkningar inte i detalj kan fastställa alla viktsiffrorna. Vad som däremot kan uppnås, är en någorlunda tillfredsställande bestämning av viktsiffrorna för de olika huvudposterna av representantvaror, exempelvis livsmedel, kläder, skor, möbler, textilier etc. Även i fråga om flertalet enskilda förnödenheter inom vissa huvudposter, t. ex. livsmedel, lämnar konjunkturinstitutets beräkningar godtagbara uppgifter. Andra områden kan däremot inte kartläggas i detalj utan att särskilda hushållsundersökningar verkställas. Av kostnadsskäl kan man dock inte räkna med att genomföra sådana undersökningar så ofta som varje år. Kostnaden för den nu pågående undersökningen av närmare 700 hushåll beräknas sålunda till 95 000 kronor. Vägande skäl talar emellertid enligt kommitténs uppfattning för att hushållsundersökningar utföres med betydligt kortare mellantider än de tioårsperioder som tidigare ansetts lämpliga. Bortsett från behovet av kompletterande material för bestämning och revision av indexvikterna är det angeläget att aktuella uppgifter rörande konsumtionen finns tillgängliga vid behandlingen av olika samhällsekonomiska spørsmål. Med anförda

motivering förordar kommittén, att man åtminstone under rådande förhållanden inriktar sig på att vartannat år utföra hushållsundersökningar likartade med den nu pågående.

I detta sammanhang vill kommittén i korthet beröra frågan om metoden för dylika undersökningar. Hushållsundersökningarna utfördes tidigare på så sätt, att ett visst antal hushåll av lämplig sammansättning ombads att under ett år föra detaljerade kassaböcker över sina inkomster och utgifter. Metoden var emellertid förenad med en hel del nackdelar. Det var sålunda svårt, även om ersättning utbetalades, att förmå slumpmässigt valda hushåll att genomföra en sådan bokföring. Socialstyrelsen blev därför hänvisad till att utvälja hushållen på ett sådant sätt, att undersökningarnas representativitet för den kategori människor, vilkas levnadskostnadsutveckling indexen skulle återspegla, kunde sättas i fråga. Man blev vidare genom bokföringen mer medveten om sina utgifter än förut, vilket kunde leda till en ändrad, för en »normal» familj ej typisk livsföring.

Nackdelar av denna art ledde till att socialstyrelsen fr. o. m. år 1948 övergick till att utföra undersökningarna genom intervjuer av slumpmässigt utvalda familjer. I fråga om livsmedelsutgifterna skedde dock en komplettering med bokföring under en vecka. Den nu pågående undersökningen är den tredje som företages enligt denna ordning. Det har i olika sammanhang och även inom kommittén yppats en viss tvekan om möjligheten att genom intervjuer få in någorlunda tillförlitliga uppgifter om konsumtionsammansättningen under en så lång period som ett år. Intervjumetoden har emellertid prövats under så kort tid, att några erfarenheter om dess tillförlitlighet i dylika sammanhang ännu icke vunnits. Kommittén anser sig av denna anledning och med hänsyn till de nackdelar som är förenade med bokföringsmetoden icke böra föreslå något ändrat förfaringsätt i fråga om undersökningarnas uppläggning. Kommittén vill dock understryka betydelsen av att socialstyrelsen genom någon form av kontrollundersökningar skaffar sig en uppfattning om den nuvarande metodens tillförlitlighet och, därest så erfordras, vidtager erforderliga förbättringsåtgärder.

Sammanfattningsvis innebär kommitténs förslag rörande bestämningen och framskrivningen av viktsystemet följande. Konjunkturinstitutets konsumtionsberäkningar skall läggas till grund för bestämningen av vägningsstalen för huvudposterna, ävensom — i den mån tillfredsställande uppgifter finns — beträffande enskilda förnödenheter och tjänster. Vikterna för återstående poster skall fastställas med tillhjälp av uppgifter från hushållsundersökningar företagna vartannat år. I fråga om sistnämnda poster kan en revision av vägningsstalen sålunda inte ske varje år.

Praktiska skäl talar för att vägningsstalen för de olika representantvarorna uttryckes i promille av värdet för den totala privata konsumtionen. Så sker i fråga om konsumtionsprisindexen, medan vikterna för levnadskostnadsindexen anges i kronor. För resultatet av indexberäkningen har det självfallet ingen betydelse, vilket av de båda förfaringsätten som väljes.

Samtliga viktrevisioner skall verkställas i sådan tid att de nya vägnings-talen kan användas vid beräkningen av decemberindexen. Såsom tidigare nämnts bör därvid två indextal beräknas, det ena (det ojusterade) grundat på oförändrade vikter och det andra (det justerade) på de nya vägnings-talen.¹ Det är det senare indextalet, som skall bilda basen för den nya års-länken.

I princip skall viktrevisionerna alltså förläggas till slutet av året. Under löpande år får endast sådana justeringar vidtagas som är uttryck för en säkert konstaterad, avgörande förändring i konsumtionen, exempelvis i samband med en ransoning.

Det torde i detta sammanhang böra framhållas, att man inte bör överdriva betydelsen av viktjusteringarnas inverkan på indexberäkningen. Erfaren-hetsmässigt har det visat sig att konsumtionsförskjutningar, som inträffat under en period av ett år — även under tider med kraftiga prisförändringar — inte åstadkommit några större olikheter i indextalen. Detta beror även på att förändringarna i konsumtionens sammansättning försiggår i en ganska långsam takt. Kommittén har låtit utföra en beräkning rörande inverkan på levnadskostnadsindex av de i december 1949 respektive 1950 före-tagna viktrevisionerna. I den följande sammanställningen har prisändring-arna mellan december ett år och december nästa år beräknats dels enligt det under perioden använda viktsystemet (= gamla viktsystemet) och dels enligt det viktsystem, som framkommit efter viktjusteringen (= nya vikt-systemet).

Tab. 6. Inverkan på levnadskostnadsindex av viktrevisioner

	Indextal dec. 1950 (dec. 1949 = 100)		Indextal dec. 1951 (dec. 1950 = 100)
Enligt gamla viktsystemet	103·28	Enligt gamla viktsystemet	119·21
Enligt nya viktsystemet	103·28	Enligt nya viktsystemet	119·28
Differens	0·00	Differens.....	+ 0·07

Som framgår av sammanställningen har den påverkan, som indexberäk-ningsens resultat rönt av viktjusteringarna, varit liten under de undersökta perioderna. Skillnaden mellan de gamla och de nya vikterna har i de redovisade fallen dock varit obetydlig. Undersökningar som utfördes av index-sakkunniga visade emellertid att även ganska stora olikheter i viktsystemen i praktiken inte behövde ha större betydelse för resultatet. Som kommittén redan framhållit torde det därför inte finnas någon anledning att under ett år genomföra några viktförändringar, för såvitt inte avgörande, konstater-bara förskjutningar i konsumtionsvanorna inträffat.

¹ samt med beaktande av ev. prisjusteringar (jfr. s. 41 f.).

SJÄTTE KAPITLET

Kompletterande indexberäkningar

I likhet med vad som gäller för närvarande bör den föreslagna, officiellt fastställda indexen beräknas utan hänsyn till direkta skatter och sociala förmåner. Skälen härför har närmare angetts i proposition nr 250 till 1948 års riksdag angående grunderna för beräkning av levnadskostnadsindex. Dåvarande chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anförde därvid i huvudsak följande.

Befogade invändningar kunna redan ur statistisk synpunkt göras mot att vid levnadskostnadsberäkningarna medtaga skatter och socialpolitiska förmåner, eftersom dessa faktorer och förändringar i fråga om dem göra sig gällande på helt olika sätt för olika inkomsttagare; skiljaktigheterna göra sig ej endast gällande olika lönelägen emellan utan även mellan olika inkomsttagare i samma löneläge med hänsyn till familjens storlek m. m., och en index, som inkluderar direkta skatter och socialpolitiska förmåner, blir därför knappast tillräckligt representativ för de allmänna levnadskostnaderna. Av än större betydelse äro emellertid de praktiska verkningar, som uppkomma, därest löner och pensioner till sin storlek göras beroende av en dylik indexberäkning. Såsom i det föregående framhållits måste det anses olämpligt, om en avsiktligt företagen minskning eller ökning av det direkta skattetrycket till sin effekt motverkas genom att penninglönerna sänkas respektive höjas. Det motsvarande gäller för det fall, att socialpolitiska förmåner tillskapas för att bereda utgiftsändringar; det kan i sådant fall knappast anses rimligt att av sådan anledning en lönesänkning kommer till stånd. Det må framhållas, att de svängningar i levnadskostnadstalen och därmed även i lönenivån, som kunna uppkomma i följd av det nu tillämpade beräkningssättet, äro betydande, eftersom skatter och sociala förmåner upptaga ett förhållandevis stort utrymme inom konsumtionsbudgeten för den s. k. indexfamiljen. De här påtalade olägenheterna av det nuvarande systemet innefatta bland annat också, att man för ett bedömande av frågor av skatte- och socialpolitisk natur är nödsakad att i stor utsträckning göra en förhandsbedömning av vilka ändringar i lönenivån, som därav följa, och huru en lösning, som eljest anses lämplig, kommer att med hänsyn därtill verka vid den praktiska tillämpningen; detta förhållande är givetvis ägnat att komplicera behandlingen av de skatte- och socialpolitiska frågorna.

I stort sett samma skäl talar givetvis för att man borde söka utesluta även de indirekta skatterna ur beräkningarna. Här stöter man emellertid på praktiska svårigheter, som inte överallt går att övervinna. Att ur priset på varor och tjänster urskilja hur mycket som är skatt, låter sig utan större svårighet göra i vissa fall, exempelvis i fråga om spritdrycker och tobak. I andra fall ställer det sig dock annorlunda. För att nämna några exempel är det sålunda inte möjligt att utrensa bil- och bensinskatternas eller elskattens inverkan på priset på den färdiga varan. Sak samma gäller även beträffande fullarna. Ungefärliga analyser torde visserligen kunna göras och har

också vid skilda tillfällen utförts. Det ligger dock i sakens natur att sådana undersökningar delvis måste grundas på mer eller mindre godtyckliga avgöranden. Då det sålunda inte är möjligt att rensa bort de indirekta skatterna ur priset för samtliga varuslag, har kommittén stannat för att inte urskilja de indirekta skatterna ur indexberäkningen. Det torde böra erinras om att detta även överensstämmer med utländsk praxis. Kommittén förutsätter emellertid att dessa frågor i framtiden uppmärksammas och tagas upp till prövning på likartat sätt som övriga vid indexberäkningen uppkommande problem.

En index utan direkta skatter och sociala förmåner ger uttryck enbart för den del av levnadskostnadernas förändring, som hänför sig till prisändringarna på varor och tjänster på marknaden. Men ur reallönestatistiska synpunkter finns det ett behov av indexberäkningar, som utföres med utgångspunkt från konsumtionen inom enbart löntagarhusåll och som innefattar samtliga de faktorer, vilka har betydelse för levnadskostnaderna, nämligen såväl förändringar i marknadspriser som i direkta skatter och sociala förmåner. Såvitt kommittén kan finna torde det dock vara tillräckligt om sådana beräkningar utföres en gång om året och då lämpligen i samband med årsskiftet. Med hänsyn till att arbetsmarknadens parter i samband med avtalsuppgörelserna kan behöva ett underlag för sina utredningar rörande reallönernas utveckling bör emellertid en preliminär beräkning, avseende den förflutna delen av det löpande kalenderåret, offentliggöras redan under september månad.

Som redan tidigare nämnts gör sig verkningarna av direkta skatter och sociala förmåner gällande på helt olika sätt för skilda inkomstlägen och familjegrupper. Den årliga, kompletterande indexberäkningen bör därför utföras för olika inkomstklasser och inom dessa för olika familjegrupper. Urvalet härvidlag bör ankomma på socialstyrelsen. Det är av vikt därvid att i huvudsak samma program genomföres under en följd av år, så att ett tillfredsställande material för jämförelser rörande reallöneutvecklingen på något längre sikt erhålles. Det bör dock observeras, att dessa beräkningar av praktiska skäl kommer att grundas på samma prismaterial som det som användes för de fortlöpande indexberäkningarna. Skillnaden mellan de fortlöpande och de kompletterande indexberäkningarna kommer sålunda i huvudsak — om man bortser från posterna skatter och sociala förmåner — att bestå däri att vägningstalen är olika.

Enligt kommitténs mening synes det i detta sammanhang framkomna materialet även böra utnyttjas för en redovisning av beräkningar utan skatter och sociala förmåner för de ifrågavarande inkomst- och familjegrupperna. Härigenom erhålles ett underlag för bedömningar i bl. a. socialpolitiska sammanhang av levnadskostnadernas förändringar inom olika inkomstskikt m. m. Enligt vad kommittén inhämtat kommer dessa beräkningar icke att medföra något nämnvärt merarbete eller några ökade kostnader.

Kommittén har i ett tidigare sammanhang förordat att landsbygden skall

SJUNDE KAPITLET

Särskilda frågor

1. Indexens benämning

Termen levnadskostnadsindex har alltsedan år 1916, då socialstyrelsen påbörjade beräkningarna rörande de totala levnadskostnadernas förändringar, använts som benämning för dessa. Ifrågavarande beteckning har emellertid gett upphov till vissa missförstånd, som t. ex. att indexen skulle avse att mäta förändringarna i levnadsstandarden. Indexen har dock aldrig varit av denna art utan i princip alltid avsett kostnadsändringar för en oförändrad levnadsstandard. Utomlands har liknande erfarenheter lett till att man under senare år alltmer börjat använda benämningen konsumentprisindex i stället för levnadskostnadsindex för beräkningar av ifrågavarande slag. Det synes av anförda skäl önskvärt att man även i vårt land ansluter sig till den praxis, som i föreliggande fall utvecklats på det internationella området. I enlighet härmed förordas att den nya indexserien erhåller benämningen *konsumentprisindex*.

2. Basår och beräkningsfrekvens

Vid den nordiska statistiska konferensen i Oslo i november 1951 beslöts, att samtliga nordiska länder vid omläggningen av partiprisindexberäkningarna skulle välja 1949 som basår. Då det kunde vara av intresse, att samtliga de indexserier som publiceras rörande svenska förhållanden finge gemensamt basår, upptogs i början av innevarande år överläggningar mellan berörda myndigheter m. fl. rörande möjligheterna till ett samgående i denna fråga. Därvid framhölls bl. a., att det skulle draga alltför långt ut på tiden med omläggningen av indexserierna, om en FN-rekommendation rörande lämpligt basår skulle avvaktas. Då det dessutom var tvivelaktigt, om året 1952 — som nämnts i den internationella diskussionen — kom att slå igenom som gemensamt internationellt basår, beslöts att så många svenska indexserier som möjligt skulle omräknas med 1949 som basår. Detta ansågs åtminstone böra bli fallet beträffande partiprisindex, levnadskostnadsindex, produktionsindex samt konjunkturinstitutets import- och exportindex. Publiceringen av dessa indexserier med 1949 som basår beräknades för samtliga kunna ske vid årsskiftet 1953/54. Under omläggningens gång skulle kontakt mellan berörda parter uppehållas, varvid bl. a. skulle diskuteras frågan om en viss övergångstid, förslagsvis på minst ett år, innan de gamla serierna helt slopades.

I enlighet härmed förordar kommittén att beräkningarna av den föreslagna konsumentprisindexen påbörjas vid årsskiftet 1953/54 samt att år 1949 väljes som basperiod. Som i det följande närmare kommer att beröras bör valet av basår inte föranleda någon revision av det hittillsvarande resultatet av indexberäkningen. Den nya serien bör i stället direkt anknytas till 1935 års serie utan skatter, varvid medeltalen för år 1949 av indextalen i nämnda serie sättes lika med 100.

I fråga om bostadsposten är det dock av organisatoriska skäl inte möjligt att tillämpa de nya beräkningsgrunderna förrän fr. o. m. hösten 1954. Detta innebär att bostadsposten först hösten 1955 kommer att påverkas av de ändrade metoderna.

Vad beräkningsfrekvensen beträffar har tidigare nämnts, att den nuvarande konsumtionsprisindexen uträknas varje månad och levnadskostnadsindexen varje kvartal. Kommittén kommer i det följande att föreslå att konsumentprisindexen — bortsett från pensionspristalet — skall bli den enda officiella, fortlöpande beräknade detaljprisindexen. De övriga serierna kommer sålunda, efter en viss övergångsperiod, att föreslås nedlagda. Då det är av vikt att man i olika sammanhang, framför allt de ekonomiskt-statistiska, har tillgång till relativt täta uppgifter rörande detaljprisutvecklingen, bör den nya indexserien enligt kommitténs mening beräknas och publiceras en gång i månaden.

3. Slopandet av vissa indexserier samt anknytningen till tidigare indexberäkningar

Det har redan nämnts, att erfarenheten visat att förefintligheten av ett flertal indexserier, som alla har det gemensamt att de utgår från detaljpriserna, bidrager till att öka oklarheten i fråga om seriernas tolkning och användning. Kommitténs strävan vid fullgörandet av utredningsuppdraget har därför varit att söka nå fram till en enda index, som uppfyller rimliga anspråk på tillämplighet i olika sammanhang. Av skäl som tidigare anförts torde detta kunna sägas vara fallet med den föreslagna konsumentprisindexen. Flertalet av de nuvarande detaljprisindexserierna, nämligen socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex, 1914 och 1935 års serier av levnadskostnadsindex samt pristalet, torde därför kunna nedläggas.

I fråga om den nuvarande konsumtionsprisindexen synes avvecklingen utan olägenhet kunna genomföras fr. o. m. ingången av år 1954, då den nya serien — vars konstruktion i princip motsvarar den äldres — är tänkt att påbörjas. Beträffande levnadskostnadsindex synes det med hänsyn till dess användning i olika avtalssammanhang etc. erforderligt att den under en övergångsperiod — förslagsvis under år 1954 — beräknas parallellt med den nya serien för att därefter likaså nedläggas. Härigenom blir det möjligt för organisationer, institutioner m. fl., som har avtal eller kontrakt med anknytning till levnadskostnadsindex, att vidtaga åtgärder för en övergång till den nya

indexserien. Kommittén förutsätter härvid att socialstyrelsen, där så påkallas, biträder »indexkonsumenterna» med råd och anvisningar.

Ett fortsatt beräkning av levnadskostnadsindexen under år 1954 skulle av principiella skäl helst ske med bibehållande av socialstyrelsens prisombudsorganisation. Den prisinsamling, som skall verkställas av intervjuorganisationen, kommer nämligen att på flera punkter skilja sig från den nuvarande. Förutom att ortsurvalet blir ett annat, kommer sålunda prismaterialet även att omfatta uppgifter från landsbygden. Merkostnaderna för upprätthållande av en dubbel prisinsamlingsorganisation under år 1954 skulle emellertid bli av en sådan omfattning — ca 50 000 kronor — att kommittén inte anser sig kunna rekommendera en sådan åtgärd. En godtagbar lösning torde enligt kommitténs mening i stället vara, att intervjuorganisationens prismaterial användes även för levnadskostnadsindex, dock med avskiljande av dels det material som avser rena landsbygden och dels de prisuppgifter, som tillkommit genom att den nuvarande begränsningen till konsumtionen i vissa inkomstskikt och för en viss familjetyp slopats. I övrigt skulle beräkningarna, bl. a. i fråga om viktsystemet, verkställas enligt nu gällande regler.

Vad det s. k. pristalet beträffar har som tidigare nämnts dess enligt statens löneplansförordning avsedda funktion som regulator av de statliga löne- och pensionstilläggen inte tagits i anspråk. Tilläggen har i stället bestämts genom särskilda procenttal, som fastställts efter förhandlingar mellan statsmakterna och statstjänstemännens huvudorganisationer. Skulle denna ordning brytas till förmån för en återgång till en automatisk reglering av löner och pensioner kan detta enligt kommitténs mening lätt ske med tillhjälp av konsumentprisindexen. Med hänsyn härtill föreslås att de nuvarande bestämmelserna i statens löneplansförordning om beräkandet och användandet av ett pristal slopas.

Kommittén vill i detta sammanhang erinra om att det år 1923 införda s. k. dyrtidstillägget (SFS 265/1923), vilket alltså utgår till vissa befattningshavare, enligt de ursprungliga bestämmelserna fastställes med ledning av 1914 års serie med skatter. Tillägget har emellertid genom beslut av 1940 års riksdag maximerats till indextalet 188 i nämnda serie. Maximeringen har sedermera fortlöpande förlängts, senast genom beslut av 1953 års riksdag. Kompensation för efter år 1940 inträdd levnadskostnadsökning har för befattningshavarna med dyrtidstillägg utgått genom särskilda kristillägg, vilka anslutits till höjningen av de i statens löneplansförordning angivna grundlönebeloppen. Det kan sålunda konstateras, att dyrtidstillägget ej längre är beroende av ett fortsatt beräkning av 1914 års serie.

Av de nuvarande detaljprisindextalen skulle, därest kommitténs förslag genomföres, endast komma att återstå pensionspristalet. Denna serie är anknuten till 1935 års serie utan skatter. Vid en omläggning av indexberäkningen uppkommer frågan, hur anknytning till såväl denna specialindexserie som den officiella beräkningen i övrigt skall äga rum. Enklarest sker detta så, att den nya beräkningen medelst kedjning anknytes direkt till senaste officiella indextal, som beräknats enligt de gamla reglerna. Detta är också det

tillvägagångssätt som använts vid tidigare tillfällen, senast år 1943. Knyter man däremot an till en tidigare tidpunkt i de gamla indexserierna, innebär detta en revision av dessa indexserier från och med denna tidpunkt.

Enligt kommitténs mening bör en omräkning av tidigare offentliggjorda indextal inte äga rum. Som tidigare framhållits bör nämligen huvudvikten vid indexberäkningen ligga i jämförelsen mellan närbelägna tidpunkter. Har detta konstaterats, finnes ingen anledning att genom en eventuell reviderad beräkning utsträcka levnadskostnadsjämförelsen i samband med metodomläggningen tillbaka i tiden. Därest en ändrad indexberäkning genomföres fr. o. m. år 1954, bör därför enligt kommitténs mening den nya indexserien kedjas vid det officiella indextalet för december 1953, dock med beaktande av den tekniska omräkning som erfordras genom valet av nytt basår. På motsvarande sätt bör pensionspristalet anknytas till den nya indexen.

Som tidigare nämnts skall den nya indexserien utgå från år 1949. Av de fortlöpande indextalen blir det sålunda inte möjligt att direkt utläsa levnadskostnads- eller detaljprisutvecklingen sedan en period längre tillbaka än år 1949. Sådana jämförelser har emellertid ett stort intresse. Det synes därför önskvärt att socialstyrelsen i samband med indexomläggningen utfärda anvisningar rörande tekniken vid en anknytning av den nya serien till den tidigare indexberäkningen. Det torde därjämte böra ankomma på styrelsen att årligen, lämpligen i samband med årsskiftet, publicera sådana framskrivningar av den nuvarande levnadskostnadsindexen.

4. Publiceringsform

Resultaten av indexberäkningarna bringas till allmänhetens kännedom genom kortfattade, av socialstyrelsen utsända meddelanden till pressen. Detta sker i omedelbar anslutning till beräkningarnas färdigställande.

Mera utförliga redogörelser för indexberäkningarna publicerades intill år 1952 enbart i styrelsens tidskrift Sociala Meddelanden. Då denna publicering inte kunde ske utan en betydande tidsutdräkt — ca halvannan månad efter det att resultatet av beräkningarna förelåg — övergick socialstyrelsen i vad avser sistnämnda redogörelser under år 1952 till en ändrad publiceringsform. Enligt denna inskränkes framställningen i Sociala Meddelanden till att i stort sett endast omfatta själva huvudsiffrorna i indexserierna, medan utförligare redogörelser lämnas i särskilda, snabbt publicerade meddelanden.

Det nya redovisningsförfarandet har den fördelen att någorlunda fullständiga redogörelser för detaljerna i prisutvecklingen snabbt kommer till allmän kännedom. Den begränsning av framställningen i Sociala Meddelanden, som i samband därmed genomförts, synes enligt kommitténs mening inte behöva medföra några nackdelar. Det torde nämligen inte möta något hinder att mot en mindre tilläggsavgift ställa de särskilda redogörelserna till förfogande för prenumeranterna å Sociala Meddelanden. Kommittén an-

ser av anförda skäl att någon ändring av publiceringsformen på ifrågavarande område inte är erforderlig.

Kommittén vill i detta sammanhang erinra om följande. Enligt indexsak-kunnigas, av Kungl. Maj:t godkända förslag till riktlinjer för beräklandet av levnadskostnadsindex skulle det åligga socialstyrelsen, att i anslutning till den officiella indexberäkningen verkställa en analys av indexberäkningen och då främst av orsakerna till levnadskostnadsförändringen mellan olika tidpunkter. Tillgängliga personalresurser har dock inte möjliggjort för socialstyrelsen att utföra dylika undersökningar. I en till Kungl. Maj:t ingiven, ännu ej avgjord framställning har styrelsen emellertid hemställt om bemyndigande att utge en publikation, avsedd att ingå i serien Sveriges officiella statistik, innehållande en årsredovisning av detaljprisutvecklingen och indexberäkningarna. Därest en dylik årsbok kommer till stånd, vilket kommittén anser i och för sig motiverat, bör den enligt kommitténs mening jämväl innehålla en analys av prisutvecklingen med utgångspunkt dels från konsumentprisindexen och dels från de årsindexserier, som kommittén föreslagit. Utöver detta material torde årsboken även böra innehålla redogörelser för det sätt på vilket uppkommande problem av praktisk och teoretisk natur lösts vid indexberäkningarna.

5. Indexnämnd

År 1940 tillsattes av Kungl. Maj:t en särskild nämnd — indexnämnden — med uppdrag att inom socialstyrelsen delta i prövningen av frågor rörande sättet för genomförandet av vissa modifikationer i indexberäkningen, som sammanhängde med försörjningslägets utveckling. Nämndens upp-gift blev enbart av rådgivande och kontrollerande art. Ursprungligen bestod den av fem ledamöter, vilka representerade löntagarparten. Sedermera har antalet ledamöter utökats till sex, varav fyra företrädere vissa större löntagarorganisationer, en arbetsgivarsidan och en staten. Såsom ordförande fungerar chefen för socialstyrelsen eller den han förordnar därtill.

Kommittén har redan framhållit att det inte existerar någon metod att på ett entydigt sätt bestämma förändringarna i detaljpriserna. Vad man i olika sammanhang skall avse med detaljprisutvecklingen måste därför fastställas genom vissa regler, som anger hur den skall beräknas. Det ligger dock i sakens natur att man inte kan eller bör binda indexberäkningen vid ett visst, *i detalj* föreskrivet tillvägagångssätt. Det torde därför inte kunna undvikas, att vid indexberäkningen uppkommer åtskilliga frågor, vilkas avgörande kräver en allmän skälighetsprövning. Kommittén anser önskvärt, att dylika problem av praktisk och teoretisk natur även i fortsättningen underställas en särskild indexnämnd, vars ledamöter utses av Kungl. Maj:t. Som tidigare nämnts framstår det emellertid som angeläget att utrymmet för skönsmässiga avgöranden begränsas i största möjliga utsträckning. Utifrån denna synpunkt samt med hänsyn till den betydelse, som i

olika sammanhang tillmätas indexberäkningarna torde det vara mest tillfredsställande, om beslutanderätten i principfrågor överföres från socialstyrelsen till indexnämnden. Å nämnden bör vidare ankomma att utöva kontroll över att indexberäkningarna verkställas i enlighet med riktlinjerna. Fastställandet av indextalen bör dock, liksom nu är fallet, ankomma på Kungl. Maj:t.

De uppgifter, som sålunda skulle komma att åligga indexnämnden, förutsätter enligt kommitténs mening, att nämnden ges en mera allsidig och expertbetonad sammansättning än för närvarande. Framför allt är det angeläget att nämnden dels förstärkes med sakkunskap på det ekonomiskt-statistiska området och dels tillföres branschexpertis. Kommittén vill därför föreslå att en ledamot utses på förslag av konjunkturinstitutet och sammanlagt två på förslag av Kooperativa förbundet resp. Sveriges köpmannaförbund.

Liksom nu är fallet bör vidare en ledamot utses som representant för det allmänna.

Som tidigare nämnts ingår i nämnden för närvarande representanter för arbetsgivar- och löntagarorganisationer. Kommittén anser det mindre lämpligt att partsintressen på detta sätt ges direkt företräde i en *beslutande* nämnd. Med hänsyn till den betydelse som tillmätas indexberäkningen synes det emellertid å andra sidan skäligt att av indexberäkningen berörda intressegrupper beredes insyn i indexarbetet. Detta torde lämpligen ske genom att personer med erfarenhet på det ekonomiskt-statistiska området utses till ett sammanlagt antal av fyra efter förslag av följande organisationer: Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation resp. Sveriges lantbruksförbund.

I nämnden bör vidare ingå en ledamot med varukännedom och erfarenhet av hushållsinköp.

Av de sålunda utsedda ledamöterna skall en förordnas till vice ordförande. Som ordförande torde i likhet med vad som nu gäller böra utses chefen för socialstyrelsen, vilken jämväl bör ingå som ledamot av nämnden. Nämnden bör äga befogenhet att, i den mån så påkallas, från fall till fall tillkalla särskilda experter.

Antalet ledamöter skulle enligt kommitténs förslag komma att uppgå till tio. För var och en av dessa bör personliga suppleanter utses enligt samma ordning som föreslagits beträffande ledamöterna. Besluten i nämnden bör fattas genom enkel röstpluralitet. Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsröst. Nämnden bör sammanträda så ofta som erfordras, dock minst en gång varje kvartal.

ÅTTONDE KAPITLET

Kostnadsberäkningar

Såsom i olika sammanhang framhållits i det föregående har vissa för indexarbetet betydelsefulla undersökningar på grund av bristande resurser hos socialstyrelsen inte företagits fortlöpande utan endast så ofta tiden det medgett. Undersökningar rörande exempelvis indexvarornas representativitet och kvalitetsförändringarnas andel i prisförskjutningarna har sålunda i fråga om vissa varuslag och vid vissa tillfällen skett med intervaller, som omfattat flera år. Vidare har några kompletterande indexberäkningar för olika befolkningsgrupper av det slag och den omfattning, som indexsakkunniga föreslog, inte utförts. I samtliga här angivna fall har kommittén framlagt förslag till en mera fast och regelbunden ordning, vars realiserande kommer att medföra behov av en personalförstärkning hos socialstyrelsen.

Härutöver har kommittén föreslagit ytterligare åtgärder till förbättring av indexberäkningen, vilka leder till en utvidgning av arbetsuppgifterna hos indexmyndigheten. Kommittén vill särskilt peka på den omläggning av beräkningsgrunderna som förordats beträffande bostadsposten. Å andra sidan kommer vid en omläggning av indexberäkningarna vissa av de nuvarande indexserierna att bortfalla. Så blir fallet med levnadskostnadsindexen — dock ej under år 1954 — konsumtionsprisindexen och pristalet.

Inom socialstyrelsens indexavdelning har gjorts en beräkning av den kostnadsökning, som föranleds av kommitténs förslag till omläggning av indexberäkningarna. Enligt denna beräkning erfordras ett tillskott av aktuarie- och amanuenspersonal motsvarande 525 arbetsdagar per år, d. v. s. två befattningshavare. Å den ene skulle ankomma att svara för bl. a. beräkningarna av bostadsposten och de kompletterande indexserierna. De kvalificerade arbetsuppgifter, som sålunda skulle komma att åligga denne befattningshavare, anser kommittén motivera inrättandet av en tjänst som förste aktuarie i 27 lönegraden. Den andre tjänstemannen skulle huvudsakligen svara för representativitets- och kvalitetsundersökningar. Kommittén föreslår att socialstyrelsen för dessa ändamål tillföres en amanuens i befordringsgången. I fråga om biträdespersonalen beräknas den ökade arbetsbelastningen få en omfattning av ca 750 dagar per år. Härför erfordras sålunda en förstärkning med tre biträden i befordringsgången.

De årliga *avlöningskostnaderna* för socialstyrelsen skulle, som framgår av följande sammanställning, öka med sammanlagt omkring 50 000 kr.

1 förste aktuarie i 27 lönegraden	18 276 kronor
1 amanuens i Cf 19	11 868 »
3 biträden i Cf 6	20 232 »
	50 376 kronor

Vad härefter angår *omkostnaderna* beräknas de löpande utgifterna för expenser öka med ca 1 000 kronor per år. Dessutom uppkommer under första året vissa engångskostnader för anskaffning av möbler, räknemaskiner och dylikt, sammanhängande med personalförstärkningarna. Dessa kostnader har av kommittén approximativt beräknats till 8 000 kronor.

Kostnaderna för en prisinsamling genom statistiska centralbyråns intervjuorganisation kommer att stå i direkt proportion till antalet insamlingsställen (butiker etc.). För närvarande insamlas prisuppgifter för levnads-kostnadsindex och konsumtionsprisindex på sammanlagt ca 2 500 ställen. Med hänsyn till det sätt, varpå centralbyråns intervjuområden konstruerats, bör en begränsning av antalet insamlingsställen kunna ske. Om man utgår från att ett antal av 1 500 insamlingsställen skulle vara tillräckligt ur statistiska synpunkter kan de årliga kostnaderna — bortsett från kostnaderna för bostadsundersökningarna till vilka kommittén återkommer i det följande — beräknas till ca 68 000 kronor mot för närvarande 50 000 kronor. I detta belopp ingår jämväl den andel av organisationens fasta kostnader, som kan anses falla på prisinsamlingen för socialstyrelsen. Härtill kommer att uppläggningsen av ett statistiskt tillfredsställande urval av butiker kräver en engångskostnad, vars storlek i brist på erfarenhetsmaterial för närvarande ej kan uppskattas. Då det grundläggande arbetet för detta urval lämpligen torde komma även andra statistikgrenar till godo (exempelvis statistiken rörande detaljhandelsomsättningen samt företagens vinster och förluster), synes det rimligt utgå från att denna engångskostnad fördelas på berörda myndigheter. Enligt vad kommittén erfarit, har statistiska centralbyrån för avsikt att, så snart möjligt är, underställa Kungl. Maj:t frågan om storleken av denna engångskostnad samt dess bestridande.

Det är möjligt att det kommer att visa sig, att en prisinsamling med den omfattning, som kommittén här föreslagit, statistiskt sett är otillräcklig och att antalet insamlingsställen borde vara kanske 2 000. Kostnaderna för en prisinsamling av denna omfattning kan beräknas till i runt tal 90 000 kronor. Kommittén anser emellertid, att man bör pröva en prisinsamling enligt det förstnämnda, mindre alternativet. Därest ett ökat antal insamlingsställen skulle bli erforderligt torde det böra ankomma på socialstyrelsen och index-nämnden att framlägga förslag härom.

Kostnadsökningen skulle sålunda belöpa sig till 18 000 kronor per år. Som kommittén tidigare framhållit blir det emellertid nödvändigt, att man vid indexomläggningen under en månad använder sig av såväl den gamla som den nya prisinsamlingsorganisationen. Detta medför en engångsutgift på ca 6 000 kronor.

Vad slutligen *prisinsamlingen för bostadsposten* beträffar kan de ökade årskostnaderna uppskattas till i runt tal 14 000 kronor för hyreslägenheter-
na och 1 000 kronor för egnahemmen. Under det första året, som de nya be-
räkningsgrunderna tillämpas, blir kostnaderna för hyreslägenheterna dock
ca 8 000 kronor högre. Detta är betingat av att ett engångsurval av lägen-
heter måste göras under det första året.

Omläggningen av indexberäkningarna har av kommittén föreslagits skola
genomföras fr. o. m. år 1954 utom i vad avser bostadsposten, för vilken de
nya grunderna först skulle tillämpas fr. o. m. den 1 juli 1954. Med beaktande
härav kan merutgifterna för budgetåren 1953/56 (för därpå följande år blir
kostnaderna desamma som för 1955/56) jämfört med budgetåret 1952/53
uppskattas till följande belopp:

	1953/54	1954/55	1955/56
1. Avlöningskostnader	25 000	50 000	50 000
2. Omkostnader:			
a) löpande utgifter	500	1 000	1 000
b) engångsutgifter	8 000	—	—
3. Prisinsamling genom intervjuorganisationen:			
a) den månadsvisa insamlingen	15 000	18 000	18 000
b) de årliga bostadsundersökningarna	—	23 000	15 000
Summa	48 500	92 000	84 000

Kommittén vill i detta sammanhang erinra om att socialstyrelsens anslag
till avlöningar till viss personal för större statistiska undersökningar på för-
slag av kommittén uppräknats med 30 000 kronor för budgetåret 1953/54.
Den ökade medelsanvisningen är avsedd att disponeras för den kostnads-
ökning som under nu löpande budgetår betingas av kommitténs förslag.

NIONDE KAPITLET

Sammanfattning

Socialstyrelsens levnadskostnadsindex avser att belysa levnadskostnadsutvecklingen för en begränsad befolkningsgrupp, nämligen i städer och tätorter bosatta arbetare och lägre tjänstemän med två barn. I avsikt att öka indexens allmängiltighet och därmed anpassa beräkningen till det praktiska livets krav på uppgifter om detaljprisutvecklingen föreslår kommittén, att denna begränsning slopas. I princip skall indexen alltså avspegla den genomsnittliga förändringen i priserna för den totala konsumtionen inom landets hushåll.

I likhet med nuvarande levnadskostnadsindex skall den föreslagna indexen — *konsumentprisindexen* — beräknas utan skatter. För att bl. a. underlätta bedömningen av reallönernas utveckling föreslår kommittén emellertid, att socialstyrelsen årligen skall verkställa särskilda indexberäkningar — såväl med som utan skatter — för olika inkomstskikt och familjetyper inom enbart löntagarhushåll. Vidare förutsättes att beräkningar rörande levnadskostnadsutvecklingen för jordbruksbefolkningen utföres med vissa mellanrum.

Som basår för den nya serien har kommittén förordat 1949.

Beträffande riktlinjerna i övrigt för indexberäkningen har kommittén på flera punkter föreslagit ändringar i nuvarande bestämmelser. Kommittén har med dessa ändringar syftat till att få fram en index som i möjligaste mån uppfyller de fordringar, som enligt kommitténs mening bör ställas på en god index, nämligen:

1. Definitionen skall vara sådan, att så litet spelrum som möjligt lämnas åt skönsmässiga avgöranden vid beräkningen.
2. Index bör vara användbar i så många sammanhang som möjligt. Om emellertid en konflikt skulle uppstå mellan användbarheten vid korttids- och långtidsjämförelser, bör de förra beaktas i första hand.
3. Det statistiska mätningfelet, d. v. s. skillnaden mellan det beräknade indextalet och det som skulle erhållits med fullständigt statistiskt material, bör vara så litet som möjligt.

I fråga om varuurlvalet kommer fältet för detta automatiskt att vidgas genom att indexen skall bygga på uppgifter rörande hela den privata konsumtionen. För att minska den osäkerhet i beräkningarna, som kan uppkomma genom att prisspridningen inom vissa varugrupper är ganska stor, förordas att antalet representantvaror för dessa grupper ökas. I viss utsträckning anser kommittén, att denna ökning kan kompenseras genom en minsk-

ning inom varugrupper med mera enhetlig prisutveckling. Någon generell ökning av antalet representantvaror har kommittén sålunda inte ansett sig böra föreslå. För att uppnå och befästa en tillfredsställande representativitet i varuurlvalet föreslås, att socialstyrelsen mera regelbundet och allsidigt än för närvarande skall utföra kompletterande prisundersökningar. Särskild omsorg bör nedläggas på detaljerade definitioner av de noterade varuslagens och tjänsternas kvalitet för att hindra förändringar härutinnan att påverka prisuppgifterna. Socialstyrelsen bör vid detta arbete samråda med branschexpertis. Beträffande bostadsposten föreslår kommittén helt ändrade beräkningsgrunder. Avsikten är sålunda att inte endast kostnadsutvecklingen för hyreslägenheter utan även förändringen i årskostnaderna för egna hem skall beaktas i indexen. Vad hyreslägenheterna beträffar skall beräkningarna grundas på ett för ändamålet särskilt insamlat material. För egna hemmen föreslås en mera schablonartad metod.

Kommittén föreslår vidare, att socialstyrelsens nuvarande prisombudsorganisation skall avvecklas. I stället skall statistiska centralbyråns intervjuorganisation handha insamlingen av prisuppgifterna. Därigenom uppnås bl. a. att orts- och butiksurvalet kommer att ske slumpmässigt.

Prisuppgifterna för indexen skall i huvudsak insamlas under den vecka i varje månad, varunder den 15 infaller. Till skillnad från levnadskostnadsindex blir den föreslagna indexen alltså en månadsindex. Realisationspriser skall beaktas i större utsträckning än för närvarande.

För att förbättra betingelserna för korttidsjämförelser skall endast prisförändringar, som inträffat *under* den aktuella årslänken, medtagas i indexen. Justeringar för i efterhand konstaterade eftersläpningar i prismaterialet skall sålunda, i den mån de faller *utanför* årslänken, endast ske vid årsskiftena. Detta nödvändiggör att två indextal beräknas för december månad, nämligen ett ojusterat och ett justerat. Det justerade talet, som skall bilda utgångspunkt för den nya årslänken, skall till skillnad från det ojusterade jämväl beräknas med beaktande av eventuella omläggningar av viktsystemet.

Vad beträffar viktsystemet skall detta i princip avspegla den under jämförelseåret aktuella konsumtionssammansättningen. Vägningstalen bestämes med ledning av konjunkturinstitutets konsumtionsberäkningar, kompletterade med vartannat år utförda hushållsundersökningar. I praktiken innebär detta, att en fullständig revision av viktsystemet endast kan äga rum vartannat år. Viktrevisionerna skall förläggas till årsskiftena. Under löpande år får endast sådana justeringar vidtagas som är uttryck för en säkert konstaterad, avgörande förändring i konsumtionen (t. ex. vid ransoneringsringar).

Kommittén föreslår, att indexnämnden bibehålles men ges en mera allsidig och expertbetonad sammansättning. Nämnden bör äga befogenhet att meddela direktiv rörande uppkommande problem vid indexberäkningen.

Omläggningen av indexberäkningen bör ske vid årsskiftet 1953—54. I fråga om bostadsposten torde dock de nya beräkningsgrunderna av organisatoris-

ka skäl först kunna tillämpas fr. o. m. hösten 1954. Avsikten är, att den nuvarande levnadskostnadsindexen övergångsvis skall uträknas parallellt med den nya serien under hela år 1954 för att sedan nedläggas. Kommittén föreslår vidare, att det s. k. pristalet och socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex slopas från och med år 1954. Av nuvarande detaljprisindex skulle sålunda endast komma att återstå pensionspristalet, vilket skulle anknytas till den nya serien.

Indexomläggningen har av kommittén beräknats medföra en ökning av de årliga kostnaderna med i runt tal 84 000 kronor. Härtill kommer under de första åren vissa engångsutgifter om sammanlagt ca 22 000 kronor.

En grundläggande förutsättning för beräkningen är, att de kostnader som socialstyrelsen använder för beräkningen av levnadskostnadsindexet, är de kostnader som används för beräkningen av detaljprisindexet. Detta innebär, att de kostnader som används för beräkningen av detaljprisindexet, är de kostnader som används för beräkningen av levnadskostnadsindexet. Detta innebär, att de kostnader som används för beräkningen av detaljprisindexet, är de kostnader som används för beräkningen av levnadskostnadsindexet.

2. Ört- och butiksprislet

Priserna på de olika orterna kan delas upp i två grupper, nämligen orterna i riksdelsindelningen i riksdelsindelningen på den ena sidan och orterna i riksdelsindelningen i riksdelsindelningen på den andra sidan. Detta innebär, att de kostnader som används för beräkningen av detaljprisindexet, är de kostnader som används för beräkningen av levnadskostnadsindexet. Detta innebär, att de kostnader som används för beräkningen av detaljprisindexet, är de kostnader som används för beräkningen av levnadskostnadsindexet.

Några synpunkter på socialstyrelsens prismaterial

Av fil. lic. ERIK RUIST

1. Problemställningen

Vid en analys av det prismaterial, som socialstyrelsen använder för beräkningen av levnadskostnadsindex, är det lämpligt att utgå ifrån, att indexen är entydigt och fullständigt definierad och att alla för viktsystemet erforderliga kvantitetsuppgifter är tillgängliga. Om vi tills vidare bortser från svårigheten att definiera en vara, innebär detta, att indexen skulle vara fullt bestämd, om priserna på alla varor i alla butiker vore kända. Eftersom det är omöjligt att göra en prisinsamling så fullständig, måste indexberäkningen grundas på ett urval av prisuppgifter, och härigenom kan ett visst fel uppkomma. Urvalet sker i själva verket i flera steg: först indelas varorna i grupper, och inom varje grupp utväljes en eller flera representantvaror. Därefter uttas vissa orter, och på dessa orter vissa butiker, där man löpande noterar representantvarornas priser. Genom vart och ett av dessa steg infördes en ny felkälla, och i avsnitt 2 och 3 nedan skall ett försök göras att uppskatta betydelsen av dessa felkällor.

2. Orts- och butiksurvalet

Frågan är då först: hur mycket kan den av socialstyrelsen från noteringarna på ett urval av orter och butiker beräknade förändringen i riksmedelpriset på en representantvara avvika från den som skulle erhållits, om man kunde notera priserna i landets alla butiker? Prisets absoluta höjd är nämligen utan betydelse, och det är endast förändringar, som påverkar index.

Denna fråga skulle kunna besvaras på ett mera meningsfullt sätt, om de ifrågasvarande urvalen hade varit slumpmässiga. Med undantag av socialstyrelsens val av landsbygdskommuner är detta emellertid inte fallet. Det är därför svårt att fälla något omdöme om osäkerheten, och nedanstående resonemang, som utgår från att urvalet gestaltar sig som om det vore slumpmässigt, kan endast tjäna till att antyda felkällans storleksordning. Endast ortsurvalets betydelse diskuteras med bortseende från den ytterligare osäkerhet, som härrör från butiksurvalet inom orten.

För några varor, där definitionssvårigheten är minimal och där den lokala variationen kunde antas vara relativt stor, beräknades det noterade ortsmedelprisets procentuella förändring på var och en av de 60 orter (grupp A + B), där livsmedel etc. noteras för levnadskostnadsindex, och dessutom i de 35 landsbygdskommuner, som noteras för konsumtionsprisindex (grupp C). Resultaten kan sammanfattas i nedanstående tabell, som anger priset i september 1952 i procent av priset i september 1951. Där redovisas dels det ovägda medeltalet mellan de på olika orter noterade prisförändringarna, dels olika mått på hur mycket dessa förändringar varierar mellan orterna. Denna variation illustreras här dels med variationsvidden, d. v. s. det lägsta och högsta observerade värdet, dels med de gränser, inom vilka den mellersta hälften av observationerna ligger. Ju större variationen är, desto större blir den osäkerhet, med vilken socialstyrelsens beräkning av riksmedelprisets

förändring under ett år är behäftad. I tabellen anges därför slutligen också en uppskattning av denna osäkerhet, d. v. s. hur mycket socialstyrelsens beräkning rimligen kan avvika från den som skulle erhållits med hjälp av ett fullständigt prismaterial.¹ Osäkerheten anges dels för den nuvarande beräkningen som baseras på 60 orter, dels för en som inkluderar landsbygdsaterialet, alltså med 95 orter. Dessa uppskattningar bygger som ovan nämnts på förutsättningen, att urvalet betes sig som om det vore slumpmässigt, och är därför endast att betrakta som ganska grova gissningar.

	Falukorv		Ägg		Potatis		Björkved	
	A+B	C	A+B	C	A+B	C	A+B	C
Ovägt medeltal	126	125	110	109	103	107	94	90
Variationsvidd...	118—147	109—134	105—124	99—118	83—121	62—175	73—128	60—135
Mellersta 50 % ..	123—128	122—128	107—111	107—112	97—113	92—121	84—101	80—103
Uppskattad osäkerhet i medeltalet: 60 orter	± 1·1	—	± 0·9	—	± 2·3	—	± 3·6	—
95 orter	± 0·9	—	± 0·7	—	± 1·8	—	± 2·8	—

Skillnaden i prisutvecklingen på olika orter är som synes mycket stor. Det visade sig emellertid vid en närmare granskning av rapporterna, att speciellt för potatis och björkved variationen blev exceptionellt stor på grund av att just september valdes som jämförelsemånad. Priserna på potatis i Norrland avser vid denna årstid omväxlande mandelpotatis och annan potatis, annars endast mandelpotatis. För veden har det nya bränsleåret knappt börjat i södra delen av landet, och noteringarna kan i vissa fall vara nominella och snarast avse föregående bränsleår. Det är också sannolikt, att variationerna i prisförändringarna är mindre på industriprodukter, där ofta hela landet utgör en relativt enhetlig marknad.

Någon undersökning av i vilken mån prisspridningen blir större vid starka prisrörelser än i en lugnare marknad har inte gjorts, men det förefaller troligt, att det förhåller sig så. I så fall kan man troligen räkna med att osäkerheten i beräkningen av prisförändringen under ett år endast i undantagsfall överstiger ± 2 % när beräkningarna omfattar alla 95 orterna. Detta gäller för en enstaka vara. På grund av att felet har en viss benägenhet att ta ut varandra, blir osäkerheten på grund av ortsurvalet mindre, när man beräknar en index för flera varor, och ytterst obetydlig, säg omkring $\pm 0,2$ % för levnadskostnadsindex som helhet.

Det kan emellertid också föreligga en systematisk över- eller underskattning av prisförändringarna genom att ortsurvalet är begränsat. I så fall tar inte felet på olika varor ut varandra. Ett sådant systematiskt fel kan exempelvis uppkomma, om priserna på de utvalda orterna är stabilare än på övriga. Ur materialet för dyrortsundersökningarna kan en viss vägledning för en bedömning av detta erhållas. I de båda senaste dyrortsundersökningarna, 1946 och 1951, har orternas prisnivåer uttryckts i promille av Stockholms nivå. En förändring av detta tal mellan de båda åren innebär alltså, att ortens prisutveckling varit en annan än Stockholms. I genomsnitt för rikets 221 städer och köpingar har detta tal stigit med 34,7 enheter från 1946 till 1951, innebärande att prisstegringen genomsnittligt varit starkare än Stockholms. För de 54 av socialstyrelsens 60 ombudsorter, som är städer eller köpingar, var emellertid ökningen endast 27,4 enheter (ovägt medeltal), vilket innebär en starkt signifikativ avvikelse från riksmideltalet. Om denna skillnad skulle appliceras på levnadskostnadsindex, innebär det, att ökningen mellan dessa båda år, som var 32 % i serien med skatter, skulle på grund av det skeva ortsurvalet ha

¹ 95 % konfidensnivå har använts.

underskattats med 0,7 %, alltså ett ganska obetydligt fel. Det är inte heller säkert, att felet ligger i ortsurvalet för levnadskostnadsindex; det kan också tänkas ligga i dyrortsundersökningarna.

3. Varuurlvalet

Genom att representantvarans prisutveckling inte säkert är densamma som medeltalets i den grupp den skall representera, kan ännu ett fel uppkomma i indexberäkningarna. Även detta fel kan delas upp i två delar, en systematisk och en slumpmässig. Den förra uppkommer, om urvalet gjorts så att representantvarornas prisförändringar systematiskt är större eller mindre än gruppmedeltalets. Den populära åsikten har väl åtminstone tidigare gjort sig gällande, att ett systematiskt fel uppkommit genom att priskontrollnämnden och andra sökt hålla nere prisstegringarna på representantvarorna. Det är emellertid svårt att med statistiskt material visa om något systematiskt fel föreligger. Indexsakkunniga gjorde en separat prisbedömning av vissa alternativa representantvaror för perioden 1939—42 och fann, sedan man vägt samman priserna på socialstyrelsens varor och de alternativa varorna var för sig, följande:

	Index för 1942 med 1939 = 100		
	Socialstyrelsen	Alternativ	Skillnad
Vissa livsmedel	164	173	+ 9
Kläder	174	151	-23
Skodon	162	166	+ 4
Övriga utgifter: textilvaror	182	174	- 8
glas och porslin.....	155	154	- 1
järnvaror etc.	145	141	- 4

Socialstyrelsen har för indexnämnden gjort en liknande undersökning för vissa varor under perioden december 1946—juni 1951. Resultatet kan sammanfattas så, att av 53 jämförelser visade 22 en mindre prisstegring för representantvaran än för alternativet, i 28 fall större och i 3 fall samma. Storleken av skillnaden är ungefär densamma åt båda hållen.

I ingetdera av dessa båda material kan man spåra någon säker tendens till över- eller underskattning. I indexavdelningens arbetsprogram synes också ingå sporadiska undersökningar på olika områden för att utröna, om någon dylik tendens föreligger. Undersökningarna resulterar stundom i att representantvaran byts ut mot en annan. Då risken för systematiska fel av detta slag är mycket allvarlig ur synpunkten av det allmänna förtroendet till index, borde kanske denna övervakning ske mera regelbundet, eventuellt i samråd med branschrepresentanter. Å andra sidan är det inte särskilt tilltalande, att urvalet av representantvaror för en grupp skall ske med utgångspunkt från subjektiva lämplighetsbedömningar och att ett utbyte skall ske, då representantvarans prisutveckling »alltför mycket» avviker från gruppens i övrigt. Teoretiskt mest tillfredsställande vore givetvis att slumpvis dra en vara ur gruppen, varvid lämpligen sannolikheten för en vara att tas ut som representantvara borde vara proportionell mot konsumtionen av den. Med lämpliga mellanrum kunde en omlottning ske med eventuellt utbyte av representantvara som följd. Att strikt följa denna procedur är inte praktiskt möjligt, eftersom antalet varor på marknaden är alltför stort. Huruvida en kompromiss är möjlig, t. ex. genom att man endast tar i betraktande de mera betydande varorna i varje grupp, har jag inte haft möjlighet att bedöma.

Storleken av den osäkerhet i beräkningarna, som införs genom att man använder en representantvara i stället för hela gruppens medeltal, kan liksom i fråga om ortsurvalet endast uppskattas under förutsättning att urvalet beter sig som om det vore slumpmässigt. Även under denna förutsättning är det emellertid svårt att uppskatta osäkerheten med befintligt material. Rimligen bör dock variationen i prisutvecklingen mellan varor inom en grupp vara mindre än mellan varor i närbelägna grupper. En grov beräkning av spridningen i prisutvecklingen visar, att om en vara tagits ut att representera de nedanstående grupperna, hade osäkerheten i uppskattningen blivit (för jämförelses skull anges också det ovägda medeltalet av prisförändringarna för varorna i gruppen):

	1950—51		1951—52	
	Ovägt medeltal av prisförändringar, %	Beräknad osäkerhet vid skattning med en vara, %	Ovägt medeltal av prisförändringar, %	Beräknad osäkerhet vid skattning med en vara, %
Kött- och charkuterivaror	+ 23	± 22	+ 24	± 18
Mjöl och bröd m. m.	+ 26	± 22	+ 15	± 16
Kläder	+ 22	± 26	0	± 18
Skodon	+ 41	± 34	- 6	± 10

Dessa beräkningar hänför sig till perioder med stora prisförändringar och ger därför troligen en större spridning och därmed större osäkerhet än som skulle erhållits under stabilare förhållanden. Om vi antar att osäkerheten i beräkningen av prisförändringen under ett år inom en varugrupp med en representantvara vanligen är ca $\pm 15\%$ och högst uppgår till $\pm 20\%$ har index för en större grupp troligen en osäkerhet på mindre än $\pm 5\%$, när ingen indexgrupp har mer än 10% av viktsumman. För hela levnadskostnadsindex är det vanskligt att beräkna storleken av denna osäkerhet, eftersom vissa varugrupper torde vara betydligt mer homogena, men om bostadsposten undantages, understiger osäkerheten i förändringen av totalindex under ett år troligen $\pm 1\%$. Denna osäkerhet är av en storleksordning, som kanske inte ens kan försummas för levnadskostnadsindex som helhet, och som kan förorsaka väsentliga fel i noteringarna för de många smärre grupper, för vilka socialstyrelsen publicerar separata indexserier (kött, fisk, trädgårdsprodukter etc.). Publiceringen av index för så specificerade grupper bör därför underkastas en närmare granskning ur denna synpunkt, och någon regel för publiceringen formuleras. Väsentligare är dock att listan över representantvaror genomgås med tanke på att söka minska de största posterna genom att välja ytterligare en representantvara i dessa grupper, såvida inte prisutvecklingen i gruppen är mycket homogen. Detta behöver inte betyda någon ökning av totalantalet representantvaror, eftersom man antagligen kan slå ihop vissa mindre grupper och dra in några representantvaror där. Utan närmare undersökningar kan emellertid inga specificerade rekommendationer göras.

4. Tidpunkten för prisnoteringarna

Om prisindexen användes för beräkningar av konsumtionsvolymen etc., brukar man konstruera ett årsgenomsnitt. Eftersom priserna endast noteras vid vissa tidpunkter, kan även här ett fel uppkomma i jämförelse med det ideala fallet med kontinuerliga prisnoteringar. Det har exempelvis uttalats farhågor för att realisationspriser inte i vederbörlig utsträckning påverkar prisnoteringarna, eftersom rea-

lisationerna företrädesvis äger rum i början av månaderna. För att se i vad mån så är fallet har jag gått igenom 1952 års noteringar för kläder under januari—april. Endast i 15 fall har på ombudens rapporter markerats, att noteringen gällt realisationspriser, varav det i 13 fall gällde dampälsar. En orsak till detta låga antal realisationsnoteringar kan vara instruktionen att en sådan notering skall medtagas, endast om butikens *hela* lager av varan realiseras.

5. Kvalitetsolikheterna

Hittills har vi utgått från, att själva noteringen av ett pris inte vållade någon svårighet och att priset därför var entydigt givet, så fort man bestämt vilken vara det gällde och vilken butik priset skulle avse. Olikheter i prisutvecklingen på ombuds-orterna tolkades därför som verkliga olikheter mellan orterna. Vid en genomgång av prismaterialet för posterna beklädnad och övriga utgifter får man emellertid ett starkt intryck av att skillnaderna också har andra orsaker. En direkt jämförelse mellan priserna i september 1951 och september 1952 visar exempelvis, att noteringen för »Herrkostym (rock, väst och byxor), konfektion, kamgarn, 100 % ull, medelgod kvalitet, ej sommarkostym», steg i en stadsdel i Stockholm från 181 kr till 288 kr eller med 59 %, samtidigt som den i en annan stadsdel sjönk från 275 kr till 242 kr eller med 12 %. Vid en genomgång av de mellanliggande månaderna visade det sig att en del av prisstegringen i den förra stadsdelen skarvats bort, så att den registrerade uppgången endast blev 20 %. Även skillnaden mellan — 12 % och + 20 % synes emellertid vara för stor för att kunna hänföras till lokala variationer. I själva verket beror också förändringarna nästan helt på att ombuden bytt varuslag under året. En fullständig genomgång av de båda ombudens noteringar under perioden ger följande resultat:

Butik nr	Stadsdel A				Stadsdel B			
	1	2	3	4	5	6	7	8
1951 Sept.	298	261	265	—	186	193	173	170
Okt.	298	261	265	—	198	^a 217	^a 238	^a 289
Nov.	^a 250	261	265	—	^a 250	217	238	289
Dec.	250	261	265	—	215	217	^b 288	289
1952 Jan.	250	261	265	—	250	217	288	289
Febr.	250	261	265	—	250	217	288	289
Mars	250	261	265	247	250	217	288	289
April	250	261	¹ 245	247	250	217	288	289
Maj	250	261	245	247	250	217	288	289
Juni	250	261	245	247	250	217	288	289
Juli	250	261	245	247	250	217	288	289
Aug.	250	261	245	247	250	217	288	289
Sept.	^a 246	261	^a 215	247	^a c 228	^a c 227	288	289

¹ Prisförändringar på den kvalitet, som noterades i föregående rapport.

² Priset avser en annan kvalitet (modell, fabrikat), som dock helt överensstämmer med varubeskrivningen.

a. Föregående månad kostade denna kvalitet 250 kr.

b. Föregående månad kostade denna kvalitet 288 kr.

c. Utan väst.

Socialstyrelsen skarvade bort prisförändringarna från 173 till 288 i butik 7 och från 170 till 289 i butik 8 samt strök de båda noteringarna utan väst i september 1952. I övrigt lät man ombudens noteringar stå oförändrade och beräknade medeltalen av de kvarstående noteringarna.

De ovanstående rapportutdragen torde vara ganska typiska för de flesta ombudsnoterade posterna i beklädnad och övriga utgifter. Priserna förändrar sig huvudsakligen genom att nya modeller i andra prislägen tillkommer. I 10 fall av 11, där orsaken till en prisförändring angavs av ombuden, berodde den på en övergång till annan modell. I tre fall, som samtliga gällde butik 5, har ingen förklaring givits av ombudet. Höjningen från september till oktober 1951 kan vara en reell prisförändring, medan decemberpriset kan vara felnoterat (hör- eller skrivfel, julbrådska), så att i själva verket inga förändringar ägde rum mellan november och januari. — Ombudet i stadsdel A har i mars 1952 börjat göra noteringar i en fjärde butik, vilket också påverkar medeltalet för denna stadsdel.

Ombuden synes ha handlat i enlighet med sina instruktioner och socialstyrelsen efter sin praxis. Denna har nu förändrats något, så att nu skulle man antagligen inte ha gjort någon skarvning, utan låtit priserna stå helt oförändrade.

Mot bakgrunden av dessa uppgifter kan man fråga: Har det någon som helst mening att på det sätt som skett beräkna ett indextal med användande av dessa siffror, som till synes godtyckligt förändras uppåt och nedåt, oberoende av om »verkliga» prisförändringar ägt rum?

Låt oss antaga, att alla modeller, som noteras av en viss vara, kan sägas ha samma kvalitet, eller att priserna omräknats till en enhetlig kvalitet. Då förefaller det, åtminstone för en konsumtionsprisindex, som om man borde sträva efter att få ett medelpris för alla modeller av varan, vägda med den aktuella konsumtionen. Något annat viktsystem är knappast möjligt att tillämpa, eftersom gamla modeller successivt försvinner och nya kommer till. I själva verket torde medeltalet av de insamlade priserna inte ligga alltför långt ifrån detta idealpris, åtminstone i det fall kvalitetsdifferensen mellan de olika modellerna av varan inte är alltför stor. Detta antyder att varuspecifikationerna kanske borde göras litet mer detaljerade än de är för närvarande.

Om man på det nuvarande materialet räknar ut prisrelationerna för en vara på de olika noteringsorterna, kommer spridningen i dessa att vara ett uttryck dels för verkliga lokala skillnader, dels för oregelbundna övergångar från en modell till en annan. Man bör därför vänta sig en betydligt större spridning än för de relativt enhetliga livsmedlen. Beräkningarna utfördes för fyra varor, och om priset i september 1952 uttrycks som procent av priset i september 1951 kan resultatet sammanfattas i nedanstående tabell, som motsvarar den på sid. 63 intagna (hänsyn har tagits till utförda skarvningar, men sådana har förekommit i nämnvärd utsträckning endast för herrkostymer):

	Herrkostym	Damsnörskor, ej P	Matbord	Kaffegods
Ovägt medeltal.....	95	95	110	109
Variationsvidd	78—126	73—117	83—156	92—136
Mellersta 50 %	87— 99	86— 97	103—114	101—111
Uppskattad osäkerhet i medeltalet:				
25 orter	± 5	± 4	± 6	± 4
60 orter	± 3	± 3	± 4	± 2

Dessa siffror bör jämföras med tidigare resultat. För livsmedel fick vi en osäkerhet i medeltalsuppskattningen vid användning av 60 orter på 1 à 2 %, och här blev den ungefär dubbelt så stor, om 60 orter använts, och tre gånger så stor, om noteringarna som nu inskränks till 25 orter.

Man torde inte helt kunna bortse från, att systematiska fel kan uppkomma i den uppskattade förändringen av medelpriserna, exempelvis på grund av att beteckningen »medelgod kvalitet» skiftar betydelse vid en allmän standardhöjning eller

-sänkning. Här bör lämpligen socialstyrelsen genom kontakter med branscherna hålla sig underrättad om utvecklingen och söka eliminera sådana systematiska fel. Detta torde också vara lättare, om varudefinitionerna görs snävare, varvid man får en varningssignal, när varan tar slut.

Ännu mera direkt än för de ombudsnoterade varorna kommer man när det gäller de centralnoterade in på frågan hur kvalitetsförändringar skall värderas. Vad som därvid kan anses vara riktigt eller ej skall inte diskuteras här. Det förefaller emellertid önskvärt, att vissa värderingsgrunder kunde fastställas, exempelvis av den typen, att man beträffande kläder skall ta hänsyn till slitstyrka, tvättbarhet etc. men inte till utseende. Möjligen kunde man tänka sig att försöka utarbeta skolor för olika egenskaper som sedan vägs ihop.

6. Osäkerhetsfaktorernas relativa betydelse

I de föregående avsnitten har osäkerheten i prismaterialet belysts ur olika synpunkter med utgångspunkt från den förutsättningen, att urvalet är slumpmässigt. Trots att detta f. n. inte är fallet, ger siffrorna en uppfattning om den relativa betydelsen av olika felkällor och därigenom om vilka förbättringar, som är mest angelägna. Fortfarande under förutsättning av slumpmässighet kan man sålunda på ett ungefär belysa effekten av olika åtgärder, som exempelvis en utökning av antalet noteringsorter. Nedanstående tabell illustrerar den totala osäkerheten i uppskattningen av förändringen inom en varugrupp med endast en representantvara, under olika förutsättningar beträffande antal noteringsorter och den osäkerhet som härrör från variationer mellan varorna i samma varugrupp:

Osäkerhet från variation mellan varor	Livsmedel, bränsle		Kläder, skor, »övriga utgifter»	
	60 orter	95 orter	25 orter	60 orter
5 %	5·4	5·3	7·8	6·3
10 %	10·2	10·1	11·7	10·7
15 %	15·1	15·1	16·2	15·5
20 %	20·1	20·1	20·9	20·4

Som synes sjunker inte osäkerheten nämnvärt vid en utökning av antalet orter. Så länge man huvudsakligen betraktar totalindex eller huvudgruppindex torde det därför inte finnas någon anledning till någon sådan ökning utöver inkluderandet av landsbygdskommunerna. Det är emellertid tveksamt om några skäl kan åberopas för bibehållande av den nuvarande skillnaden i antalet noteringsorter för livsmedel och beklädnad. De i det föregående redovisade resultaten tyder snarast på en större osäkerhet och därmed behov av ett större antal noteringsorter för beklädnad och övriga utgifter än för livsmedel. Utan mera ingående undersökningar kan dock inga konkreta rekommendationer göras.

För att möjliggöra riktigare bedömningar av osäkerheten i resultaten är en övergång till ett slumpmässigt ortsurval önskvärd. Prisspridningen mellan orterna bör därvid studeras ytterligare, så att noteringsorternas fördelning exempelvis efter storlek närmar sig den optimala. De olika butikernas vikter är nämligen nu mycket olika, och ehuru det är svårt att utan närmare undersökningar påstå, att en förbättring skulle inträffa genom en omplacering, synes den å följande sida intagna tabellen, som avser antalet noteringar på livsmedel och bränsle, antyda detta.

Optimalt bör vikten per butik vara lägre, ju större prisspridningen mellan bu-

BILAGA B

Prisförändringarna på hyreslägenheter i index¹

Av e. o. förste aktuarien SVEN MOBERG

Frågeställningen

Som utgångspunkt för den följande diskussionen har tagits den indifferentkurvebestämda index, d. v. s. index skall mäta utgiftsförändringen mellan två på varandra följande tidpunkter under förutsättning av lika standard vid de två tidpunkterna. Denna allmänna definition av index kan tillämpas på delposten bostad. Uträknas en särskild index för hyreslägenheterna — vilket här förutsättes — skall den ge uttryck åt hur mycket hyresutgifterna förändras mellan två tidpunkter förutsatt att den studerade populationen har samma lägenhetsstandard vid de två tidpunkterna.

Materialet

Genom tillkomsten av statistiska centralbyråns intervjuorganisation har möjligheter skapats att relativt lätt få fram ett material som underlag för beräkningar med jämna mellanrum — t. ex. varje år — av en hyresindex enligt definitionen ovan. Man kan välja ut materialet på två skilda sätt. Antingen gör man varje år ett slumpmässigt urval av lägenheter oberoende av urvalet föregående år eller också väljer man från början ett urval som återkommer år efter år. Den senare varianten har i föreliggande sammanhang åtskilliga fördelar framför den förra. I det följande skisseras därför beräkningsmetoder, som utgår från att stickprovet utgörs av en fast »panel». Till en början förutsätts att man använder samma stickprov år från år. Senare räknas med att denna »moderpanel» utökas med ett urval av de under varje följande år färdigställda lägenheterna.

Storleken av »moderpanelen» är beroende dels på den statistiska tillförlitlighet med vilken beräkningarna önskas bli genomförda, dels på den kostnadsram inom vilken man har att röra sig. Den statistiska osäkerheten i ett hyresindextal baserat på en slumpmässigt vald »panel» beror i sin tur dels på spridningen i hyresnivån vid var och en av de två tidpunkterna, som index mäter förändringarna mellan, dels på korrelationen mellan hyrorna i lägenheterna vid de två tidpunkterna.² Något material som ger möjlighet att fastställa dessa värden föreligger i närvarande stund inte. Grova kalkyler på basis av 1945 års bostadsräkning ifråga om hyresspridningen samt antagande av korrelationen mellan hyrorna två på varandra följande år (0.90—0.95) ger vid handen att ett stickprov om från början ca 1 000 lägenheter bör vara tillräckligt för att ge en rimlig säkerhet i skattningen av hyresindex.

¹ I denna bilaga diskuteras endast i öppna marknaden uthyrda lägenheter.

² Osäkerheten i hyresindextalet bör kunna skattas med ledning av teorien för kvotskattning.

Metoderna

Utgår man från att lägenhetsbeståndet mellan två på varandra följande tidpunkter är exakt detsamma, att inga kvalitetsförändringar inträffat mellan de två tidpunkterna och att ingen omflyttning skett inom lägenhetsbeståndet får man hyresindex som en relation mellan hyressummorna¹ vid de två tidpunkterna.

Beräkningen av hyresindex enligt den ovan givna definitionen under mer realistiska antaganden kompliceras av följande faktorer: 1) äldre lägenheter moderniseras, 2) lägenheter försämras kvalitativt sett genom eftersatta reparationer, 3) nya lägenheter tillkommer vilkas kvalitet är en annan än de bestående lägenheternas, 4) folk flyttar mellan lägenheter av olika kvalitet och med olika hyra.

I det följande diskuteras nu hur beräkningarna av hyresindex måste göras genom ett successivt hänsynstagande till var och en av de fyra förhållandena. Till en början tas enbart hänsyn till den under 1) angivna komplikationen. Därefter tas hänsyn till såväl förhållandena under 1) som 2), i nästa steg till förhållandena under 1), 2) och 3) och slutligen till alla fyra komplikationerna.

1. Moderniseringar beaktas

Hänsyn till moderniseringar av lägenheter mellan de två tidpunkter som index skall mäta förändringarna mellan kan tas på följande sätt. Genom intervjuerna erhålls ett år hyror i de lägenheter som ingår i stickprovet. Nästa år noteras hyror för samma lägenheter. Dessutom fastställs i vilka lägenheter som moderniseringar ägt rum under året och vari moderniseringarna bestått. För ett antal utrustningsdetaljer, som man anser vara av relevans för lägenheternas kvalitetsstandard, fastställs a priori särskilda kostnadstal («kronor per årshyra»)². Man fastställer antalet sådana utrustningsdetaljer som ändrats eller införts i de moderniserade lägenheterna samt uträknar med ledning av detta antal och de fastställda kostnadstalen en totalsumma för moderniseringarna. Denna *subtraheras* från observationsårets noterade hyressumma. Hyresindex blir sedan relationen mellan observationsårets korrigerade hyressumma och basårets observerade hyressumma.

2. Moderniseringar och eftersatta reparationer beaktas

Om förutom moderniseringar (1) även försämring av lägenheternas kvalitet på grund av eftersatta reparationer (2) skall beaktas, kan man till den med hänsyn till 1) korrigerade hyressumman vid tidpunkt 1 *addera* ett belopp som i stickprovet skulle kunna bestämmas på följande sätt. Intervjuerna fastställer (vid tidpunkt 1) hur många lägenheter som ej blivit reparerade av hyresvärden under de senaste tio åren. Har då den nuvarande hyresgästen flyttat in i lägenheten under denna tioårsperiod anses lägenheten kvalitativt ha försämrats. Med reparation avses i detta sammanhang förslagsvis omtäpning av minst ett rum och/eller målning av köket och/eller omläggning av golvbeläggningen i minst ett rum. För de lägenheter som bestämts som oreparerade fastställs värdet av en standardreparation, vilken adderas

¹ En lägenhets hyra kan enligt de nedan skisserade metoderna avse antingen hyra inklusive bränsle eller hyra exklusive bränsle.

² Kostnadstal för ett stort antal utrustningsdetaljer uträknas regelbundet av bostadsstyrelsen. Vidare uträknas och utnyttjas dylika standardtillägg inom industriens bostadsförening för hyressättning i bostäder som upplåts till den anställda personalen i ett stort antal industri-företag, särskilt på landsbygden. Jmf *H. J. Danielsson*, Hyresvärderingsregler för industrien, Stockholm 1947 jämte tillägg 1952. För kvalitetsegenskaper för vilka kostnadstal enkelt ej kan uträknas (t. ex. för införandet av centralvärme) finns möjligheten att beräkna «kronor per årshyra» medelst regressionsanalys av det material som erhålles vid de första undersökningarna om alla lägenheter vid intervjuerna karakteriseras i fråga om några viktigare egenskaper som storlek (rumsantal), ålder, uppvärmningsform, badrum, wc.

till hyressumman för observationsår 1, För lägenheter vilka växlat innehavare flera gånger under en kortare tidsperiod kan man tänka sig att »antalet år som oreparerad» minskas från 10 till 7 eller 5.

3. Moderniseringar, eftersatta reparationer och nya lägenheter beaktas

Hänsynstagandet till de nya lägenheterna vid indexberäkningarna skulle i princip ej behöva leda till någon ändring av den ovan skisserade metoden att korrigera för moderniseringarna av äldre lägenheter. Det vore möjligt att reducera hyrorna i de nya lägenheterna för de utrustningsdetaljer som dessa har utöver de som finns i äldre lägenheter. Praktiskt reser detta emellertid oerhörda svårigheter. Man finge först och främst karakterisera lägenheterna i stickprovet — således inte bara de moderniserade eller de nytillkomna utan samtliga — ifråga om en rad kvalitets-egenskaper för att ha möjlighet att på ett tillförlitligt sätt bestämma en hyresnivå vid tidpunkt 1 motsvarande den genomsnittliga utrustningsstandarden i lägenheterna vid tidpunkt 0. Man skulle bl. a. få mäta golvytan i varje lägenhet, vilket för gamla lägenheter inte är särskilt enkelt.

För att i någon mån kringgå problemet kan man i stället göra på följande sätt. Man delar in lägenhetsbeståndet i två grupper: gamla och nya lägenheter. Bland de nya ingår även de under varje period tillkomna lägenheterna. Gränsen mellan grupperna kan sättas vid år 1942 eller kanske bättre år 1945, eftersom de efter år 1945 färdigställda lägenheterna torde vara relativt homogena ifråga om utrustningsdetaljer. För vart och ett av de två bestånden uträknas delindextal i princip enligt de ovan skisserade metoderna, där hänsyn tas både till förbättringar och försämringar i lägenheternas kvalitet mellan två observationstillfällen. Om vi kan göra urvalet av lägenheter i de båda lägenhetsbestånden efter storleksklasser (1 rum och kök, 2 rum och kök o. s. v.) — vilket skulle öka säkerheten i det framräknade hyresindextalet — kan man illustrera beräkningarnas gång på följande sätt.

a) *Det gamla beståndet:* kalla hyran i den enskilda lägenheten h_{ij} , den med hänsyn till moderniseringar och eftersatta reparationer korrigerade hyran h'_{ij} , antalet lägenheter i storleksgrupp »i» för n_i , den relativa vikten för storleksgrupp »i» för w_i . Indextalet för de gamla lägenheterna mellan tidpunkt 0 och tidpunkt 1 blir då

$$I_G = \sum_i w_i I_i$$

$$I_i = \frac{\sum_j h'_{ij1}}{\sum_j h_{ij0}} \quad \text{där } I_i = \frac{n_{i1}}{\sum_j n_{j0}}$$

Anledningen till att n kan ha olika värde vid de två tidpunkterna är främst avgången av lägenheter på grund av ålder eller hälsovådlighet. (Från en länk till en annan kan ske smärre variationer i antalet lägenheter beroende på att lägenheter under en länk helt måste utgå ur beräkningarna — både i täljare och nämnare — därför att omfattande reparationer gjort lägenheten oboeelig under del av året och därigenom ingen årshyra kan kalkyleras.) Vikterna w_i (andelen för storleksklass »i» av den totala hyressumman) torde i stort sett förbli oförändrade från länk till länk. Med hänsyn till avgången av lägenheter (som kan drabba skilda storleksgrupper olika) kan dock ifrågasättas att då och då justera dessa vikter.¹

¹ Vikterna w_i skall strängt taget vara medelvärden av observationsårets och föregående års vikter.

För att fastställa den korrigerade hyressumman i de gamla lägenheterna bör beaktas moderniseringen, som avser t. ex. följande kvalitetsegenskaper och utrustningsdetaljer: eldningsystemets art, förekomsten av öppen spis, wc (enskilt eller gemensamt), badrum (enskilt eller gemensamt), duschrum, spistyp (gas, el., ved), kylskåp (typ), värmeskåp (typ), diskbänk (typ), golvbeläggning, tvättstuga och tvättstugeutrustning (maskin, centrifug, varmluftstork). Införandet av någon eller några av de angivna utrustningsdetaljerna samt förändringen i fråga om eldnings- typ, golvbeläggning etc. skall värderas som »kronor per årshyra» i enlighet med vad som sagts under punkt 1. Korrigeringen för eftersatta reparationer sker enligt under punkt 2 angivna principer.

b) *Det nya bostadsbeståndet*: kalla här de relativa vikterna för u_i och sätt * för övriga symboler för att skilja dem från motsvarande i det gamla beståndet. Index- talet kalkyleras då enligt följande

$$I_N = \sum_i u_i I_i^*$$

$$\frac{\sum_j h_{ij1}}{n_{i1}}$$

$$\text{där } I_i = \frac{n_{i1}}{\sum_j h_{ij0}}$$

Täljaren innefattar här såväl de lägenheter som färdigställt fram till och med år 0 (utökas således för varje länk) som de under observationsåret färdigställda. Nämnaren omfattar enbart den förra delen av täljaren. Vikterna u_j kommer att variera från länk till länk allt eftersom nybyggnadstillskottet medför förändringar i fördelningen av lägenheterna på storleksgrupp. För de nya lägenheterna får korrige- ringen av hyressummorna göras förutom för de utrustningsdetaljer som anfördes ovan för de gamla lägenheterna även för exempelvis följande: balkong, garderobs- antal och dito yta, personhiss, bastu, hobbyrum (storlek), vinds- och källarutrymmen. Därjämte måste i det nya lägenhetsbeståndet nettokvadratmeter våningsyta upp- mätas. En värdering måste göras av kvadratmeterpriset. Korrigeringen för eftersatta reparationer blir för nya lägenheter blott aktuell för de äldre lägenheterna inom gruppen.

c) *Sammanvägningen* av indextalen kan i symboler beskrivas som

$$I_T = a I_G + b I_N$$

där a och b ($= 1 - a$) anger den relativa betydelsen av det gamla respektive nya beståndet. För varje ny kedjelänk ökar b på a 's bekostnad. Hur skall a och därmed b bestämmas? På grund av att I_G och I_N representerar förändringen för lägenheter av i genomsnitt olikartad standard kompliceras problemet jämfört med frågan om sam- manvägningen av delindexarna till de två indextalen för de två bestånden. Vikten a borde ha värdet

$$a = \frac{H_G}{H_G + H_N}$$

där H anger den totala hyresutgiften i gamla (H_G) respektive nya beståndet (H_N) i ett lägenhetsbestånd som utgör ett medeltal av observationsårets och närmast föregående års lägenhetsbestånd och där medelhyran per lägenhet (inom varje stor- leksgrupp) i såväl nya som gamla beståndet är korrigerad till att gälla för lägenheter

med samma utrustningsstandard. Som sades inledningsvis i detta avsnitt är emellertid ett sådant korrigeringsförfarande i praktiken ogörligt. Man får här nöja sig med en grov approximation genom att göra en schematisk reducering av totala hyressumman i det nya beståndet med ledning av skillnaderna i det nya och det gamla beståndet ifråga om t. ex. utrustningsdetaljerna badrum, wc, cv och kylskåp.¹

4. Moderniseringar, eftersatta reparationer, nya lägenheter och omflyttningar beaktas

Den sist skisserade metoden bör på ett icke alltför arbetskrävande sätt ge ett approximativt riktigt uttryck för förändringarna i bostadsindex förutsatt att inga omflyttningar inom beståndet äger rum. Återstår att diskutera vilken inverkan på beräkningarna som ett hänsynstagande till flyttningar inom lägenhetsbeståndet bör ha på indexberäkningarna. Det är känt att hyresnivån i nya lägenheter ligger högre än i något äldre lägenheter av samma kvalitet. Den höjning av bostadskostnaderna, som äger rum genom att folk flyttar från gamla lägenheter till nya, beaktas ej i den nyss skisserade metoden. Lika litet beaktas det förbilligande av bostadskostnaderna, som flyttningen från nya till gamla lägenheter innebär.

Vill man vid indexberäkningarna även beakta flyttningarna inom lägenhetsbeståndet — och det är utifrån den här använda definitionen på index rimligt — kan man gå tillväga på följande sätt. Skilj vid varje beräkningstillfälle på följande kategorier lägenheter:

- a) gamla lägenheter (färdiga 1945 eller tidigare) bebodda år 1 av samma familjer som år 0.
- b) gamla lägenheter bebodda år 1 av familjer som år 0 bodde i andra gamla lägenheter.
- c) gamla lägenheter bebodda år 1 av familjer som år 0 bodde i nya lägenheter (färdiga 1946 eller senare).
- d) nya lägenheter bebodda år 1 av samma familjer som år 0.
- e) nya lägenheter bebodda år 1 av familjer som år 0 bodde i andra nya lägenheter.
- f) nya lägenheter bebodda år 1 av familjer som år 0 bodde i gamla lägenheter.

För grupp a blir index $I^a = \sum_i w_i I_i^a$. Indextalet beräknas enligt samma metod som för gamla lägenheter (jfr p. 3 a). $I^d = \sum_i u_i I_i^d$. Indextalet beräknas enligt samma metod som för nya lägenheter (jfr p. 3 b). Det bör påpekas att till a resp. d bör räknas de lägenheter där hyresgästen flyttat in i lägenheten under året efter att tidigare ej ha haft egen lägenhet, (t. ex. tidigare bott hos sina föräldrar).²

Beräkningen av I^c och I^f blir besvärligast. Dessa två avser fall av flyttning från nytt till gammalt bestånd och vice versa. Man kan för grupp c göra så att intervjuerna frågar efter den tidigare lägenhetens storlek och ett antal kvalitetsegenskaper (t. ex. de som på s. 73 angivits för nya beståndet). Hyressumman i tidigare lägenhet efterfrågas. Kan den ej uppges tas en hyressumma föregående år för analoga lägenheter i materialet på orten, eventuellt för ett antal liknande orter. Tidigare hyressummor reduceras med ledning av »kronor per årskostnad» för ifrågavarande kvali-

¹ Man kunde även här tänka sig ett medeltal av den observerade hyressumman i de två bestånden vid observationsårets början och slut, men då ger man i beräkningarna för stor vikt år efter år åt förändringarna i det nya beståndet, ty utrustningen är bättre i det nya än i det gamla och följaktligen hyresnivån högre i det nya än i det gamla. Vidare skulle man som vikter kunna ta kvantiteter (t. ex. antalet lägenheter eller bättre antalet rumsenheter) men då ger man för stor vikt åt förändringarna i det gamla beståndet av skäl motsatta de nyss anförda. En tredje möjlighet vore att räkna ut ett medeltal av de på de två antydda sätten erhållna indextalen. Någon lättförklarlig innebörd av ett sådant medeltal kan dock ej ges.

² De nya lägenheterna under d—f innefattar givetvis även de mellan tidpunkt 0 och 1 färdigställda lägenheterna.

tetsegenskaper samt för rumsantalsförändring. (Eventuellt beräknas delindexar för skilda storleksgrupper.) En motsvarande beräkning görs för grupp f. För grupperna b respektive e blir förfarings sättet i princip analogt med det för grupperna c och f skisserade. Korrigeringen för kvalitetsolikheterna mellan lägenheterna vid de två tidpunkterna göres dock olika för de två grupperna: för grupp b enl. p. 3 a s. 72 och för grupp e enl. p. 3 b.

Totalindexen blir

$$I_T = \alpha I^a + \beta I^b + \gamma I^c + \delta I^d + \varepsilon I^e + \varphi I^f$$

där α , β , γ , δ , ε och φ är relativa vikter, som beräknas i princip enligt samma metod som användes vid bestämningen av a och b (jfr s. 73 f).

För att klargöra innebörden i ett större principiellt sammanhang av skillnaden mellan den sist skisserade beräkningsmetoden (metod 2) och den under punkt 3 c angivna (metod 1) kan följande anföras. Metod 1 räknar med att övergång mellan representantvarugrupperna, d. v. s. flyttningar mellan gamla och nya lägenheter, inte påverkar indexberäkningarna (»skarvar bort» övergången i von Hofstens terminologi).¹ Metod 2 låter konsumtionsförskjutningarna, i detta fall förändringarna i boendeförhållandena, påverka index.

Det är tänkbart att någon av de sex grupperna i metod 2 helt blir utan lägenheter i ett så pass litet stickprov som 1 000 lägenheter. Det påverkar ej beräkningarna. Man kan även tänka sig att förenkla beräkningarna genom sammanslagning av t. ex. grupperna a och b resp. d och e till vardera en grupp. En sammanslagning av grupperna a, b och c resp. d, e och f leder fram till metod 1.

Skulle hyresregleringen upphöra kan man efter några år kanske vänta en sådan utjämning av hyresnivåerna mellan lägenheter av olika ålder och kvalitet att man vid beräkningarna av hyresindex kan nöja sig med metod 1.

Stockholm i maj 1953.

¹ E. von Hofsten., Price indexes and quality changes, Stockholm 1952.

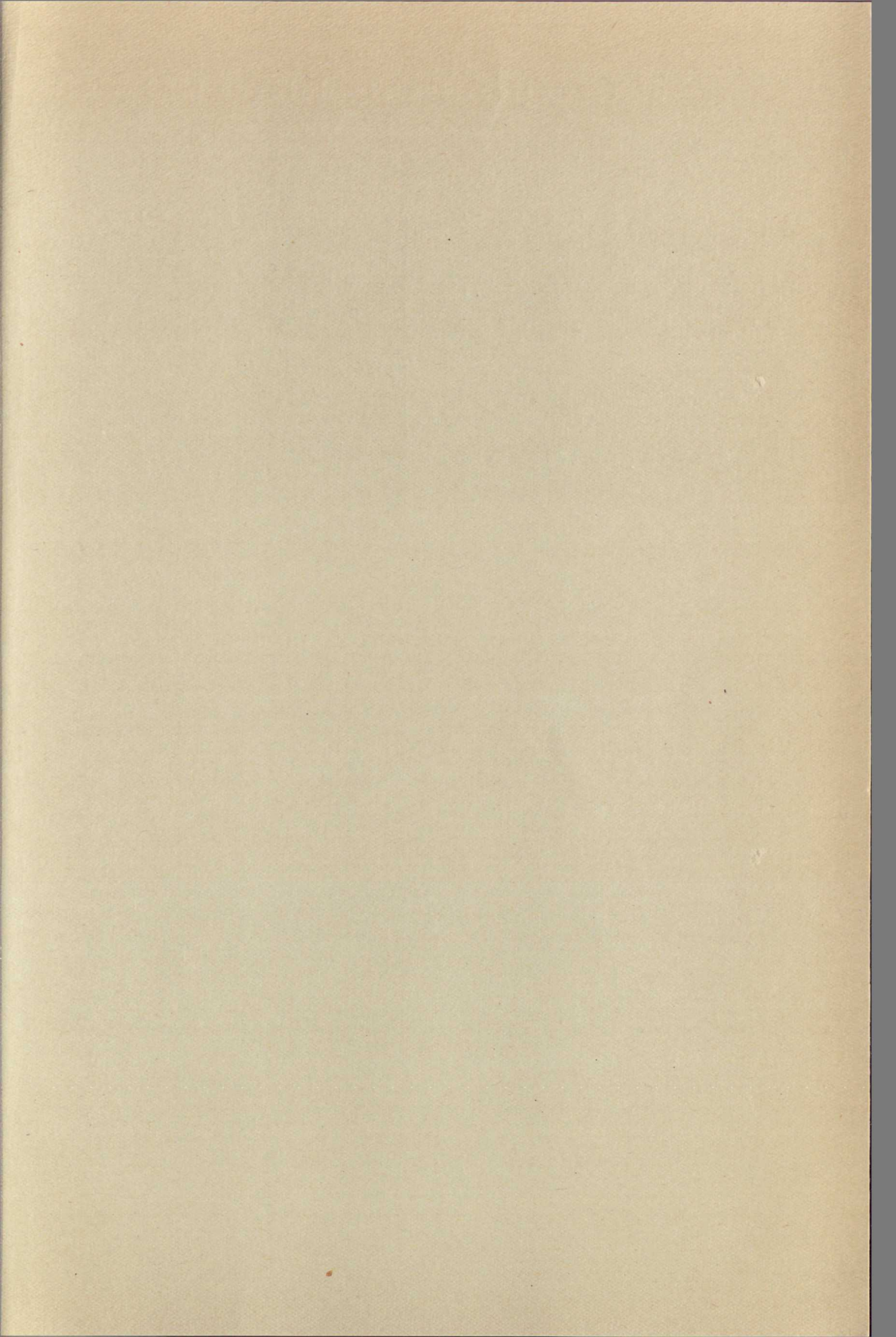
Totalt antalet personer som har varit medlemmar i föreningen sedan dess grundläggning är 107 personer. För närvarande består föreningen av 107 medlemmar. För närvarande består föreningen av 107 medlemmar. För närvarande består föreningen av 107 medlemmar.

För att kunna genomföra de olika verksamheterna som nämns i ovanstående stycke, har styrelsen beslutat att förvärva en lokal för sitt kontor. Styrelsen har också beslutat att förvärva en lokal för sitt kontor. Styrelsen har också beslutat att förvärva en lokal för sitt kontor.

Stockholm i maj 1952.

A. von Westar, Vice ordförande och medlem i styrelsen, Stockholm 1952.

Statens offentliga utredningar 1953

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förslag till lagstiftning om insemination. [9]
Förslag till brottsbalk. [14]
Enhetligt frihetsstraff. [17]
Promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål. [21]
Nåd i brottmål. Statistiska uppgifter för 1900-talets första hälft. [22]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkomröstnings- och valsåttutrednings betänkande. 4. [1]
Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesystemet. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. [6]
Utredning om fastighetsbeskattningen. [8]
Konsumentprisindex. Betänkande angående omläggning av levnadskostnadsindex. [23]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fakta om olja. [12]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. [2]
Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästaveln m. m. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Sågverksindustrien i södra Sverige. [19]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Landsbygdens elkraftförsörjning. [13]
Trafiknykterhet. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Läkarutbildningen. [7]
Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m. [11]
Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 1. [15]
2. Bilagor. [16]

Försvarsväsen.

Förband och bygd. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 4. Nordisk passfrihet. [4] 5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. [5]